

કોડી છાપ પડી, તેમજે ક્યુ નયદાના આધારે હું આપને દીક્ષાની
પરવાનગી આપી શકતો નથી, છતાં મને ખાતરી છે કે આપ પોત્ત
ઉમરે દીક્ષિત થગો અને તાગી હવન જ ગાળગો, તે એક જ
હવન એકું છે-તેમાં ફરી લેધવ્ય પ્રાપ્ત થવું નથી. અજમેર માધુ
મમેક્ષનમા દીક્ષાર્થીની ઉમર ૧૬ વર્ષની ઓગ્રમા ઓધી નક્કી થઈ
અને તે પ્રમાણે કુમાસા મુકામે અજવાળી બેનને તે ઉમરે દીક્ષા
આપવામા આવી

આ ન્યાયમામા અર્થાત ૧૬ વર્ષની અવસ્થામાં તેમજે દીક્ષા
લીધી હોય અને પડી અવગન વ્રમ અને પગિવ્રમ વડે આદિત્ય
માધના અને જાનની ઉપના કાયાનું જેમનું લભ્ય રચુ હોય
તેમની વાણીમા પ્રતિમા, ગજદોમા કે તના અને ભવ્યતા હોય તમા
નવાન શુ

દીક્ષાત થયા માત્ર પાત્ર તર્થે સુભાગ્ય, તેમને આત્માથી મુનિ
શ્રી મેદનક્રમિષ્ઠ મ તેસા વિચારક નતગુરુતો મપર્ક થયા-તેમજે
પાત્રની પદ્મ પદ્મિ વડે, છુપાયેલા આ મનને પાત્રથી લીધું અને
નવાગી વિદ્યમીત દ્રવ્ય આતે તે મ્વડે મદામતીષ્ઠ તેવામા
આતે છે તેનું થવું ખરૂં શ્રેય આ માત્રી મુનિ શ્રી મેદનક્રમિષ્ઠ મ
ને શરે સ્વયં છે.

સગ્ગ ઉકેલ પ્રાપ્ત થાય છે.

મતીજીમાં સૌથી મોટી વિશેષતા એ છે કે સામ્પ્રદાયિક બંધનોમાં રહેલા 'હતાં' પણ તેમનામાં વિશાળ દર્ષિ છે. જોનતવનો આદર્શ પણ તેજ છે-જોની જાખી સતીજીના પ્રવચનોમાં પણ મર્વત્ર જોવામાં આવે છે. સતીજીના ક'ની મંદુરતા અને ભાષાની લાવણ્યતા, આ વિશિષ્ટતામાં ઉમેરો છે અને તેથી શ્રોતાજનો સમયનું ભાન બૂલી જાય છે અને તેમનું વાખાન પૂર્ણ થાય ત્યાં નુપી કોઈપણ શ્રોતાજન ઉંઠતું માલુમ પડતું નથી.

મતીજીની અવસ્થા હાલ ૩૦ વર્ષની છે, આટલી અલ્પાવસ્થામાં જ તેમણે જે યોગ્યતા પ્રાપ્ત કરી છે અને પ્રવચન કરવાની દક્ષતા ડેળી છે તે જન સમાજ માટે ખરેખર ગૌરવભર્યું છે. મઘાસતીજીના વાખાનોના વાચક કે સાભળનાર પર કેટલી ઉડી છાપ પડે છે તેના એક દાખલો અને આપવો બમ થશે. મુખ્ય મરકારના મેન્મર ખાતાના હિદી વિભાગના ઓફિસર શ્રી નારાયણપ્રસાદજી જોન, એમ. એ. ને તમામ 'જાપાઓ તપાસવા પડતા-તેમાં જોન પ્રકાશ પણ તેમને જોતું પડતું, જોન પ્રકાશમાં મહાનતીના વાખાનો વાચના, એ તેમનું મન હવનની ધન ધડી હતી. આ વાખાનો વાચીત મતીજીના દર્શન કરવાની તેમને કલ્કલ થઈ અને તે એક મમયે સતીજીના દર્શને આવ્યા તેમજ મતીજીના વાખાનો દુનિયાની બધા જાતના પ્રગટ કરવાની હચ્છા દર્શાવી જોન તેમ જ જોનનું વર્ગ પર પાતું મતીજીના વાખાનોનાની કેટલીક અદ્ભુત અસર થાય છે તે આ ઉપરથી નમજી શકાશે. મુખ્ય મરકારના પત્રપ્રધાન બાળીચાંચે જોન, પ. કાંકન, ચ્યામી આનંદ, પ. મુખજાલજી, વગેરેએ મતીજીના વાખાનો નાંબજોને જે ઉદ્દગારો કાઢ્યા છે તે આ જાનના દુરને પાને આવેલા છે, એટલે તેનું અને સુનવાવર્તન કરવું કેવીન નથી, તે વચ્ચે તેમના વાખાનોની પ્રતિભાના પથાય ખમય આવી ગઈ છે.

મહાસતીશ્રીએ ૧૯૪૮માં સુખર્ષના આતુર્ભાસ દરમ્યાન આપેલા વાખ્યાનોનો સંગ્રહ ગત વર્ષે પુસ્તકાકારે પ્રગટ કરવામાં આવ્યો હતો તેને સમાજ તરફથી સાગે આવકાર મળ્યો છે અને તે પુસ્તકની ૨૦૦૦ નકલ ત્રણ મહિનામાં ખપી જવા પામેલ છે, તે પુસ્તકની હજુ સનન માગણી હોવાને કારણે, તેની બીજી આવૃત્તિ પણ પ્રગટ કરવી પડી છે. ધાર્મિક પુસ્તકોની ૧૦૦૦ નકલ ખપવા પણ સમાજ નીકળી ગયો છે, ત્યાં આટલા ટૂંક ગાળામાં ૨૦૦૦ નકલે ખસાસ થઈ ગઈ તે જ વિદુષી મહાસતીશ્રીના વાખ્યાનોની લોકપ્રિયતા દર્શાવે છે.

વિદુષી મહાસતીશ્રીએ ગત વર્ષે ઇ. સ. ૧૯૫૦માં ત્રિવેપાર્શ્વમાં શ્રી કૃષ્ણમાઈ ગામજી વેલજી વિરાણી જેનું ધર્મસ્થાનકમાં આતુર્ભાસ કર્યું હતું ત્યારે શાવકના બાળ વ્રતો અને એકવીસ ગુણ પર વે મનનીય વાખ્યાનો આપ્યા હતા-જેનો જોનો તેમજ જોનેન જનનાએ આરા પ્રમાણમાં લાલ લીધો હતો, તે વાખ્યાનો પુસ્તકાકારે પ્રગટ કરવાની જનતા તરફથી માગણી થયા કરતી હતી; તેથી આ વાખ્યાનો ગપાદિત કરાવીને 'ઉન્નવળ વાણી લાગ બીજા' રૂપે પ્રગટ કરા છે.

આવા પ્રતિભાગ્રાણી અને ઉન્નૃષ્ટ સગમી જીવન ગાળનાર સતીશ્રીના વાખ્યાનો પ્રગટ કરનાં અમો ગર્વ અનુભવીએ છીએ, તો કોઈને આ વાખ્યાનો આત્મોન્નતિના માર્ગમાં પથદર્શક અને એવી આશા છે.

સુખર્ષ

તા. ૧-૮-૫૧

લી. સેવકો,
ગિરધરલાલ હામોદર હસ્તરી
નારણજી મોનજી વોરા

આવગ્યક નોંધ

બાળકલ્યાણાર્થી વિદ્યુષી મહાસતી શ્રી ઉત્તરવર્ણવંશ મ. નુ
ચતુર્થા અને રાહપત્રમાં વિસ્તૃતપાલેમાં હતુ. ત્યારે મહામતીશ્રીએ
આવકના બાર વ્રત અને એકવીસ ગુણ અંગે આપેલ મનનીય પ્રવ-
ચનોની નોંધ લેવામાં આવી હતી-તે પંચીસ પાત્રિ થયેલ આ
આખ્યાનો વિષેપાલેની જનતામાં ખૂબ શોકપ્રિય થઈ પડ્યા હતા
અને વિષેપાલેની જૈન તેમજ જૈનતંત્ર જનતાએ આ પ્રશ્ન-
દર્શી પ્રવચનોનો લાભ માગ પ્રમાણમાં ઉઠાવ્યો હતો એટલું જ
નહિ પરંતુ આસપાસના પર્ગાની જનતાએ પણ આ ચિંતનશીલ
વાર્તાનો મારા પ્રમાણમાં લાભ લીધો હતો.

મહાસતીશ્રીની વિદ્વતાપૂર્ણ અને ચિંતનશીલ રૂપશ્રી અને અન્ય-
કાંઈ બાળ્યાન શેલીની શોકપ્રિયતાનો પરિચય 'ઉત્તરવર્ણ વાણી
બાગ પહેલો' એ આપ્યો છે. ઉત્તરવર્ણ વાણી લાગ પહેલાની ૨૦૦૦
નકલ ત્રણ મહિનાના જ અંધી ગઈ એ બતાવે છે કે મહામતી-
શ્રીના બાળ્યાનો જૈન તેમજ જૈનતંત્ર પ્રજામાં એક અરખા રીતે
આવકારાયા છે ઉત્તરવર્ણ વાણી લાગ પહેલાની હજુ પણ સતત
માગણી રહેવાને કારણે, ટૂંક સમયમાં જ તેની બીજી આવૃત્તિ પ્રગટ
કરવી પડી છે

મહાસતીશ્રીના બાળ્યાન શેલી અનેકાન્ત શેલી છે અને તે શેલીને
કારણે જૈનોના પદે શિક્ષાઓ મળીશ પ્રતિ એક સરખું માન ધરાવે
છે એટલું જ નહિ પરંતુ જૈનતંત્ર સમાજમાં પણ તેમની શોકપ્રિયતા

નોંધપાત્ર છે. આજ કારણે જાદુ સોસાયટી, વીજોમોશીકલ મામા-
યટી, રામકૃષ્ણ મામાયટી, વિવેકાનંદ મોમાયટી, મસ્થાઓ અને મધો
તરફથી સતીછને વ્યાખ્યાનો આપવા માટેના આમંત્રણો મળે છે

આ હકાકન જૈનસમાજ માટે ગારવભરી છે કે સતીછના
વ્યાખ્યાનો ગુજરાતી અને હિન્દી ભાષામાં પ્રગટ થયા છે, એટલું જ
નાહિ પરંતુ આ વ્યાખ્યાનોનો કાલ અગ્રેજી જાણનાર પ્રજાને મળે
તે માટે આપણા મ્યા. જૈન સમાજના-ગતણીના ઉદ્યોગપતિ સતી-
છના વ્યાખ્યાનો અગ્રેજીમાં અનુવાદ કરતી રહ્યા છે અને હુક
મમયમાં જ તે ભાષામાં પ્રગટ થશે. એક મહાગૃહીય હસ્તસિદ્ધ
કેળિકા મહામતીછના વ્યાખ્યાનો માંભળવા આવેલા મહામતી
છના વ્યાખ્યાનો માટે તે ગહેનને એટલું બધું આકર્ષણ થયું કે
મરાઠી ભાષા જાણતી છનનાને મતીછના વ્યાખ્યાનોને કાલ આપવા
માટે, તેમના વ્યાખ્યાનોનો મરાઠી ભાષામાં અનુવાદ કરવાનું કાર્ય તે
ગહેને સ્વયં ઉપાડી લીધેલ છે! આ રીતે મતીછના વ્યાખ્યાનો
સ્થાનકરમી જૈન સમાજમાં જ મર્યાદિત બનવાને બદલે, માનવ
જાતની મિશ્રિત બની રહેલ છે. કુવાનું પાણી બનવાને બદલે મહા-
ન્યાગરનું પાણી મળી રહેલ છે અને આ અમનમય વાણીનો કોઈ
પણ જનના બેઠવાના પવન, સવન કાલ ઉડાવાનું ગદ્ય છે

જાવકના ગાર વ્રત અને એકલીમ શુભ અંગેના મહામતીછના
વ્યાખ્યાનો વાચીને, આદર્શ શ્રાવક બનવા પ્રતિ આપણે પ્રયાગ
કરીશું તે મહામતીછના પ્રયાગ નાથક થશે.

વ્યાખ્યાનના ભાષા દોષ કે ભાષા દોષ માલુમ પડે તો આમી
નમ્યાદર સમજતી, એટલી આવશ્યક નોંધ આપે.

બીજી આવૃત્તિની પ્રસ્તાવના

“કિન્નરવળ વાણી” ભાગ બીજાની બીજી આવૃત્તિ પ્રગટ થઈ રહી છે એ સમાચાર માટે આનંદનો વિષય છે,

“કિન્નરવળ વાણી” ભાગ બીજાની ૨૦૦૦ નકલો અમોએ છપાવી હતી. આમ છતાં આટલી મોટી સંખ્યા એક મહિના જેટલા જ સમયમાં ખલાસ થઈ ગઈ હતી. સામાન્ય રીતે ધાર્મિક પુસ્તકોની ૧૦૦૦ જેટલી પ્રતો વેચાતા પણ સમય લાગી જાય છે. એ મનેગોમાં ૨૦૦૦ જેટલા પુસ્તકો એક મહિનામાં ખલાસ થઈ જાય એ બા. ધ્ર. વિદ્યુષી મહાસતીજી કિન્નરવળ કુમારીજી મહા-મતીજીના વ્યાખ્યાનોની લોકપ્રિયતા બતાવે છે. મહામતીજીના વ્યાખ્યાનોમાં હૃદય ચિતન અને મનન, વ્યાપક ગવ્યાસ અને અસંગ્રહાન્ક રજુઆત દષ્ટિગોચર થાય છે અને પરિણામે તેની શ્રોતાવ્રતે તેમજ વાચકો પર ન લુભાય તેની અદ્ભુત છાપ અને ભવ્ય પ્રભાવ પડે છે. આ કારણે તેમના વ્યાખ્યાનમાં મોટી સંખ્યામાં લાગરી માલૂમ પડે છે.

૨. મહાસતીજી કિન્નરવળકુમારીજી સ્વામી તથા આત્માર્વા મુનિ શ્રી મોદનચંપિજી મ વ્યાખ્યાનોના પ્રકાશનના વિભાવની નથી. સામાન્ય નિયમ મુજબ વ્યાખ્યાનોનું પ્રકાશન કરતા પહેલાં વ્યાખ્યાનોની પગલાંની મેળવણી જોઈએ, પરંતુ તેઓશ્રીની સીધી મેળવણી શકાતી નથી, આમ છતાં આમજનનાની અતિ આગ્રહથી માગણીને માન આપીને, આ વ્યાખ્યાનોનું પ્રકાશન થયું છે અને તેની બીજી આવૃત્તિ પણ પ્રગટ થઈ રહી છે કિન્નરવળવાણીનો ત્રીજો ભાગ પ્રગટ થઈ શકે તેટલા મહામતીજીના

નવા આખ્યાનો મ પાદિત થયેલા મારી પામ નૈવાર છે, પરંતુ મદાસતીછની અનિચ્છાને કારણે તે અત્યા મુઠી પ્રગટ કરવામા આચ્યા ન હોતા, આમ જતા આમ જનતાની તે પ્રગટ કરવાની પારવાર માગણી થતી હોવાથી, તે પ્રગટ કરવાનું પાનુ હુ વિચારી રહ્યો છું

“કિન્નરવળ વાણી” ભાગ ખીજની પ્રથમ આવૃત્તિ ને તથા ડો. નારણુભોનજી વેગએ પ્રગટ કરી હતી. ખીજી આવૃત્તિ ગયા આતુર્ભામ દરમ્યાન વિદ્યુષી મદાસતીછ મુમતિકુવરજી મદાસતીછના પ્રેરણાર્થી ગર થયેલ “સુધર્મા જ્ઞાનમદિ” તરફથી ડાપાઈ રહેલ છે, તેથી આનંદ અનુભવાય છે. ખીજા ભાગની ૩૦૦૦ નકલો છપાયેલ છે, તેમાથી ૧૦૦૦ પુસ્તકોના તે અગાઉથી શાક્રકો નોપાઈ ગયેલ છે, આખીની ૨૦૦૦ પ્રતો પાનુ ટ્રક મમયમા મક્કામ થઈ જશે એમ આખ્યાનોની કોટપ્રિયતા પરથી યાગે છે

આપણા મમાજમા આખ્યાનો પ્રતિની રૂચિ પાનુ પ્રદિગત થ- રહેલ છે તેની નોપ કેવા માગે, વિદ્યુષી મદાસતીછના વિદતા અર્થા પ્રવચનોનો જનતા યથાગોચર થાત પેગે તેની અપેક્ષા છે.

મુખ્ય,

વિ. નવક,

તા. ૨-૧૦-૬૭

ગિરધરજીવ દામોદર દક્તરી

શ્રાવકના આર વ્રત

આગાનું ધર્મ અને અણગાનું ધર્મ	પૃ.	૬ દિગ્વિરતી વ્રત	પૃ.
આર વ્રતની વિચારધાનની	૧	૭ ઉપભોગ પરિભોગ પરિ-	૬૫
પ્રાથમિક મૃતિકા	૧	માણ વ્રત	૧૬
૧ પ્રાણાતિપાત વિ-મણુ વ્રત	૬	૮. અનર્થદુઃ વિમણુ વ્રત	૧૦૧
૨ મર્યાબાદ વિરમણુ વ્રત	૨૭	૯. મ માયિક વ્રત	૧૩૭
૩ અદત્તાદાન વિરમણુ વ્રત	૪૨	૧૦ દેશાવકામિક વ્રત	૧૪૮
૪. 'અદાયપ' મર્યાદા વ્રત	૫૨	૧૧. પૈ પદ વ્રત	૧૫૧
૫. પરિવ્રત પરિમાણુ વ્રત .	૭૧	૧૨ મરિમાગ વ્રત	૧૫૬
		ઉપમહાર	૧૬૧

શ્રાવકના એકવીસ ગુણ

૧ અત્તપણુ	પૃ.	૧૦. પ્રિયભાષી	પૃ.
૨. અમ્યતા	૧૬૬	૧૩. ન્યાય પ્રિયતા	૨૫૧
૩. સીમ્યતા	૧૭૧	૧૪. દીર્ઘદષ્ટિ	૨૫૯
૪. ચોકપ્રિયતા	૧૮૧	૧૫ દાન	૨૬૭
૫ અક્રૂતા	૧૮૭	૧૬ નમ્રતા	૨૭૫
૬ પાપભીરુ	૧૯૨	૧૭. પદોપકાર	૨૮૭
૭. અશ-પા	૨૦૧	૧૮. કૃતજ્ઞતા	૨૯૫
૮. સુદાક્ષિણ	૨૧૧	૧૯ શ્રદ્ધાનુગામી	૩૦૫
૯. અન્નવન	૨૧૮	૨૦ વિરોધપાન	૩૨૩
૧૦. દયાળુતા	૨૨૭	૨૧ દ્યેયમિદિ	૩૨૧
૧. ગુણાનુગામી	૨૩૫		૩૨૯
	૨૪૩		

નવા વ્યાખ્યાનો સંપાદિત થયેલા મારી પાન તૈયાર છે, પરંતુ મહાસતીજીની અનિચ્છાને કારણે તે અત્યાગ્ર મુધી પ્રગટ કરવામાં આવ્યા ન હોતા, આમ જતા આમ જનતાની તે પ્રગટ કરવાની વારંવાર માગણી થતી હોવાથી, તે પ્રગટ કરવાનું પણ હું વિચારી રહ્યો છું.

“કિન્નરવળ વાણી” ભાગ બીજાની પ્રથમ આવૃત્તિ મેં તથા ડૉ. નારણજી મોનજી વોગએ પ્રગટ કરી હતી. બીજી આવૃત્તિ ગયા વ્રાતુર્માસ દરમ્યાન વિદુષી મહાસતીજી સુમનિકુવરજી મહામતીજીની પ્રેરણાથી શરૂ થયેલ “સુધર્મા જ્ઞાનમહિમ” નગ્નથી છપાઈ રહેલ છે, તેથી આનંદ અનુભવાય છે. બીજા ભાગની ૩૦૦૦ નકસા છપાયેલ છે, તેમાંથી ૧૦૦૦ પુસ્તકોના તે અગાઉથી ગ્રાહકો નોંધાઈ ગયેલ છે, આખીની ૨૦૦૦ પ્રતો પણ ટૂંક સમયમાં ખજામ થઈ જશે એમ વ્યાખ્યાનોની લોકપ્રિયતા પરથી વાગે છે.

આપણા સમાજમાં વ્યાખ્યાનો પ્રતિની રૂચિ પણ વૃદ્ધિગત થઈ રહેલ છે તેની નોંધ લેવા માટે, વિદુષી મહામતીજીના વિદ્વાન-ભર્યા પ્રવરનોનો જનતા યથાગોચર સામયે તેની અપેક્ષા છે.

મુખ્ય-,

તા. ૨-૧૦-૬૨

વિ નાક,

ગિરધજ્ઞાલ દામોદર દકતરી

શ્રાવકના આર વ્રત

આગાઠ ધર્મ અને અણુગાઠ ધર્મ	પૃ.	૬ દિગ્વિરતી વ્રત	પૃ.
આર વ્રતની વિચારધાનની	૧	૭ ઉપભોગ પશ્ચિમોગ પશ્ચિ-	૬૫
પ્રાથમિક ત્રિમિત્ર	૧	માણ વ્રત	૧૬
૧. પ્રાણાનિપાત વિ-મણુ વ્રત	૬	૮ અનર્થદંડ વિગ્મણુ વ્રત	૧૦૧
૨. અપાખ્યાન વિરમણુ વ્રત	૨૭	૯. મ માયિક વ્રત	૧૩૭
૩. અદ્વિતાદાન વિગ્મણુ વ્રત	૪૦	૧૦. દેગાવનામિક વ્રત	૧૪૮
૪. અદ્વિત્યર્થ મર્યાદા વ્રત	૪૦	૧૧. ચૈત્રધ વ્રત	૧૫૧
૫. પરિવ્રજ પશ્ચિમણુ વ્રત	૭૧	૧૨ મવિભાગ વ્રત	૧૫૬
		ઉપમહાગ	૧૬૧

શ્રાવકના એકવીસ ગુણુ

૧ અતુલપાણુ	પૃ.	૧૦. પ્રિયભાષી	પૃ.
૨. સ્વમ્યતા	૧૬૬	૧૩. ન્યાય પ્રિયતા	૨૫૧
૩. સૌમ્યતા	૧૭૧	૧૪. દીર્ઘદષ્ટિ	૨૫૯
૪. સૌક્રિયતા	૧૮૧	૧૫ દાન	૨૬૭
૫. અક્રૂરતા	૧૮૭	૧૬ નમ્રતા	૨૭૫
૬ પાપભીર	૧૯	૧૭. પુરોચકાઠ	૨૮૭
૭. અશ-પાપ	૨૦૧	૧૮. કૃતજાતા	૨૯૫
૮. સુદાક્ષિણ્ય	૨૧૧	૧૯. જ્ઞાનુગામી	૩૦૫
૯. સન્નિવત	૨૧૮	૨૦ વિગેરપાપુ	૩૨૩
૧૦. દયાશુભ	૨૨૭	૨૧ દ્યોષનિદિ	૩૨૧
૧૧. ગુણાનુગામી	૨૩૫		૩૨૯
	૨૪૩		

(૧) શ્રાવકના બાર વ્રત

આગાર ધર્મ અને આણુગાર ધર્મ

ધર્મના બે પ્રકાર

શ્રી મહાવીર પ્રજ્ઞે સાધુનો ધર્મ અને ગૃહસ્થનો ધર્મ-એમ બે પ્રકારના ધર્મ કૃત્તમાવ્યા છે. શાસ્ત્રીય ભાષામાં આગાર ધર્મ અને આણુગાર ધર્મ ને નામે આ ઓળખાય છે.

સાધુને માટે ભગવાન મહાવીરે પાંચ મહાવ્રતના પાલનનું વિધાન બતાવેલ છે. અહિંસા, સત્ય, અસ્તેય, બ્રહ્મચર્ય અને અપરિગ્રહ-એ પાંચે વ્રતો સાધુએ પૂર્ણપણે પાળવાના હોય છે. ગૃહસ્થ માટે બારવ્રતના પાલનનો ધર્મ બતાવવામાં આવેલ છે. બાર વ્રતના સાધુના પાંચ વ્રતનો સમાવેશ થઈ જાય છે, પરંતુ તે વ્રતોનું પાલન સાધુઓએ પૂર્ણપણે કરવાનું હોય છે, જ્યારે ગૃહસ્થોએ અમુક અંગે કરવાનું હોય છે. ગૃહસ્થો સમારી હોવાથી પાંચ મહાવ્રતોનું પાલન પૂર્ણપણે તેમને માટે શક્ય નથી અને તેથી ગૃહસ્થો માટે આ વ્રતોના પાલનના આવશ્યક છૂટછાટ મળવામાં આવેલ છે.

ગૃહસ્થો માટે જે બાર વ્રત દર્શાવવામાં આવેલ છે તે ત્રણ વિભાગમાં વહેંચી નાખવામાં આવેલ છે. પાંચ આણુવ્રત, ત્રણ શુભ્રવ્રત અને ચાર શિક્ષાવ્રત.

આ બાર વ્રતો ઓટલા લખ્યા છે કે દરેક માનવ જે તેનું પાલન કરે તો પોતે પોતાનું જીવન સુખદાયક પસાડ કરી શકે, એટલું જ

નહિ, પરંતુ કૌટુંબિક, સામાજિક અને રાષ્ટ્રીય જીવન પણ મુખ્યરૂપે અને અને વિશ્વના નાના મોટા તમામ સધર્મણો અદૃશ્ય થઈ જાય.

આજે જ્યાં જુઓ ત્યાં રાષ્ટ્ર રાષ્ટ્ર વચ્ચે, વ્યક્તિ વ્યક્તિ વચ્ચે, નોકર અને ગૃહ વચ્ચે, મજૂર અને માલિક વચ્ચે, શોષક અને શોષિત વચ્ચે ધર્મણો ચાલી રહ્યાં છે. દુનિયામાંથી પ્રેમ અને મૈત્રીનું વાતાવરણ અદૃશ્ય થતું જાય છે. ઉદર ચિંતાથી જેઓ સળધ જ્યાં જુઓ ત્યાં દેખાય છે આ વિસવાદિતા દૂર કરવા માટે સામ્રાજ્યવાદ, શાહીવાદ, સમાજવાદ, કે સામ્યવાદ મથામણ કરી રહેલ છે, પરંતુ એક અનિષ્ટ દર કરવા જતા તેને મ્યાને બીજું અનિષ્ટ પ્રવેશી રહેલ છે. બીજું વિશ્વયુદ્ધ હજી હમણાં જ પૂરું થયું ત્યાં ત્રીજા વિશ્વયુદ્ધના ભણકાગ વાગી રહેલ છે. આ બધા અનિષ્ટ તત્ત્વોનું મૂળ તપાસવામાં આવશે તો લાગશે કે આજે ગૃહમ્યાત્રમી જીવન આ બાર વ્રતોના પાલનથી વેગળ થતું જાય છે. આ બધા અનિષ્ટ તત્ત્વો દૂર કરવાનો એક જ રામભાણ ઉપાય છે. સૌ કોઈ આ બાર વ્રત અંગીકાર કરે અને તે મુજબ જીવન જીવે તો આ બધા ધર્મણોનો કાણુભરમાં અંત આવે અને આ નિયા સ્વર્ગસમ બની જાય.

વ્રત અંગીકાર કોણ કરી શકે ?

અત્રે એક વાત કહેવી જરૂરી છે. આ વ્રતો ધામણ કરવા માટે એક શક્તિ ગણવામાં આવી છે. આ વ્રત કોણ અંગીકાર કરી શકે ? એ જાણનારી સ્પર્શના અત્રે કરવાની છે.

આ વ્રત અંગીકાર કરવા માટે કોઈ જનનિર્ભર છે નહિ. બ્રાહ્મણ હોય કે દાસિય, વૈશ્ય હોય કે શૂદ્ર, પર્વના દેવોનો વતની હોય કે પશ્ચિમના દેવોનો, કોયો હોય કે ગોત્રે યુવાન હોય કે વૃદ્ધ, પુરુષ હોય કે સ્ત્રી, મને તે આ વ્રત અંગીકાર કરી શકે છે આ વ્રત

અગીકાર કરવામા વય લીગ, દેશ કે જાતિ નડતરરૂપ નથી માત્ર એકે શરત વ્રત ધારણ કરવા માટે દર્શાવવામાં આવી છે અને તે છે 'શલ્ય ગહિતા.' જે કોઈ વ્યકિત 'શલ્ય રહિત' હોય તે આ વ્રત અગીકાર કરી શકે છે.

આચાર્ય ઉમાસ્વામી તત્ત્વાર્થ સૂત્રમાં કહે છે કે, 'નિઃશલ્યો વ્રતી' અર્થાત્ શલ્ય વિનાનો જ વ્રતી બની શકે છે.

શલ્ય ત્રણ છે. માયાશલ્ય, નિદાન શલ્ય અને મિથ્યા દર્શન શલ્ય. દલ, દોગ, ધતીગ, કપટ, છળ કે કોઈને હગવાની વૃત્તિ તે માયાશલ્ય છે બોગોની લાલસા તે નિદાનશલ્ય છે. સત્ય ધર્મ ઉપર શ્રદ્ધા ન રાખવી અને અસત્યનો આગ્રહ રાખવો એ મિથ્યા-દર્શન શલ્ય છે. આ ત્રણે માનસિક દોષ છે.

શલ્ય એટલે કાટો. જેમ શરીરમા કાટો લાગ્યો હોય અને તે દૂર ન થાય ત્યાં મુઘી વ્રતના પાલનમાં સ્થિરતા આવતી નથી. આ શલ્ય શરીર અને મનને કોતરી ખાય છે અને આત્માને સ્વસ્થ થવા દેતા નથી, તેથી વ્રતના પાલન માટે સૌથી પ્રથમ શલ્ય ગહિત બનવાની જરૂર છે, શલ્ય રહિત બનીને, વ્રતો અગીકાર કરવા અને પૂર્ણપણે પાળવા એ પરમ શ્રેય સાધવાનો મુદ્દમ્યો માટે ઉત્તમ માર્ગ છે.

બાર ત્રતની વિચારધારાની પ્રાથમિક ભૂમિકા

મહાત્મા ગાંધીજી સાથે અમારે એક વખત વાર્તાલાપ થયેલો, ત્યારે જૈનોની અદિસા અંગે તેમણે ટાંકેલ એક દૃષ્ટાંત અમારા હૃદયમાં ફેલતગઈ ગયેલ છે. જૈનોની આજની અદિસા માટે મહાત્મા શુ સમજાય છે તેનું પ્રતિબિંબ તે દૃષ્ટાંતમાં દૃષ્ટિગોચર થાય છે.

મહાત્માજીએ કહ્યું, ‘ હું અમનવાદ હતો ત્યારની આ વાત છે. કાંઠગીયા તળાવનું ખાણી મુકાઈ હતું ત્યારે તળાવમાં રહેલાં માછલાં ખાણી વિના મરી ન જાય તે માટે જૈનો ખાણીના ઘડા ને ઘડા તળાવમાં નાખી જતા, આ રીતે તેઓ માછલાંઓની દયા ખાતા હતા, પરંતુ ખીંછ બાજુ તેઓ વધુ વ્યાજર લઈને કે વધુ નોકા લઈને માગેલાં ગોપાળુ કુચામાં જઈ પાળુ અચકાતા ન હતા ’

આ દૃષ્ટાંત આપીને મહાત્માજીએ રૂંદોર કહતા હોયે, ‘ જૈનોની આ તે ટેરી અદિસા ? ’

મહાત્માજી જેવા તરૂંચ વિચારક અને વિગાળ અનુભવીને પાળુ જૈનોની અદિસા માટે જેવા ખ્યાલ છે તે આ પૃથ્વી સમજતો, અને તેમાં યથાર્થતા પણ જોઈ શકે છે

મહાત્માજીની આ રૂંદોરનો જવાબ આપતા અમે ક્યું કે જૈનોની અદિસા મને ટેરી લાગે, પરંતુ ભગવાન મહાત્મા પ્રતીત અદિસા જવાબ કે અને નવામાં નવા જતુથી મારીને પડેન્દિય

મુધીના છવો પરત્વે અહિંસક વર્તન રાખવાનું તેમાં વિધાન છે. શાસ્ત્રમાં દર્શાવેલ અહિંસાનું સ્વરૂપ અમારી પાસેથી વિગતવાર માલખીતે, જૈન ધર્મના સિદ્ધાંતોની વિશાળતા અને સૂક્ષ્મતા માટે મહાત્માજીએ સતોપ અનુભવ્યો હતો.

મહાત્માજી સાથે પ્રથમ વ્રત અંગે વિસ્તૃત વિવેચન થયું હતું સમયના અભાવે અન્ય વ્રતોનું વિવેચન થઈ શક્યું ન હતું, છતાં તે સમયે બાર વ્રત અંગે કંગેલ વિચારધારા આ ચાતુર્માસ દરમ્યાન આપની મમક્ષા ગ્રી કાળે ધારી છે બાર વ્રતના નામથી આપ મૌ જાણીતા છો જ, પરંતુ તેના મહત્ત્વ અંગે બહુ ઓછાએ વિચારવાની દગ્ગર કરી છે અને તેથી જ આજે સસારિક મુખોની પ્રાપ્તિમાં બાર વ્રતની અવગણના થઈ રહેલ છે બાર વ્રતની જીવનમાં અનિવાર્ય આવશ્યકતા સૌ કોઈ સમજે અને તેને અગીકાર કરી, આદર્શ શ્રાવકત્વ પ્રાપ્ત કરે એ જ આ વિવેચન પાછળનું ધ્યેય છે. તે ધ્યેય પાર પાડવાનો આધાર તમાગ પર છે, આશા છે કે આ ધ્યેય પૂર્ણ થવામાં નિષ્ફળતા નહિ મળે.

થવાની શક્યતા ઓછી રહે છે, લાગણીહીન બનવાની વધુ. તેથી એકદરે તેવા સન્નેગોમા પણ મૈત્રી અને પ્રેમભર્યું વર્તન જ સાડું પરિણામ લાવી શકે છે.

કોઇ માણસ ચક્રોપિક સર્પ જેટલો તો ભય કર નહિ હોય ને? ચક્રોપિક સર્પની વિપારી ફેણ ગાઉના ગાંડ મુઠ્ઠી જેતી અસર પહોચાડી શકતી હતી અને કોઇ પણ માણસ ત્યાં કચ્છી શકતો નહોતો. આવા જેરીલા સર્પને પણ ભગવાને પોતાની મૈત્રીથી સુધાર્યો હતો. ભગવાન મદાવીરે પોતાના આજીવન વ્યવહારથી બીજાને સુધારવાનો જે માર્ગ બતાવ્યો તે જ રાજમાર્ગ છે.

ગાજો દઇ કોઇનું મન દબાવવું, કોઇનું અપેમાન કરવું, કોઇની નિંદા કરવી, મનથી કોઇનું ખુરૂચિતવવું, કોઇને લડવા-ઝગડવાની સલાહ દેવી, વગેરે હિસાના ભિન્ન ભિન્ન પ્રકાર છે તે બધા અદિમાના ઉપાસક માટે ત્યાજ્ય છે.

જેટલે અગે મમભાવ તેટલે અગે અદિમા, જેટલે અગે વિષમભાવ તેટલે અગે દિમા. મમભાવી પુરુષ પત્યરનો જવાબ ગુલાબના પુષ્પથી આપે. વિષય-ક્રયાય પર વિજય તે જ અદિમા અને તે જ તપ અદતાનો મર્વથા નાશ તેનું નામ જ અદિમા. આવી વીગ્તાબગી અદિમાનું પાલન વીગ પુરુષથી જ થઇ શકે, કાયરનું કામ નીલ. આવી વ્યાપક અદિમાના પાલન અગે અમાગ પત્ય ગુરુદેવ કરમાવે છે કે,

‘ખેદૂત જેમ ખેતીની પ્રગતિ માટે વર્ષાના પાણીના પ્રદાનને તપલેન્ડી જીવે છે તેમ અદિમાને પોતાની અદિમાની ખેતીની પ્રગતિ માટે તમામ પ્રનામના કષ્ટો અને આપત્તિઓ મદર્પ કરીશવા નોંધએ’
પહેલા વ્રતના અતિચારો :

પહેલા વ્રતના પાંચ અતિચાર કહેવામા આવ્યા છે તે અતિ-

ચાગે વ્રતપાલકે જાણવા યોગ્ય છે, પણ આદરવા યોગ્ય નથી. આ પાંચ અતિયાગે આ પ્રમાણે છે : વન્ધવધચ્છવિચ્છેદાતિ ભારારોપણાન્ત પાત્તનિરોધાઃ

બધ

આ પાંચ અતિયાગેમાં પહેલો અતિયાર છે બધ. બધ એટલે કોઈ પણ વ્રમ છૂવને ગાદ બધનથી બાંધવા; કોઈ પણ પ્રાણીને તેના ઇષ્ટ સ્થાનમાં જતાં અટકાવવું કે બાધી રાખવું તે પણ ‘બધ’નો અતિયાગ છે. કેટલાંક લોકો ‘બધ’નો ખડુ જ મર્યાદિત અર્થ ધરાવે છે અને પશુ પૂરતો જ તેનો અર્થ સમજે છે, માનવને અનેક ગતિ બાધી લેવામાં તેઓ વ્રતભંગ સમજતા નથી. ‘બધ’નો આટલો ટૂંકો અર્થ પર્યાપ્ત નથી. ‘બધ’નો અર્થ માનવ સાથેના બધાદારમાં પણ લાગુ પડે છે.

નોકરોને વધુ વખત મુઠ્ઠી ગેટ્ટી રાખવા, તેમને ઇષ્ટ સ્થાને જવામાં અતગમ નાખવી, નોકરીના સમય ઉપરાંત તેમની પાસેથી ઇચ્છા વિરહ કામ લેવું આ બધાનો પણ ‘બધ’ના અતિયારમાં સમાવેશ થાય છે એક માણસ ગરીબીને કારણે, લાચાર બનીને નોકરી કરે છે, પરંતુ તેની લાચારી કે ગરીબાઈનો ગેરલાભ ઉઠાવવો અને તેની પાસેથી વધારે કામ લેવું તે બધમ છે. તેમ કુવાથી ‘બધ’નો અતિયાર લાગે અને વ્રતભંગ પણ થાય.

વહે

આ વ્રતનો બીજો અતિયાર છે ‘વહે’ વહે એટલે વધ અર્થાત્ કોઈ પણ વ્રમ છૂવને માર મારવો. તમાગમાં અહિસાના સરકાર એટલા પ્રમાણમાં તો અવશ્ય છે કે તમે કોઈનો વધ મીઠી ગતિ તો કર્યો જ નહિ, પરંતુ આજનો છૂવનબ્યવહાર એવો થઈ ગયો છે કે તેમાં આક્રમક ગતિ ‘વધ’ના અતિયાગનો દોષ લાગવાની દૃઢ શક્તિ છે.

પગેણા, ચાખુક, આદિ વડે ફટકા મારવા ને વધ છે. દયા-ધર્મી પોતાને હાથે ફટકા મારતા અચકાતા હશે એમ માનવામાં વાંધો નથી, પરંતુ બળદગાડી કે ઘોડાગાડીમાં બેસીને મુસાફરી કરતી વખતે બળદગાડી કે ઘોડાગાડી હાંકનાર બળદ કે ઘોડાને ચાખુક લગાવે છે ત્યારે તેને ના પાડો છો ખરા? કે વ્હેણા પહોંચવાની ઇચ્છાએ, તેમાં મુગી સમતિ દાખવે છે? બળદ કે ઘોડાને ચાખુક લાગવાનું નિમિત્ત તેમાં બેસનાર છે અને મુગી સમતિ દાખવનારને પણ (ચાખુક મારનાર તો દોષીત છે જ) પહેલા ત્રતનો 'વધ'નો અતિચાર લાગે છે.

મોટા ભાગની ચામડાની વસ્તુઓ, પશુઓની હિસા કરીને મેળવેલ ચામડા વડે બનાવવામાં આવે છે. સુદોમળ ચામડાની વસ્તુઓ જેમાંથી બને છે તે આપને ખબર છે? તરતના જન્મેલા અથવા ગર્ભમાંથી કાઢીને પશુની હાવની ચામડી ઉતારી લેવામાં આવે છે અને તે ચામડીમાંથી ચક્રચક્રીત અને મુવાળી વસ્તુઓ બનાવવામાં આવે છે! આ વસ્તુઓ વાપરનાર પણ આડકતરી રીતે 'વધ'નો ભાગીદાર બને છે.

તેવી જ રીતે ચરબીવાળા અને રંગમી વસ્ત્ર પહેરનાર કે મોતીના દાગીના વાપરનાર પણ ત્રમ અને પચ્ચેન્દ્રિય હોવાના 'વધ'ના ભાગીદાર બને છે.

વૃત્તિચ્છેદનું પાપ પણ વધના પાપ જોડે છે. આર્યધર્મ ગાત્રોમાં કહેવામાં આવ્યું છે કે કોઈની વૃત્તિચ્છેદ કરનારને પણ 'વધ'નું જ પાપ લાગે છે. 'વધ'માં ગીધી રીતે પ્રાણીનો વધ થાય છે અને વૃત્તિચ્છેદના આડકતરી રીતે પ્રાણીનો વધ થાય છે, માટે વાના અનિચારનો વિચાર કરતી વખતે તમારે એ પણ નિચાળું નેત્રજો કે તમારી નાનું પાનું પ્રગ્નિ બીજનો વૃત્તિચ્છેદ કરનારી તો નથી ન?

ગૃહોદ્યોગને મારી નાખનારા જે ધધાઓ છે તે ધધાઓથી પગુઓનો વધ નહિ, પણ ઘણા ગરીબો અને વિધવાઓનો વૃત્તિ-ચ્છેદ-આહવિકાનો છેદ થાય છે. જેઓ કારખાના, મિલો અને યત્રાને મીઠી યા આડકતરી રીતે પોપે છે અને ઉત્તેજન આપે છે તેઓ બધા વૃત્તિચ્છેદ માટે જવાબદાર છે.

પહેલાની ગરીબ વિધવાઓ દરણા દળીને પોતાનું ભરણ પોપણ કુતી, બાળકોને મોટા કરતી અને ભણાવતી, પરંતુ જ્યારથી અનાજ દળવાની મિલ આવી ત્યારથી વિધવાઓનો ધધો છીનવાઈ ગયો, તેમની આહવિકા છીનવાઈ ગઈ. આમાં સૂક્ષ્મ રીતે વધનું પાપ રહેતું છે. કાપડની મીલો આવી અને રેટિયો કાંતનાર તથા વણનાર વણકોનો ધધો ભાગી પડ્યો. મિલમાલિકો અને તમામ ગેરહોલડો આ વૃત્તિચ્છેદના પાપના ભાગીદાર ગણાય. આ રીતે ગૃહોદ્યોગો બધા પાડનાર જેટલા યત્રોદ્યોગો છે તેમા બનેલી વસ્તુઓ વાપગ્વાથી પણ વૃત્તિચ્છેદ અને વધના ભાગીદાર બનવું પડે છે.

કોઈ કોઈ દલીલ કરે છે કે, ‘અમે તો મિલના તૈયાર કપડા કે યત્રની તૈયાર વસ્તુઓ વાપગીએ છીએ અમે થોડા બનાવીએ છીએ? આ પાપ તો મિલ ચલાવનારાઓને જ લાગે, અમારે શું?’ પણ જગ ભડા ઉતરીને વિચાર્યો તો તમોને લાગશે કે વૃત્તિચ્છેદના પાપ માથે મિલ કારખાનામાં બનેલી વસ્તુ વાપરનાર પણ સકળાયેલ છે. મિલો કે કારખાનાઓમાં માલ શા માટે તૈયાર કરવામા આવે છે? ખરીદનાર અને વાપગનાર છે માટે જ. જો એ માલ ખરીદનાર કે વાપગનાર કોઈ ન હોય તો? તો મિલો અને કારખાના આપોઆપ જ બધા થાય.

મીનના અમુક સપ્રદાયના બોદો શુદ્ધ શાકાહારી છે, પણ નપાન,

સીધાન, ખર્ખા આદિના જોદ્ધો માંસાદારી છે. તેઓ અદિમાના સિદ્ધાન્તોને માને છે, છતાં ય માંસાદારી છે. તેમને પૂછ્યામાં આવે કે તમે અદિસાને માનવા છતાં માંસાદાર કેમ કહે છો? આ પ્રશ્નના જવાબમાં તેઓ કહેશે કે અમે પશુઓને અમારા દ્વારે મારતા નથી, બનરમાં માંસ મળે છે તે ખરીદી લાવીએ છીએ; તેથી તેની હિસા અમને લાગતી નથી! ત્યાં માસ વેચનારોની દુકાને પણ બોર્ડો લગાડવામાં આવેલા દોષ છે કે, 'Not killed for you !!'

આ દલીલમાં તમોને વજુદ લાગે છે? તમો કહેગો કે ક્રમાંઈ પશુઓ મારે છે તે મામ ખાનાર મારે જ મારે છે, તેથી મામ ખાનાર હિસાના પાપમાંથી કેમ બચી શકે?

જેવી રીતે જોદ્ધોની આ દલીલ નિસાર છે તેમ મિત્રો અને કાગ-ખાનાઓની મદારબી વસ્તુઓ વાપરનારની દલીલ પણ વજુદ વિનાની છે; વાપરનાર 'વધ'ના ભાગીદાર અવશ્ય બને છે. 'વધ'ના અતિચારમાંથી બચવા માટે અદિસાના ઉપાસકે ઉપરની તમામ પ્રવૃત્તિઓ અને વસ્તુઓથી દૂર રહેવું ધટે છે.

મોય, ટાંકણી, મીવવાનો દોગે કે માધારણુ વસ્ત્ર, આદિ તમામ નાની મોટી આવશ્યક વસ્તુઓ મદારબી મદાદિસાથી બને છે અને તે વસ્તુઓ વાપરનાર તેવા મદારબના પાપને ઉ-નેજન આપે છે.

શ્રી શાણંગ સૂત્રમાં ક્ષરમાન છે કે, મદારબની પ્રવૃત્તિ નરક ગતિમાં પ્રવેશ કરવાની પ્રવૃત્તિ સમાન છે ને તેવી પ્રવૃત્તિઓ આયુષ્ય પૂર્ણ કરીને નરક ગતિમાં જાય છે, મારે પ્રથમ વ્રતના આગધકે કોઈ પણ વસ્તુ વાપરનાં પહેલાં, તે અપાગબથી બનેવ છે કે મદારબથી બનેવ છે તેનો વિવેકપૂર્ણ વિચાર કરીને, તે વસ્તુના ઉપયોગના નિર્ણય કરે તો તેઓ મદારબના પાપથી બચી

શકે છે અને નરક, આદિ ગતિથી પણ બચી શકે છે.

ત્રસ જીવની હિસા કરવી નહિ તથા કરાવવી નહિ—મન, વચન અને ક્રિયાથી. આટલી અહિસાની ઝીણવટ શાસ્ત્રકારોએ શ્રાવકો માટે પણ ફરમાવેલ છે. જીવનની કોઈ પણ પ્રવૃત્તિ સમયે, આ ફરમાન હમેશા નજર સમક્ષ રાખવું જોઈએ.

છંબીચ્છેદ

પહેલાં વ્રતનો ત્રીજો અતિયાર છે ‘છંબીચ્છેદ.’ તેનો અર્થ એ છે કે કોઈ પણ પ્રાણીના નાક, કાન, આદિ છેદવા, ચામડી ભેદવી કે કોઈના અગોપાગ છેદવા—તેને છંબીચ્છેદ કહે છે.

પશુઓની ખાખતમાં આ અતિયાર છે એટલું જ નહિ મનુષ્ય પ્રતિના વ્યવહારમાં પણ આ અતિયાર લાગુ પડે છે. આજે માણસને અગોપાગ જેટલો જ ઉપયોગી પૈસો છે નોકર, ચાકર કે મજૂરને ઓછો પગાર આપવો અથવા પગાર કે મજૂરીમાં કાપ મૂકવો તે પણ ‘છંબીચ્છેદ’ છે. પોતાની સ્ત્રી, બાલબચ્ચાં કે મા—બાપ માંદા પડ્યા હોય તે સમયે નોકર ગેરહાજર રહ્યો હોય ત્યાં તેનો પગાર કાપવો એ તેના અગોપાગ છેદવા જેટલું જ આકર નોકરને લાગે છે. મનુષ્યો પ્રતિના વ્યવહારમાં પણ ‘છંબીચ્છેદ’નો આવો વિશાળ અર્થ કવો જોઈએ.

અતિભાર

ચોથો અતિયાર અતિભારનો છે. મજૂરો, બળદગારી, ઘોડાગારી, ડોટ, વગેરે ઉપર તેના ગળા ઉપરાત ભાર ભગવો તે અતિભાર છે. શક્તિ ઉપગ્રંત નોકરો પાસેથી કામ લેવું તે પણ અતિભાર છે. શક્તિ હોવા છતાં પોતે પોતાનું કામ ન કરવું અને બીજા પાસે કરાવવું તે પણ અતિભાર છે મહાત્માજી પણ કહેતા હતા કે શક્તિ અને સમય દોય ત્યાં સુધી દરેકે પોતાનું કામ

પોતાની મેળે જ કરવું જોઈએ, બીજા પાસે કરાવવું ન જોઈએ કામ વધારે પડતું હોય અને નોકર રાખવામાં આવે તો પણ વધારા પડતું કામ જ તેને સોંપવું જોઈએ.

ગાધીજીના અનુયાયી ગંગાએન વૈદ્ય બોચાસણ વિદ્યાલયમાં રહે છે. તેમની ઉંમર ૭૦ વર્ષની છે. તેમણે મહાત્માજીનો ગોપાલનનો ઉપદેશ સાંભળ્યો ત્યારે એક ગાય પાળી, પછી બીજી થોડી ગાયો વધારી. ગાયો વધતા ત્રીસની સખ્યાએ પહોંચી ત્યારે એકસે હાથે ત્રીસ ગાયોનું કામ નેમનાથી થઈ શક્યું નહિ, એટલે તેમણે નોકર રાખ્યો. છતાં પણ જ્યાં સુધી કામ કરતા પોતે ન થાકે ત્યાં સુધી કામ કર્યા કરે અને નોકરને ગંગાએન બેમાડી ગણે, જ્યારે પોતે થાકી જાય અને વધુ કામ આપવાની શરીર ના પાડે ત્યારે જ તે બાકીનું કામ નોકર પાસે કરાવે.

આ રીતે માણસ સ્વાવલંબી થાય તો અતિભારના અતિચાર-માંથી બચી શકે. શક્તિ હોવા છતાં જ કામ કરે, ખાઈ-પીને બેઠી રહે, જરાયે હાથ પગ ન હલાવે અને પાણી જોઈતું હોય તો પણ રાખા પાસે મગાવે તે અતિભારના પાપમાંથી કેમ બચી શકે? આજે તો નોકર પાસે ધરતું બધું કામ કરાવવામાં આવે છે અને તે થાકી ગયો હોય તો પણ તેની દરકાર ગણવામાં આવતી નથી. આજના નોકરોની સ્થિતિ પણ કરતા પણ વધુ ખરાબ છે. ઘેર ઘેરગાડીનો ઘોડો હોય તો તેને ગહેવા માટે જુદી વ્યવસ્થા હોય છે તેની સભાળ માટે ખામ માણસ ગણવામાં આવે છે. પોટા માદો પડે તો ઘેર દાકનગને બોલાવી, તેનો ઉપચાર કરવામાં આવે છે આ રીતે ઘોડા પાછા મામિક રૂ. ૨૦૦ નું ખર્ચ થાય છે, જ્યારે બીજી બાજુ રૂ. ૨૦૦ માં ચાર ગ્રેન્યુએટો મોઢાય છે. ઘોડાની આંટવી માગવા થાય છે, પરંતુ પોતાનો નોકર માદો પડે તો તેની જવાબદારી ખર્ચનો પ્રયત્ન કરનાર અને માંડગીમાં પગાડ ન દાખનાર

દેટલા ધનવાનો મળી આવશે ! ધોડાને તો પૂરતો આરામ પણ આપવામા આવે છે, જ્યાં માણસ પામેથી જેમ બને તેમ વધુ કામ લેવામા આવે છે અરે, કામ ન હોય તો કામ ઉભુ કરવામા આવે છે, પણ માણસ જરા વાર નવરો બેસે તે આજના શેઠ જોઈ શકતા નથી ! સાધકલ, મોટા, ગેડિયો, ધડિયાળ, વગેરે ખુગળ થઈ જાય તો તેને રિપેર કરાવવામાં આવે છે, પણ નોકરની ખિમારીના ઇલાજ તરફ બહુ ઓછું ધ્યાન અપાય છે. શુ મનુષ્યની કિમત ધોડા કે જડ થતી હોય પણ ઓછી છે ? જેની પામેથી તમે કામ લ્યો છો તેની આવશ્યક સલાહ રાખવી તે તમારી ફરજ થઈ પડે છે

નોકર અને ગેલ્લી આવા તથા, સાસુ અને વહુ વચ્ચેના વ્યવહારમા પણ આ નિયમ લાગુ પડે છે. સાસુ છતી શક્તિએ બેઠી રહે અને વહુ ઉપર આખાએ ધરતો બોલે નાખે તે પણ અતિભાર ગણાય. ધરમા વિધવા કે ત્યકતા હોય તેની પામેથી વધારે કામ લેવું, ઝાડાનો કે ધરનો બોલો તેના પર નાખી દેવો અને બીજાઓએ હરવા કરવામા સમય પસાર કરવો-એ પણ એક જાનતો અનિભાર જ છે.

દરેક માણસને ખાવા માટે અનાજ જોઈએ છે, પહેરવા કપડા જોઈએ છે, ગરેલા મકાન જોઈએ છે, વાસણ, આદિ અનેક વસ્તુઓ તમો વાપરો છો. તમો અન્ન ખાવ છો, પરંતુ ખેતીની કળા શિખ્યા નથી વચ્ચ પહેરો છો, પણ કાનવાની કે વણાટકામની કળા તમને ભાગ્યે જ આવડતી હશે મકાનમા તમો રહેો છો. પણ અણતરકામ કે બાધકામ કેમ થાય છે તેનો વિચાર કદી કર્યો છે ખરો ? બીજા અનેક ચીજો તમો વાપરો છો, પણ તેનું ઉત્પાદન તો બીજા માણસો જ કરતાં હોય છે 'કામ' પણ નવનર્તન કયા વિના આ વસ્તુઓ ભોગવવી, તેમા પણ સુદૃઢ નીતે શુ આ અનિચ્છાનેનું સેવન નથી થતું ? અનિચ્છાના અનિચ્છામાંથી બચવા માટે આવડણી હવન બનાવવાની જરૂર છે.

ભત્તપાણુ વોચ્છેએ

પાંચમો અતિચાર 'ભત્તપાણુ વોચ્છેએ' છે, તેનો અર્થ છે અત્ર પાનનો નિરોધ કરવો, કોઈના ખાનપાનમા અટકાયત કરવી. જન્મવાના સમયે, નોકરને જન્મવા જવા ન દીધા હોય તો 'અત્રપાણુ નિરોધ'નો દોષ લાગે છે. કોઈની આજીવિકાનો નાશ કર્યો હોય, કોઈની નોકરી તોડાવી નાખી હોય તો પણ 'અત્રપાણુ નિરોધ'નો અતિચાર લાગે છે. ગરીબો ભૂખમરાથી મરતા હોય અને વ્યાપારીઓ લોભવશ અનાજનો સત્રહ કરે અથવા વધારે પૈસા મેળવવા માટે બીજા દેશમા મોકલી દે—તે પણ 'અત્રપાણુ નિરોધ'ના અતિચારમા આવે છે. અનાજની તળીના દિવસોમા લોકોમાં વાહાવાહ કહેવરાવવા ખાતર, લગ્નાદિ પ્રસંગોએ કે ધાર્મિક ઉત્સવોમા જમણુવાગે કરી અનાજ વેડફી દેવામા આવે, તેને લીધે બીજને અનાજની તળી પડે કે ભૂખે મરવુ પડે તે પણ આ અતિચારનો જ દોષ છે.

પહેલા વ્રતના આ પાંચ અતિચારોમાથી અહિંસા વ્રતના આરાધકોએ દૂર રહેવુ જોઈએ.

પશુને દુધ થાય તેમ બાધવા નહિ, તેને માર મારવો નહિ, તેના અગોપાગ છેલ્લા નહિ. તેના ઉપર વિગેય ભાર ભરવો નહિ, પશુના ખાનપાનની સુવ્યવસ્થામા ઉપેક્ષા મેવવી નહિ—આ અતિચારો ઉપરાંત ઉપરના અતિચારોમાથી બચવા માટે પણ જનગૃતિ મેવવાથી પ્રથમ વ્રતની સમ્યક્ રીતે આરાધના થઈ શકે છે અતિચારોનો વ્યાપક અર્થ

પહેલા વ્રતના અતિચારો પશુ અને માનવ સાથેના વ્યવહારમા લાગુ પડે છે, એટલુ જ નહિ પશુ કાંદુમ્બિક, સામાજિક અને આધ્યાત્મિક ક્ષેત્રમા પણ તે અતિચારો એક વિચારકે વરાળ્યા છે. અત્યાર મુખી અતિચારોનો બહુ જ મર્યાદિત અર્થ થઈ રહેલ છે,

એટલે આ વિચારમરણી નવી લાગશે. પરંતુ વિચારક વર્ગ માટે, વિકાસ સાધવા ઇચ્છનાર માટે વ્યાપક અર્થ ઘટાવવો જરૂરી છે.

પતિના મરી ગયા પછી કરજીઆત રોવુ, કુટુંબુ, કાળા કપડાં પહેરવા, ખુણા પાળવો એ બધ છે, તે રિવાજો ન પાળનારની નિંદા કરવી તે વધ છે, તે રિવાજ ન પાળનારની પ્રતિષ્ઠામાં કાપ મૂકવો તે છે ઇચ્છીચ્છેદ. રૂઢીની યોગ્યાયોગ્યતાનો વિચાર કર્યા વિના રૂઢીઓનો ભાર ખીળ પર લાદવો તે છે ભારારોપણુ. મરીબ ખંદેન કામ કરીને પેટ ભરતી હોય, ‘ખુણા’મા હોવાને કારણે બહાર ન નીકળી શકે, તેથી તેની આજીવિકા અને ખાલ-ખચ્ચાના ભરણુ-પોષણમાં અતરાય પડે તે છે ભત્તપાણુનિરોધ. આમ અયોગ્ય રૂઢીઓને પણ આ અતિચારો સ્પર્શે છે

મતાનને ધર્મજ્ઞાન ન આપવુ, સસાગભિમુખ કરવા પ્રયત્ન કરવો તે સસાગવચ્ચામાં બાધી ગણવા, તેનો પણ ‘બધે’ નામના અતિચારમા અભાવેશ થાય છે. પિતાની આજીવિકાનુ સાધન અદ્ધપા-
=ભા કે આર્યધર્મને શોભે તેવુ ન હોય, તેમા અસન્ય અને અતીતિનુ મેવન કરવુ પડતુ હોય, તે સમ્કાર સત્તાનમા ઉતરે. અથવા પિતા વ્યમની હોય તો તે સમ્કાર મ્વાભાવિક રીતે જ મતાનમા ઉતરે આથી પિતાને તથા સત્તાનને કર્મબધ થાય એટલે આવુ હવન પણ એક પ્રકારનો ‘બધ’ જ ગણાય

સત્તાન માટે વિગેય અપત્તિ મૂકી જવાની ભાવના તે પણ છે પરિગ્રહનો બધ પોતાની હોશ પૂરી કરવા બાહ્યાવચ્ચામા પુત્ર-પુત્રી-ઓને લગ્નપ્રધીવી બાધી દેવા, તે પણ બધ જ છે આવી નતા-નનો વિકાસ અટકે છે. અર્થાત વિકાસનો ‘બધ’ થાય છે, વિષય-ક્રયાયનુ મેવન થતા, આત્મશુણુનો પણ વધ થાય છે. પરિગ્રહથી વિષય, ક્રયાય ને આગળની વૃત્તિ જન્મે તે પણ ‘વધ’ જ છે ને!

પ્રમાદવશ થઈ જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્રના આત્મશુણુ પર માપ મૂકવો તે છે ઇચ્છીચ્છેદ અત્તાન, સ્વાર્થવૃત્તિ, મોહ, મનતા ને અદત્તાનો ભાવ મતાનોના ઉદયમા ઉત્તર તેવા સમ્કાર લાદવા

પ્રયત્ન કરવો તે છે અતિભાર. સમતા, શાન્તિ, સતોષ, આદિ ગુણોથી તેમને વિમુખ રાખવાં તે આત્મિક ભોજનની અતરાય છે.

લગ્ન પ્રમગે ધગેલાં, વસ્ત્રાદિ યજ્ઞવવાનો રિવાજ પણ એક પ્રકારનો ‘બધ’ જ ગણાય. મરણ પ્રમગે જમણવાનો રિવાજ, અહાં, વરગીતપ કે બીજા કોઈ પ્રસંગે પ્રભાવના, લ્હાણી, જમણવાર કે વરધોડા કાઢવાનો રિવાજ પણ બધન છે. તે રિવાજ ન પાળનારનું અપમાન અથવા નિંદા કરવી તે છે બધ. તેવા રિવાજનું પાલન ન કરનાર દોષલાઘણ કરે છે, કજીસાઈ કહે છે, વગેરે શબ્દો વડે તેની પ્રતિષ્ઠા પર કાપ મરવો, તેનું નામ છે હબ્વીચ્છેદ. સમાજમાં આર્થિક દૃષ્ટિએ બધા મમાન હોતા નથી, છતાં જાતિમાં ખર્ચાલા રિવાજોને પોષવા અને ગરીબોને કંજ કરીને પણ પ્રસંગો ઉજવવા પડે તેવી સ્થિતિ પેદા કરવી, તેનું નામ છે અતિભાર. આવા રિવાજોને કારણે, ગરીબોને આહુવિકા સજાવવી મુશ્કેલ થઈ પડે તેવી સ્થિતિમાં મરવા પડે તેનું નામ છે ‘ભસપાણુ વેચ્છેજો’.

આજનો યુગ કહે છે કે અતિચારોનો આ રીતે વ્યાપક અર્થ ધરાવવામાં આવશે તો જ વ્યક્તિગત, સામાજિક અને રાષ્ટ્રીય વિકાસ સારી શકાશે. આવા કુરિવાજોનો ન્યાયદ પકડી રાખનાર મહાજની દરેક વ્યક્તિ, આ પાપોમાં ભાગીદાર બને છે.

આ અતિચારોનો અર્થ મરવેડેડીય રીતે કરીને, આ પાપોમાંથી મુક્તિઓ બચવું નેહજો અને આ અતિ અગત્યના ‘અભિમા’ વચની મમ્મક આગવના કરવી નેહજો.

પ્રત્યુ મનાડી ઉપદેશ આ એક જ વચને માનવ રીકાને અને વ્યાપક રીતે અનુમરે તો દુનિયામાંથી ઘણા અનર્થો અને દોષો ઘટી જતા પામે.

૨. મૃપાવાદ વિરમણ વ્રત

થુલાઓ મુસાવાયાઓ વેરમણ

ખીજુ વ્રત ‘થુલાઓ મુસાવાયાઓ વેરમણ’ વ્રતનું છે મૃપા-
વાદ-ખોટું ખોલવાથી વિરમણ—અટકવું એ આ વ્રતનો ઉદ્દેશ છે.
ખોટું ખોલવાથી અટકવું એ આ વ્રતની નિષેધાત્મક ખાજી છે
અને સત્યની આરાધના કરવી એ વિધેયાત્મક ખાજી છે મત્યની
સાધના એ જીવનની સર્વશ્રેષ્ઠ સાધના છે.

સત્ય એ જ પરમેશ્વર

પ્રથમ વ્યાકરણ સુત્રમાં અહિંસાદિ પાત્ર વ્રતોનું વર્ણન આવે છે;
તેમાં ખીજા કોઈ વ્રતને નહિ પણ મત્યને જ ભગવાનની ઉપમા
આપવામાં આવી છે. તેમાં કહે છે કે, ‘સત્ત્વ સ્વલ્લ ભગવત્’—
મત્ય એ જ ભગવાન છે

વૈદિક ધર્મમાં ‘સત્ય નાગયણ’ શબ્દ પ્રચલિત છે. તેનો અર્થ
એ જ છે કે સત્ય એ જ નાગયણ છે આ રીતે દરેક ધર્મોમાં
મત્યને મહત્ત્વનું ગણવામાં આવેલ છે.

સત્ય જ સર્વસ્વ છે.

આવતી કાલે સૂર્ય જગદનો જ છે તે વિશે કહેને કહી મટ
યતી નથી તેમ મત્યનો અમૂક વિજય થવાનો છે તે માટે પણ મટ

આ રીતે છ કોટીએ મૃપાવાદ્યથી વિરમવું બ્નેધએ
સ્વાર્થ માટે અસત્યને અવકાશ ન હોઈ શકે.

આ વ્રતમા વેપાર માટે, પૈસાની લેણદેણ માટે, જમીન માટે,
અસત્ય બોલવાનો નિષેધ છે, તેવી જ રીતે પોતાના સત્તાન-પુત્ર
કે પુત્રીના સ્વાર્થ માટે પણ અસત્ય બોલી શકાય નહિ, પોતાના
સત્તાનના હિત માટે પણ અસત્ય ન બોલી શકાય તો પછી સાધા-
રણુ લાભ માટે તો અસત્ય કેમ જ બોલી શકાય ? સત્યનો આગ-
ધક ક્રોધાવેશ થઈને કે ગગ-માયા કે લોભને વશ થઈને કે રાગ-
દ્વેષાદિ આવેશમા આવી જઈને વચન ઉચ્ચારે નહિ; તેની વાણી
કોઈને નુકસાન કરે, કોઈ વચ્ચે કહીઆ કકાસ કરાવે કે વેરઝેર
વધારે તેવી હોય નહિ, જે વાતની પૂરી ખબર ન હોય તેવી વાત
સત્યનો આરાધક બોલે નહિ.

છૂટછાટનો ગેરઉપયોગ !

ગૃહસ્થોને પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, હવા ને વનસ્પતિ આદિના
છૂટોની દિસા થાય તેવું વચન સસારવ્યવહાર ચક્રાવવા માટે
બોલવું પડે છે તેવા વચનને સામ્રકારોએ નાનું જુદું માનેન છે
તેવા જુદાંને આવડને આગાર હોય છે.

આ છૂટનો કેટલાક આવકો વિનૃત ઉપયોગ કરે છે અને
ધણી આજતોનો 'નાના જુદાં'માં ઉમેરો કરી દે છે. વ્યાપારમા બોડુ
બોલીને હજારો રૂપિયા કમાવાની પ્રવૃત્તિને 'નાના અમન્ય'મા
આજે કેટલાક આવકો ગણાવે છે ! ન્યા ન્યા બોડુ બોલીને
પગ પોતાનો સ્વાર્થ મધાનો હોય ત્યા બોડુ બોલવામા આવકો મોટે
ભાગે અચૂકતા નથી અને સ્વાર્થ સાધવા માટે બોલાયેલ અસત્યનો
'નાના અમન્ય'મા નમાવેશ કરી દે છે ! પરંતુ આ તેમની ગેરસમજ છે

ઐક્યવચન વપરાત ગમેય ઐક્ય પૈમાની ટપાવની ટીકીટ કરી
વપરી ને ગુનેગ ગણાય છે, પિતાનો દેહવેનો પામ પુત્ર વાપરે

તો તે પણ ગુનહો ગણાય છે. આવી નાની બાળનો પણ જ્યાં રહેવે કે અગ્રાર ચક્રાની લેતી નથી, ત્યારે સ્વાર્થ સાધવા માટે બોલાયેલ અસત્યને 'નાના અસત્ય' મા ગણી, તે પ્રતિ ઉપેક્ષા કેમ મેવી શકાય ?

નાનો બાળક શ્રુતલેખનમાં કાનો માત્રાની ભૂલ કરે તો પણ તેને ભૂલ ગણવામાં આવે છે અને તેવી નાની ભૂલ પણ ચક્રાવી લેવામાં આવતી નથી, એક કે દુડીમાં નાની સરખી ભૂલ રહી જવા પામે તો તે પણ ચાલી શકતી નથી, તો પછી ઇરાદાપૂર્વક એક પાદના પણ સ્વાર્થ માટે બોલાયેલ અસત્યને 'નાના અસત્ય' મા ગણી, તે પ્રતિ ઉપેક્ષા કેમ મેવી શકાય ?

વીછીના ડસના સૂક્ષ્મ વિષ પ્રતિ તમો ઉપેક્ષા મેવો છો ખગ ? વીછીનો નાનો ડખ પણ ત્રાડી ત્રાડી પોકરાવે છે, તેથી તે પ્રતિ તમો ઉપેક્ષા મેવતા નથી, તો પછી અસત્ય વડે આત્માને થતા ડખ પ્રતિ તમો ઉપેક્ષા કેમ મેવી શકો ? વિષ યોડુ હોય કે ઝાડુ, આખરે વિષ જ છે. મણુ ફંધપાકમાં વિષનું એક ટીપુ પડે તો પણ તે તમામ ફંધપાકને વિષમય બનાવી મૂકે છે, તેવું જ અસત્યનું છે. અસત્ય-નાનું હોય કે મોટું-વિષ સમાન જ છે, પાપમય છે તેવી શ્રાવણોએ ગાંધોમાં દર્શાવેલ આગામ્યી વંડુ છટ આ વ્રતના પાલનમાં લેતી ન જોઈએ શ્રાવણોની દૃષ્ટિ તો આગામનો પણ લાલ ન લેવાની હોવી જોઈએ, જેમ બને તેમ મત્યના પૂર્ણ પાલનનું તેનું ધ્યેય હોવું જોઈએ.

સત્યની આરાધનાના અનુકરણીય દ્રવ્યોંતો

આ અગે મુખાવાદ અગણકજનો પ્રસંગ જાણીતો છે. મુખાવાદ અગણકજની મત્યની પત્રીલા લેવા માટે દેવતા આવે છે, દેવતાએ કહ્યું કે, 'હું નાના મયનો ત્યાગ કરું, નહિ તો આ જલાજને હું હુઆરી દઈશ' અગણકજ નામે એક બાજુ જલાજમાં મોટું કંગોડનું ધન

અને જહાજમા બેઠેલા અનેક માનવીઓનું જીવનધન હતું અને ખીજા બાજુ મૃત્યુ હતું. પોતાના જીવનને જોખમે, અનેક માનવીઓના જીવનના જોખમે તથા કંગેડોના ડ્રવ્યના વિનાશના જોખમે પણ તેઓ સત્યને વળગી રહેવામા દૃઢ રહ્યા, પોતાની પ્રતિજ્ઞામાં ડગ્યા નહિ, આખરે દેવ તેમની દૃઢતા જોઈને પ્રસન્ન થયો અને ચાલ્યો ગયો.

અરણ્યક શ્રાવક જેવી સત્ય પરતી શ્રદ્ધા મનુષ્ય માત્રમા હોતી જોઈએ, પરંતુ આજે તો તદ્દન વિપત્તિ સ્થિતિ છે કયા કંગેડોનું ધન જતું કરીને પણ સત્યને માચવવાની વૃત્તિ અને ક્યાં મૃત્યુ વેચીને એ પૈસા મેળવવાની તુચ્છ વૃત્તિ! એ પૈસા માટે મૃત્યુ વેચવાની વૃત્તિ ત્યાગવા યોગ્ય છે અને કોઈ પણ ભોગે સત્યને વળગી રહેવાની વૃત્તિ શ્રેયસ્કર છે તે સૂક્ષ્મ જોઈએ નહિ.

ગાંધીજી જેવા મહા પુરુષો સત્ય માટે અમેરિકાની વિપુલ ધન-રાશીને પણ કોંકરે મારી મૂકે છે, ત્યાં પોતાને શ્રાવક કવહેડાવનાર આઠ આના માટે આઠ વાર જુદું બોલતા ન હોય તો કેવું મારા! બીયો માટે કહેવાય છે કે શપથ લીધા પછી તેઓ મૃત્યુમાર્ગી છૂટવા માટે પણ જુદું બોલતા નથી. આવી ક્રોધ પણ જ્યારે જીવનમા આટલા પ્રમાણમા આચરણ કરે છે, ત્યાં શ્રાવક તરીકે ઓળખાવનાર તુચ્છ વસ્તુ માટે પણ જુદું બોલતા હોય તો તે કેટલું અનુચિત ગણાય!!

અમદાવાદના એક પ્રતિષ્ઠિત ગૃહસ્થનો મૃત્યુ માટેના આશ્રયનો એક પ્રમુખ જાગૃત્વા જોવા છે. એક વાર તે ભાઈને, પોતાના ધર્મપત્ની માથે કાંઈ વિચારબેદ થયો, વિચારબેદ આગળ વંચો અને દેવગના રૂપમા પરિણમ્યા એક મમળે તે ગૃહસ્થ મૃત્યુ આવેગમા આવી ગયો અને આવેગમા ને આવેગમા પોતાની પત્ની પડેલી વસ્તુ તેણે પોતાની ધર્મપત્ની નરક કેદી, તે ધારી બેસી મર્યાદા થઈ ગઈ અને તેનો દેહાંત થયો.

આ બનાવ પછી તુરત જ લાઇ પોલીસ ચોકીએ ગયા અને પોતાને હાથે સત્ય ઘટના નોંધાવી, પોલીસે કેસ ચલાવ્યો. તે ગૃહસ્થે બેરીસ્ટરને પોતાને કેસ ચલાવવા માટે ગેડ્યો. બેરીસ્ટરે તેમને સલાહ આપી કે, 'આ ઘટનામા કોઈ દાર્શનિક પુરાવો નથી, એટલે જો તમે એમ કહો કે મારે હાથે આ ઘટના બની નથી, તો તમે નિર્દોષ છૂટી જશો.' તે ગૃહસ્થે કહ્યું કે, 'હું અસત્ય બોલવા ઇચ્છતો નથી, સાચું બોલતા, કાયદાની દૃષ્ટિએ મને તમે બચાવી શકતા હો તો બચે. પણ નિર્દોષ હવા માટે હું જુદું તો બોલીશ નહિ કેસ શુદ્ધ માટે જે સજા થાય તે ભોગવવા પણ હું તૈયાર છું'. કોર્ટમા કેસ ચાલ્યો, ત્યારે મેજસ્ટ્રેટ પામે તેમણે સત્ય હકીકત રજૂ કરી, તેના નવ્ય કથનથી મેજસ્ટ્રેટ ખડું ખુશ થયા, મેજસ્ટ્રેટને તેમના પ્રતિ ખડું માન ઊપજ્યું ન્યાયાધિગે કાયદાની દૃષ્ટિએ તેને હું ખીત હૃદયે સજા તો કરમાવી, પણ સુકાદામાં તેણે લખ્યું કે, 'મારી ન્યાયાધિશ તરીકેની આટલી કાગિદિં દરમ્યાન આવો સત્યવાદી આવેખી મે આજે પ્રથમ જ જોયો છે, માટે હું સરકારને લલામણુ કરુ છું કે ત્યારે કોર્ટ પણ ખુશાલીનો પ્રસંગ આવે ત્યારે સૌથી પ્રથમ આ લાઇને નવન મુકત કરવામા આવે.' અને બન્યું પણ તેમજ, માતમા એડવર્ડના ગન્યાલિષ્ટકની ખુશાલીના પ્રસંગે આ લાઇને ટૂંક સમયમા જ મુકતી મળી

આ કેસ ત્યારે યુગેપવાર્મીઓના કાને પડ્યો, ત્યારે પાત્ર હજાર માહલ દર બેટલા લોકો પણ આ લાઇના સત્યવાદીપણા પર ખુશ થયા અને ત્યાંની મોટી વ્યાપારી કંપનીઓએ વગર માન્યે આ લાઇને પોતાની એજન્સીઓ આપી, તેનો વ્યાપાર ધમધોદાર ચાલવા માડ્યો અને ટૂંક સમયમા જ તેની ગણતરી મોટા ધનકુમેરોની દરેણમા થવા લાગી

નવનલાઈ પટેલનો પણ એક હવનપ્રસંગ નવનવન માટે બોધ-પા' હવા જેવો છે નવનલાઈના પિતા મણિલાઈ પટેલનું ખૂન

એક કોળીએ ક્યું. પોલીસ, કોલ્લાર વગેરે ત્યાં આવી પહોંચ્યા, કોલ્લારે કેમ તૈયાર કર્યો અને નાયબ સુળાને વચ્ચાઓ, ત્યાં નાયબ સુળાએ પ્રશ્ન કે, 'દાર્શનિક પુરાવામાં કોણ છે?' મણિભાઈ પટેલના મુનિમ ગોપાળભાઈ પટેલ દાર્શનિક પુરાવામાં હતા અને ખૂન તેમણે જાતે જોયેલું. નાયબ સુળાએ બીજાને પ્રશ્ન ધુણ્યો. 'ખૂનીને લોહીવાળું ધાગીયું લઈ ખડકી બદાર નીકળતો કોઈએ જોયાનો પુરાવો છે?' રાવજીભાઈને આ ખબર ન હતી, તેથી તેણે કહ્યું કે, 'તેનો પુરાવો મળશે તો રજૂ કરીશું.' સુળાને રાવજીભાઈનો આ જવાબ ન ગમ્યો, તેણે કહ્યું. 'પુરાવો ન હોય તો જિભો કરવો જોઈએ, આવા પુરાવા સિવાય કેસ લૂંટો ગણાય.' રાવજીભાઈએ જવાબ આપ્યો. 'માહેજ, એવો જૂઠો પુરાવો જિભો કરવાનું હું પસંદ કરતો નથી.' સુળાએ કહ્યું, 'જૂઠો શાનો? ખૂન લખાએ કર્યું તે દેખીતું છે, જોનાર માણસ સ્વેચ્છાથી સાક્ષી તરીકે બદાર ન આવે તો બીજાને જિભો કરવો જ જોઈએ, તેમ ન થાય તો સાચો કેસ માર્યો જાય અને મુન્દેગાર છૂટી જાય.' રાવજીભાઈએ આપેલો જવાબ દરેકે યાદ રાખવા જેવો છે. રાવજીભાઈએ કહ્યું: ખૂન તો મારા પિતાશ્રીનું થયું છે ને તેથી મને જોટલું દુખ થાય તટલું બીજાને ન થાય તે સ્વાભાવિક છે, પરંતુ મારા પિતાશ્રીના ખૂન કરનારનું ખૂન કરાવવા માટે જોટા પુરાવા જિભા કડી હું મત્તનું ખૂન કરવા માગતો નથી. જોટા પુરાવો જિભો કરવામાં મને રમ નથી. માનસીના ખૂન કરતા હું સત્તનું ખૂન વિશેષ ભયકર માનું છું. માટે માગતી જોટા પુરાવો જિભો નહિ થઈ શકે.' આ જવાબથી નાયબ સુળો સંતોષ થઈ ગયો.

વાદગને ઉન્નમાર્ગમાંથી પસારી, તેના રક્તગ્ન ખાતર પીજરામાં પુરવામાં આવે તો તેને અટપટું લાગે છે. તેમ સ્વચ્છ વૃત્તિવાળાને મત્તનું મેંચન પીજરાના બધનની જેમ અટપટું લાગે છે. તે બધા

જ મત્યબાધી અને તો નિચામા વક્રીયો, બેરીસ્ટરો, મોક્ષીમીટરો, જજો-કોર્ટની જરૂર ન રહે. કાયદા-કાનુન કે કોર્ટની પણ આવશ્યકતા ન રહે મત્યના પાલનથી દબ, ઇર્ષા, દ્વેષ આદિનો મમુજો નાગ થાય છે.

સત્ય ગયું તો બધું ગયું

મત્ય વિનાનો માનવી લાકડાં યા પથ્થરના દુકડાં મમાન છે. અન્ય પાપો ચણોડી મમાન છે, ત્યારે અસત્યનું પાપ પર્વત મમાન છે અમત્યના આચરણ માટે અન્નરનો અવાજ ના જ પાડે છે. અન્ય પ્રકારના પાપ શુદ્ધ થઈને સાધુ અથવા આચાર્ય પણ બની શકે છે, પરંતુ અમત્યનું મેવન કરનાર માનવ કહેવડાવવાને યોગ્ય પણ ગણાતો નથી.

અમત્ય આચરણ મનુષ્યને હાશરથી દૂર કરે છે અને માનવ મમાજને હાનિ પહોંચાડે છે. હમઅને કેતુ સુદર કૃષ્ણ છે. Every violation of truth is a stab at the health of human society મત્યનું ઉલ્લંઘન દરેક વખતે માનવ મમાજના આનંદને જખની બનાવે છે

અસત્ય ભાષીને સુધરવાનો અવકાશ જ નથી

અન્ય પાપ કરનાર પોતાના પાપનો સ્વીકાર કરે છે, તેથી તે તેરકા જ પાપનો ભાગીદાર બને છે. પણ અમત્ય બોલનાર હજારો પાપ કરી પણ તે ક્ષમાતો નથી, આથી અન્ય પ્રતોનો ભગ કરનારને સુધરવાનો અવકાશ છે, પણ અમત્ય બોલનારને જગ પણ અવકાશ નહોતો નથી પાપની ક્ષમાના વિના શુદ્ધિ કેવી રીતે તાર શકે? આથી અન્ય પ્રતોનો ભગ કરનારની હમઅને આગધક અને અધિકારી પણ બની શકે છે, પરંતુ અમત્ય બોલનાર હમઅને હમઅ માનવાના અવકાશ નથી.

અસત્યનું કડવું પરિણામ

અસત્ય અને અનીતિનો આધ્યાત્મિક ગેગ ફેલાવનાર મરણ પામીને માખી તથા મચ્છરાદિ યોનિમાં જન્મ ધારણ કરે છે. તે જીવયોનિમાં અસત્ય અને અનીતિ દ્વારા આધ્યાત્મિક ભાવ ગેગ ફેલાવવાની શક્તિ ન હોવાથી, તેઓ શારીરિક જીવ ગેગ પોતાના ઝેર વડે ફેલાવી માનવના સ્વાસ્થ્યને નુકશાન કરે છે, તેથી તેનો નાશ થાય છે. અસત્યનું આવું કડવું પરિણામ આવે છે.

કાણાગ સૂત્રમાં કર્મના છે કે અસત્ય યોજનાર માનવ પોતાના મન, બુદ્ધિ તથા ઇન્દ્રિયોનો દુરુપયોગ કરવાથી મરણ પામીને વિચાર, બુદ્ધિ અને વાણી વિનાની નીચ યોનિ એટલે કે પશુયોનિમાં ઉત્પન્ન થાય છે, તેથી ઉલ્લેખ છે તે પોતાનાં મન, બુદ્ધિ અને ઇન્દ્રિયોનો સત્ય માટે ઉપયોગ કરે તો તે મરણ પામીને ઉચ્ચ યોનિમાં જન્મ ધારણ કરે છે.

કોઈ માણસને કોઈ કાગડા-કુતરા, બળદ, શોડા અથવા ગધેડા જેવા કહે તો તેને દુઃખ થાય છે, કોઈના કહેવા માત્રથી કોઈ મનુષ્ય, કાગડો અથવા કુતરો બની જતો નથી! છતાં તેની ઉપમાથી માનવને ખેડ થાય છે, તો પછી અધમ જીવયોનિમાં ઉત્પન્ન થવું પડે તેવા વચન અને કર્તવ્યો માટે તેથી કેટલું અનતમાનુ દુઃખ થવું નેહજો!!

શાસ્ત્રકાંઠે અમત્ય યોજનારને ભાવમાં પશુ માને છે, નિઋયમાં પશુ માને છે અને વ્યવહારમાં અશ્રુવ ગરીબ માનવાની બાળ આદૃતિવાળો તેને માને છે તે મનુષ્યને પશુયોનિની દિગ્માથી પાંચ કરવું દોષ તો તેમજે મત્યનું આગવન કરવું નેહજો.

અમત્ય જેવું જ યોગીનું પાપ બધું છે તે પાપનું કળ ભંગવવા માટે પશુ તેને પશુયોનિમાં જન્મ ધારણ કરેલા પડે છે,

તેથી મૃધાવાદથી વિરમવાનુ કર્મભાવીને, શાસ્ત્રક્રાંતિએ 'અદત્તાદાન વિરમણ વ્રત' કર્મભાવેલ છે.

અસત્યની ગુલામીમાંથી મુક્ત બનો.

અન્ય મમુદ્ધથી ગભીર છે, મેરુથી મહાન છે, મૂર્ધવી નેત્રથી અને ચદ્ર તથા ચદ્રનથી વિશેષ શીતલ છે આનું હોવા છતાં માનની તેને નથી આચરી શકતો. તેનું કારણ એ છે કે માનવીને અશીલુના બધાણની જેમ અસત્યનું વ્યસન લાગેલું છે અશીલુના બધાણને અશીલુને બદલે ગમે તેટલી સાગમા મારી વધુ ખાવા આપવામા આવે તો પણ સાગી વધુ જતી કરશે, પરંતુ અશીલુ નહિ છોડે, તેમ અસત્યના વ્યસનીનું પણ છે. અશીલુ ખાનાર ઉપર અશીલુ સ્વાર થાય છે. અશીલુનો તે પરાધિન અને ગુલામ બને છે તેમ આજે માનવ પણ અસત્યનો ગુલામ બનેલો છે, અશીલુ છોડતા મર્યાદાના મુશ્કેલી પડે છે, પણ માણસ દૃઢ નિશ્ચય કરે તો અશીલુની પરાધિનતામાંથી મુક્ત થઈ શકે છે, તેવી જ રીતે અમન્ય ત્યજનારને થોડી મુશ્કેલીઓ ભોગવવી પડે છે, પણ જો દૃઢ સંકલ્પવાળો હોય તો જરૂર અસત્યની ગુલામીમાંથી મુક્ત બની શકે છે.

સત્ય પાલનની આવશ્યકતા.

ખીન વ્રતના પાલનથી અને તેના અનિવાર્યતા ત્યાગથી સ્વ તેમજ પદ્મે શાન્તિ થાય છે આજે પ્રજાનું જે નૈતિક પતન થયેલું તેમાંથી આવે છે તે જ કર્યા માટે અને નૈતિક પુનરુત્થાન માટે આ વ્રતના પાલનની અને પ્રચારની સૌથી વિશેષ અગત્ય છે.

છે, પરંતુ સભ્ય ચોરીના પ્રકારમાંથી તો ભાગ્યે જ કોઈ બચેલું હશે। પોતાની બુદ્ધિની આલાકીયી ખીમના હક્કની વસ્તુ ઉપર અધિકાર જમાવવો, શોષણ કરવું, તેનો સભ્યપ્રકારની ચોરીમાં સમાવેશ થાય છે. કોઈના ખીમસામાંથી કોઈએ એ પૈસા લીધા હોય તો તે દડાય છે, પણ કંગેડો માણસોનું શોષણ કરી, કંગેડો રૂપિયા કોઈ ભેગા કરે તો તેને શિક્ષા કરવાની કોઈ કલમ પીનક કોડમાં ભલે ન હોય, પરંતુ ધાર્મિક શાસ્ત્ર તો કહે છે કે તે ચોરી નહિ, પણ મહાચોરી છે

ચોરીના વિવિધ સ્વરૂપો

હાાઈ માત્ર ચોરી છે, એક લેખક કહે છે કે, 'He who purposely cheats his friend, would cheat his God'

અર્થાત્ જે મિત્રને હો છે તે કોઈ વખતે ઇશ્વરને પણ હાગે. ખીમને એક લેખક કહે છે કે Dishonesty is a forsaking of permanent for temporary advantages અપ્રમાણિકતા દાખવતી કે ચોરી કરતી, એ બાણિક લાભ ખાતર શાશ્વત ત્રેયને શુભાવવા જેવું છે.

પોતાના હક્ક સિવાયની વસ્તુ ગમે તે પ્રકારે લેવી તે ચોરી છે કોઈ સગ્રહી નોકર કોઈનું કામ કરી આપે, તે બદલ પગાર ઉપગત લાંચ, ઇનામ કે ભેટ લે, તે પણ ચોરી છે. આડત, દલાલી, મકાનનું ભાડું, નંદા, રૂપિયાનું વ્યાજ મર્યાદાથી વિરોધ લેવા અથવા ખીમ કોઈ ગતિ રોપણ કરવું અથવા અભાણ માણસો પાસેથી તેમના ધન, ખેતર કે જમીન લખાવી લેવા તે પણ ચોરી છે મામો માણસ બુદ્ધિ વધારે આપી જાય તે ગણી લેવું, તે પણ ચોરી છે. બાગીચગના અગવળના પોતાનો સ્વતંત્ર ધંધો કરવા તે પણ ચોરી જ કોંઈક કોઈની ઝમનું, પોતાને નામે દાન જનરે કરવું તે પણ ચોરી ગણાય માણસ પોતાનો અમાધ્ય મેગ જનનું દેાય, છતાં પૈસો કિંમતવા જાય તે પણ એક

પ્રકાશની ચોરી કહેવાય પોતાનો રોગ છુપાવી તે વીમાવાળાને દો છે, દાકતરને લાય આપી, ખોટું પ્રમાણપત્ર મેળવે છે, આવી ચોરીમાથી પણ અચલુ જોઈએ. બગાળના એક શુદ્ધસ્થનો પ્રસંગ છે. એક વાર તેમજ પોતાનો વીમો ઉતરાવ્યો અને એક વખતનું પ્રિમીઅમ પણ ભર્યું ત્યાર બાદ તેમને ખબર પડી કે પોતાને મધુપ્રમેદનુ દર્દ છે. તે જાણતા જ તેમજે વીમા કંપનીને કાગળ લખ્યો કે, 'મને મધુપ્રમેદનુ દર્દ છે એટલે મારે વીમો રદ કરવો' મિત્રોએ કાગળ ન લખવા ધણી સમજાવ્યું પરંતુ તે શુદ્ધ્યે માન્યુ નહિ. તેમજે કહ્યું કે, 'જે હું વીમા કંપનીને ન જાણાવું તો હું વીમા કંપનીનો ચોર ગણાઉં અને એથી ચોરીનું દંડ મારા સત્તાનોને મળે તે કરતા મારા સત્તાનો મજૂરી કરીને પેટ ભરે તે વધારે દાખલ છે.' આ માલખીને, મિત્રો તેના ત્યાગ તન્દ્ર નથી પડ્યા.

ચોર અને શાહુકાર અંગે અયોગ્ય સમજણ !

અમે વિદ્યાર્થી હતા તે સમયે એક તદ્દન નાના તે ગરીબ ગામ-ડામા મારે ચોર આવ્યા, તે ચોરે ચોર, ધાન્ય ચોરવા આવ્યા હતા. ચોરોના પગના અવાજથી આખું ગામ જાગી ગયું. લાકડીઓ તથા બીજા લખને લોકો ચોરોની પાછળ પડ્યા, એક ચોર પકડાયો, તેને અમારી પાસેના મસ્તીની જોડીમાં હાથ તથા પગ બાંધીને બોમ્બે ખેંચીને ઉપરની તાળુ માર્યું. આટલું બધું હોવા છતાં, યાત્રી ભાત માલખી લાકડીઓ ચોરે ચોરી કરવા બેઠા, મજામત પધન ચોરની મદત કર્યા નહિ. તે ચોર પાડવા લાગ્યો. 'દયા કરીને આ બધું દોડા કરો, મને તલવારથી મારવા દોય તે મારી નાખો, પણ આ દુષ્ટ માનથી મદત થતું નથી' આખી રાત તેમજે ચોરો માર્યા હતા, પણ તેમજે પાન આપ્યું નહિ. મારા દર્દે તે ચોરને પોતાને રવાની કરવામાં આવડે

થોડું અનાજ ચોરવા આવેલ ચોરની સમાજે આ દશા કરી. મમાજમાં ચોર ધૂણા પાત્ર ગણાય છે અને તેથી તેને મજા થાય છે. પરંતુ જેઓ દળનાર, ભરડનાર, પાણી ભરનાર, આદિ ગરીબોની આશ્ચર્યકાંતી ચોરી, યત્રની મદદથી કરે છે તેમને સમાજ શાહુકાર કેમ ગણે છે? યત્રો વડે હજારો ગરીબોની આશ્ચર્યકાંત લૂટનાર માટે કચેરી, ન્યાયાધિશ, વકીલ, ગિફ્ટા કે કેદ કસ્ટ ગખવામાં આવેલ નથી તે કેળવાયેલા ગણાતા સમાજ માટે શરમ ભરેલું છે, પાનાથી એક પાછનો જુગાર રમનાર જુગારી ગણાય છે, ત્યારે બખરમા લાખોની હારણ કરનાર શાહુકારમા ગણાય છે! ખરું બેતાં આજે સમાજમા 'ચોર' અને 'શાહુકાર'ને ઓળખવાની ચોખ્ખી સમજણનો અભાવ જોવામા આવે છે.

ચોરી માટે કોણ જવાબદાર ?

આજકાલ સમાજમા ચોરીઓ વધતી જાય છે, તે ચોરીનું પાપ, ચેરી કરનારને કાળે તો જાય જ છે, પરંતુ તે ઉપરાંત મમાજની પરિસ્થિતિ તરફ ધ્યાન ન આપનારા અન્ય મનુષ્યો પણ પરેશ રીતે તે ચોરીના પાપના અમુક અંશે ભાગીદાર ગણાય છે. આજે એક બાજુ કાગખાનાઓ દગલાખધ માત્ર ઉત્પન્ન કરી રહેલ છે, ત્યારે બીજી બાજુ ઉદ્યોગપતિઓ અને શ્રીમતોની ચોપણનીતિ અને મત્રદબોગી દરેગજ નવા નવા દગલાખધ ચોરો ઉત્પન્ન કરી રહેલ છે.

માણવાનું એક પ્રમિદ ઉદાહરણ છે. ધાગનગરીના છનદામ શેઠ એક વાર ધર્મધ્યાનરમા મામાયિક કરવા ગયા. ધર્મધ્યાનરમા બેઠાં તેમણે વસ્ત્રો કિનાર્યા. તેની માથે એક મૃત્યુવાન હાર પણ કાઢીને વસ્ત્રમા મન્યો અને પછી મામાયિક કરવા બેઠા. તેરલામા એક ગરીબ વળિન આર્યો ગેહના બારીક કપડામાથી મોનાનો હાર તેના નેવામા આર્યો આ વળિનની સ્ત્રી અને બાળકોને દેવવાયે

દિવસ થયા ખાવાને મળ્યું નહોતું, એટલે આ હાર બેઠને તે વિચારવા લાગ્યો: 'જે હું આ હાર લઈ લઉં તો તેના પર કોઈ મને રૂપીઆ ધીરજે અને તે રૂપીઆથી હું ધધો કરી, આજીવિકા મુખેથી ચલાવી શકીશ. સાગ દિવસો આવ્યે હાર છોડાવી શેઠને પાછો આપી શકાશે. સરોવરમાંથી પછીઓ પાણી પી જાય તો સંગેવનું પાણી કૃષ્ ધરી જતું નથી તેમ શેઠની અખૂટ સિદ્ધિમાંથી હું આ હાર લઈ લઉં તો તેમને કાંઈ આશુ થવાનું નથી, વળી માટે તો તે બ્યાજ સહિત પાછો આપી દેવો છે ને?' એમ વિચારી, મનનું સમાધાન કરી તેણે શેઠના કપડામાંથી હાર કાઢ્યો અને ચાલતો થયો. ઘેર ગયા પછી, તેણે પોતાની સ્ત્રીને વાત કરી અને તેની સલાહ મુજબ તે હાર તેણે જીનદાસ શેઠને ત્યાં જ ગીંગવી મૂકવાનો નિર્ણય કર્યો.

ખીજી બાજુ શેઠ મામયિકમાંથી હુડ્યા અને કપડા પહેરવા માંડ્યા ત્યારે હાર મળ્યો નહિ; ગેઠને થયું કે કદાચ ઘેર રહી ગયો હશે, પરંતુ ઘેર આવીને તપાસ કરી તો તેની દીકરીએ કહ્યું કે તે તો તમે પહેરીને જ ગયા હતા. ગેઠ વિચારમાં પડ્યા હવાશ્રયમાં એક વલ્લુક સિવાય તો કોઈ હતું જ નહિ. શું તે હાર લઈ ગયેલ હશે?

આ પ્રમાણે ગેઠ વિચારી ચલા હતા તેટલામાં તો પેલો વલ્લુક હાર લઈને ગેઠને ત્યાં આવ્યો અને હાર ગીંગ રાખીને, રૂપીઆ બ્યાજે ધીંગવાની ગેઠને વિનંતિ કરી. ગેઠ આખી પરિસ્થિતિ મનહ ગયા. ગેઠે કહ્યું, 'ભાઈ, હારની કાંઈ જરૂર નથી; રૂપિયા જોખતા રોય તો અગ હવાજ લઈ જાઓ.' પેલા ભાઈએ એમ ને એમ રૂપિયા લઈ જવાની ના પાડી, એટલે ગેઠે હાર ગંખીને રૂપિયા આપ્યા.

તેના ગયા પછી શેઠ વિચારવા લાગ્યા 'તેણે હાર ચોર્યો તેમાં તેનો દોષ નથી, દોષ તો મારે જ ગણાય. હું જ્ઞાતિનો શેઠ કહેવાઉ છું, તો દરેક જ્ઞાતિબંધુની પરિસ્થિતિથી મારે જ્ઞાત રહેવું જોઈએ; કામઘઘા વિનાનાને કોઈ પણ જાતનું કામ આપવા મારે મારે કાળજી રાખવી જોઈએ.' શેઠને પોતાની ફરજ ચૂકવા બદલ પશ્ચાત્તાપ થવા લાગ્યો.

પેલા વણિકે આવેલ પૈસાથી પ્રમાણિકતા પૂર્વક અને જાત મહેનતથી વ્યાપાર કર્યો, વેપાર સારો ચાલવા માડ્યો અને થોડો પૈસો પણ મેળવ્યો. હાર પર લીધેલી રકમ બ્યાજ સહિત પાછી આપી દેવાનો તેણે વિચાર કર્યો અને તે જીનદાસ શેઠને ત્યાં ગયો. શેઠે રકમ લઈ હાર પાછો આપ્યો.

તે વણિકે કહ્યું, 'શેઠ, આ હાર તો આપનો જ છે, મારી વિષમ સ્થિતિમાં હું કર્તવ્ય-અકર્તવ્યનું ભાન ભૂલી ગયો હતો અને આપનો હાર લઈ લીધો હતો, તે મને પાછો આપવાનો નથી.

શેઠે કહ્યું 'ભાઈ, એ હાર હવે મારે રચો નથી, કેમ કે હું મામલિકામાં હતો તે સમયે તે આ હાર લીધો હતો, ત્યારે હું બંધી વસ્તુનો ત્યાગ કરીને બેઠો હતો, આ હાર પણ મારે સ્વામીત્વ હતું નહિ, એટલે આ હાર મારે ન કહેવાય.'

છેવટે બેમાંથી કોઈ તે ગણવા તૈયાર ન થયું, ત્યારે માનવ સેવાના દાર્પમાં તે હારનું દાન કરવામાં આવ્યું.

એક વાર એક જાની મુનિનું વ્યાખ્યાન શ્રવણ કરવા દ્વારાનગરીની મોટી માનવ મેદની એકત્રિત થઈ હતી. મહાગત્રાએ ઉપદેશ આપતા કન્માચ્યુ કે 'દેવે મનુષ્ય બૂધને પાત્ર છે, પણ કુટેલી

બૂલનો પશ્ચાતાપ કરવાથી અને પાપનું પ્રાયશ્ચિત કરવાથી, મનુષ્ય પાપના ભારને હલકો કરી શુદ્ધ બની શકે છે.’

આ શબ્દો સાલળી દાર લઈ જનાર વણીક ઉભો થયો અને હાથ જોડી મુનિરાજને વિનંતિ કરી કે, ‘હે પૂજ્ય શુરુદેવ ! મારાથી એક પાપ થયું છે અને તેનું પ્રાયશ્ચિત મારે આપની પાસેથી લેવું છે. મેં મારી વિપ્રમ સ્થિતિને કારણે અને સ્ત્રી બાળકોને કેટલાય દિવસો મુઘી ભોજન ન મળવાથી, જીનદાસ શેઠનો સોનાનો દાર તેમની આજ્ઞા સિવાય લીધો હતો, માટે મને તેનું પ્રાયશ્ચિત, કૃપાળુદેવ, આપો.’

આ સાંભળતા તેની પત્ની ઉભી થઈ અને વિનંતિ કરી કે, ‘શુરુદેવ ! મારા પતિને પ્રાયશ્ચિત આપતા પહેલાં મને પ્રાયશ્ચિત આપો, કેમ કે એ પાપનું કારણ હું જ છું; મેં વિલામી વસ્ત્રાભૂષણ પાછળ ખોટું અર્થ ક્યું ન દોત, સામાજિક અર્થાળ દિગ્ગોળે અનુમરવાનો ખોટો આગ્રહ રાખ્યો ન દોત તો મારા પતિદેવ માટે આવો પ્રયત્ન જ ઉભો ન થાત માટે, પાપની ખરી અધિભારીણી હું છું. મને પ્રાયશ્ચિત આપી શુદ્ધ બનાવો.’

એ લાગા જીનદાસ ગેરે ઉભા થઈ વિનંતિ કરી ‘મદારાજ ! મને પણ પ્રાયશ્ચિત આપો, કારણ કે એ પાપમાં મારી પણ જવાબદારી મારા જોશી નથી અધપતિ તરીકે મારી ફગ્ગ સર્વ નાતિ-બદ્ધિગાન પ્યાન રાખવાની છે, હું એ ફગ્ગ ગદા ફગ્ગામા ચડ્યો ત્યાં જ આ ભાષને પગધિનતાથી આ પ્રમાણે કહ્યું પડ્યું અર્થાળ રીંગો માટે પણ જીનદાસે જવાબદારી અને નોમને પહેલ કરીએ અને અર્થાળ દિગ્ગોળ પરી નાજીકો તે ગળિને નકલ બેસાવું પડે નહિ અને મારી કોરી વિનંતિ

મુદ્રાનુ, પટે નહિ માટે શુરુદેવ, મને પણ આ માટે પ્રાયશ્ચિત આપો.'

ધારાનગરીના નરેશ પણ વ્યાખ્યા પરિપદમાં હાજર હતા, આ બધું સાંભળીને તેમને થયું કે આ રાજ્યમાં થતા અનેક પાપોનો જવાબદાર હું જ છું. પ્રજાને મચ્છારી અને ગિરિત ન બનાવવાને લીધે, ખર્ચાળ રૂઢીઓને તોડવાના પ્રજ્ઞદિતના નિયમો ન બનાવવાને કારણે અને કોઈ પણ પ્રજાજન શ્રમધધા વગરનો ન ગ્રહે તે પ્રતિ બેદરકારી સેવવાના પગિણામે જ સમાજમાં આવા પાપો વધતાં જ જાય છે. તે માટે હું જ જવાબદાર ગણાઉં, એટલે આ પાપનુ પ્રાયશ્ચિત આપી, મને શુદ્ધ બનાવો.'

છેવટે મુનિગણે કરમાવ્યું, 'ભાઈઓ, તમાગ બધાના અપરાધ કરતાં માગે અપરાધ મોટો ગણાય; કેમ કે સાચી પગિસ્થિતિ જાળવાનો અને તેને સુધારવાનો મેં કદી પ્રયામ કર્યોજ નથી. મારી પોતાની માન પ્રતિષ્ઠા વધારવા માટે ખોટા આડબરી અને આશ્રી ઉભવો કિભા કરવામાં જ મેં મારાં મમય અને શક્તિનો દુર-પયોગ જ કર્યો છે, તે માટે હું પ્રાયશ્ચિતનો માથો અધિકારી છું.'

મુનિગણ, ધાગનરેશ, જીનદાસ ગેડ, વણિકની ધર્મપત્ની અને વણિક કમલ - પોતપોતાની બૂચ માટે પ્રાયશ્ચિત લઈ શુદ્ધ બન્યા.

કુદરતી વસ્તુઓ પર અધિકાર !

વહેતી દવા બધા માટે છે, બધા તેનો ઉપયોગ કરી શકે છે. તેના પર કોઈ અધિકાર જમાવી, બીજાને શ્વામ ક્ષેત્ર ન દે તો એટલી અન્યવચ્ચા કલ્પાય ! નદીના વહેતા નીચ મર્ચની તૃપ્તિ શાન્ત

કરે છે પશુ, પક્ષી, માનવ, સર્વ કોઈ પોતપોતાની ઇચ્છાનુસાર અપ્રતિબદ્ધપણે નદીના નિર્મળ નીચેનો ઉપયોગ કરે છે આમ છતાં કોઈ એક માનવી તેના પર અધિકાર જમાવે અને પશુ, પક્ષી કે માનવીને તેમાંથી પાણી ન પીવા દેતો ? વનના ફળ-ફલ અને ધાસને પશુ-પક્ષીઓ પોત પોતાની કુદ્ધા મુજબ આગેગે છે તેમાં કોઈ જાતનો પ્રતિબદ્ધ નથી, વક્ષની ડાયાનો ઉપયોગ ચોં કોઈ એક મગ્ગી રીતે જ કરે છે, તેના પર કોઈ તાણુ માગતું નથી, આ રીતે જેમ દવા, પાણી, વગેરે કુદરતી વસ્તુઓ પર કોઈ અધિકાર જમાવે તો દુનિયામાં અન્યવચ્ચા ફેલાય, હવડુ અશક્ય થઈ પડે તેવી જ રીતે ધન, ધાન્ય, આદિ કોઈ વસ્તુ પર પણ કોઈનો વિનિષ્ઠ અધિકાર ન હોવો જોઈએ, તેના ઉપયોગનો મોંઘો મમાન અધિકાર હોવો જોઈએ. ત્યાંથી માનવીએ કુદરતી આ વસ્તુઓ પર માલિકી દખ્ખ જમાવ્યો, ત્યાંથી દુનિયામાં અન્ય-વચ્ચા ફેલાયી છે જે વસ્તુ કુદરત ઉત્પન્ન કરે છે તેના પર પોતાનો અધિકાર, માલિકી દખ્ખ હોય એમણે તે ચોરી ન કરેવાય તો ખીજુ દા. પ્રેવાય ? આજે તમા 'માલિકી દખ્ખ અને અધિકાર'ની દુનિયામાં મોં દા, એટલે ત્રીજ તમાને આ કથન વગ ભાગે લાગ્યાં, પશુ પશુ પગીની જેમ તમારુ હવડુ કુદરતી અને માલિકી દખ્ખ વિનાન અને ત્યાં કુદરતી વસ્તુ પર અધિકાર જમાવવાની વાતો પર તમડુ આવ્યા વિના નહિ રહે.

ચોરીનું અતરંગ કારણ

જાન્યુ ૧૯૧૧ માટે ચિદ્રિએ દર્શના કર્યો. પ્રથમ વિચાર-
રવા પરે તે, કુદરતી વસ્તુ વિના નિર્માન થઈ શકે નહીં. પશુ નવી
તેમજ 'ગ' માલિકી દર્શાવે નહીં તેવી જ રીતે આજે અન્યત્રના
એ જો તેમ વારી કર્યો તે જ કુદરતી દેવ તેમ જોવા પ્રથમ ચોરી

કરવાની વધતી જતી મનોવૃત્તિનું મૂળ તપાસવાની જરૂર છે. ચોરીનું અન્તરગ કારણ તપાસશો તો તમોને લાગશે કે તેનું મૂળ આજે વધતી જતી દ્રવ્ય લોલુપતામાં રહેલું છે. આજે જેમની પાસે પચામ રૂપીઆ છે તેને સો મેળવવાની લાલસા છે. સો છે તેને હજાર એકદા કરવાની તાલાવેલી લાગી છે; હજાર છે તેને દશ હજાર અને દશ હજાર છે તેને લાખ એકદા કરવાની તમન્ના છે. આ તાલાવેલી અને તમન્નામાં નીતિ, પ્રમાણિકતા બધું તે બૂલી જાય છે અને 'થેન કેન પ્રકારેણ' ધન એકઠું કરવામાં તે રચ્યોપચ્યો રહે છે. આ રીતે 'દ્રવ્ય લોલુપતા' જ ચોરીનું અતરગ કારણ છે.

ચોરીના બાહ્ય કારણો

ચોરી થવાના બાહ્ય કારણો મુખ્યત્વે ચાર છે. એકાદી એ ચોરીનું એક કારણ છે. ધધો રોજગાર ન મળવાથી, એકાદ જની જવાથી અને આજીવિકા ચલાવી ન શકવાથી, કેટલાયે માણસો ચોરીને માર્ગે વળે છે જો કે પ્રમાણિક અને ખાનદાન માણસો મરતું પમદ કરે છે, પરંતુ ચોરીનો માર્ગ ગ્રહણ કરતાં નથી, પણ આ મખ્યા બહુ જુજ છે અને ધણોખરો વર્ગ એકાદીથી કટાણી, કામધધો કરવાની ઇચ્છા છતાં કામ ન મળવાથી, આખરે 'ચોરી' ફરીને પેટનો ખાડો પૂરો કરવા પ્રેરાય છે.

ઉગડપણ પણ 'ચોરી' કરવાનું શીખવે છે. મોટે ભાગે શ્રીમન્તાઈમાં માનવી ઉગડ બને છે. એક વખત ઘાય છટો થઈ ગયા પછી, તેને મકોચવો મુશ્કેલ થઈ પડે છે. ઉગડ પામે પૈમા ટકતો નથી અને જ્યાં નિર્ધન બને છે, ત્યાં તે પોતાની ઉગડપણાની રેવને લીધે ચોરી કરવા લાગે છે. કેટલાંક માણસો જુગાર, મટ્ટી શીયર, વગેરેમાં ધન ચુમાની જેમ છે, ત્યારે તેઓ કંકાડી રિયલિમાં મુકાય છે. આવા માણસોને કામધધો કરવો ગમતો નથી અને

તેથી છેવટે ચોરી કરવી શરૂ કરે છે. કેટલાક માણસો કુવ્યસનમાં ધન બધું વેચી દે છે અને પછી કુવ્યસનની પ્રતિ માટે તેને ચોરી કરવી પડે છે. દારૂ-ભાંગનું વ્યસન કે અસહાયારી છવન, વગેરે ખોટા વ્યસનો છે. કેટલાક માણસો લગ્નાદિ પ્રસંગોમાં પોતાના ગળ ઉપગ્રંત કર્જ કરીને ખર્ચ કરે છે અને પછી કર્જ ભરપાઈ કરવા અને ચાલુ ખર્ચને પહોંચી વળવા તે ચોરીનો માર્ગ શ્રદ્ધા કરે છે. આ રીતે કોઈ પણ પ્રકારનું ઉગાઉપણું કે નિર્ણયક ખર્ચ માણસને અનૈતિક માર્ગે દોરી જાય છે. દુનિયાની નજરમાં તે ચોરી ગણાય છે તે જાતની ચોરી તેઓ ન કરે તો પણ ગોપણી અને અનીતિની મળ્ય ચોરીના માર્ગે તો તેઓ વળે છે જ.

ચોરીનું ત્રીજું કારણ છે માન-પ્રતિ યા માણસો માન મેળવવા કે મોટા ભા કહેવડાવવા લગ્નાદિ પ્રસંગોમાં પુષ્કળ ખર્ચ કરે છે. દાનના મોટી મોટી રકમો નોંધાવે છે, પરંતુ આ બધું ધન તેઓ મેળવે છે કેવી રીતે? જુ તેઓ શરીરે પગેવે ઉનાર્ગને એટલું બધું ધન કમાય છે? તેઓ ખોટા ધંધા કરીને અને પ્રજાનું ગોપણું કરીને જ તેટલું ધન કમાયેલા હોય છે.

ચોરીનું ચોથું કારણ છે અભાવ અસિદ્ધા અને કમગતિને લીધે દોષ દોષ માનુષ્યને ચોરીની રેવ પડી જાય છે.

ચોરીના આ કારણો પૈ જવાદગાલજી મદ્યાગરે પોતાના અભ્યેય વલના દર્શાવેલ છે. અવ્યવસ્થિત ગત્ય આ તમામ પ્રમાણની ચોરીનું કારણથી શરૂ થાય છે. મેદાની, કુવ્યસનન, નામાલિટ કુરડીઓને દારૂ, પ્રત્યે ભવ્યસવાથી જ સર નિહાળુ સ્વાર્થ, અગ્રહ પોતાની પ્રત્યક્ષ નૈતિક દેવતા, એ જ કારણો શરૂ થાય છે.

સતેષ વૃત્તિ હેતુવે.

ચોરીનું અન્ય કારણ છે, કુવ્યસનના દે અને તે ને ને ને

ખીજ પ્રકારની ચોરી કરે છે તે ચોર બ ગણાય.

પ્રતિરૂપક વ્યવહાર: વસ્તુમાં સેળભેળ કરતી કે અમલી માલને બદલે નકલી વસ્તુ બનાવીને વહેચવી તે ‘પ્રતિરૂપક વ્યવહાર’ નામનો પાયમો અતિચાર છે. આજે લગભગ દરેક ચીજોમાં સેળભેળ થતી જોવામાં આવે છે. ધોના વ્યાપારીઓ ઘીમાં કહેવાતા વનસ્પતિ ધીની સેળભેળ કરે છે. દુધવાળા દુધમાં પાણી નાખે છે. ખાડમાં લોટ નાખવામાં આવે છે. કપડા ધોવાના સોડામાં, ચુનો ભેળવવામાં આવે છે. છરામાં અને અજમામાં તેવા રંગની માટી નાખવામાં આવે છે. છગમાં કેવા પ્રકારની મિસ્રાવટ કરવામાં આવે છે તે બાબતમાં ‘હરિજન બધુ’માં માહિતીપૂર્ણ લેખ યોડા સમય પહેલાં અ.બો. હતો. ધાસને છરા જેવા આકારમાં કાપવાના કારખાનાઓ ચાલે છે. ધાસના છરા જેવડા દુકડાઓ તેમાં કરવામાં આવે છે અને પછી તેના પર ગોળનું પાણી છાટવામાં આવે છે. આ રીતે છગ જેવું છરૂં તૈયાર થાય છે. આ બનાવટી છગની થેલીઓ ભગય છે અને છરાને બદલે વહેચાય છે! ખાવાના તેલમાં ગુદ્દા કેરોલુ ગંધ વગરનું ઝાસવેટ ભેળવવામાં આવે છે. આ તો નૈનિક પતનની પરાકાષ્ટા છે. ખાદ્ય પદાર્થોમાં આવી ઝેરી વસ્તુઓનું મિશ્રણ કરવું એ તો બહુ બલકર ગણાય હમણાં મરીના ભાવે બહુ વધી જવાથી, વેપારીઓ પગેયાના બી તેમાં ભેળવવા લાગ્યા છે. કિનતું વજન વધારવા તેમાં રાખ નાખવામાં આવે છે. ધંડ, ચાણા, બાજરા વગેરેમાં ભેળવણી કરવા માટે તે રંગના કાકડોનો તો રીત-મગનો વેપાર ચાલે છે! જે દિન્દના નૈનિક ધોગ્ય માટે વિદેશોમાં ધન્ય માન હતું તે દેશનું નૈનિક ધોગ્ય આજે ધન્ય નીચું ઉતરી ગયું છે. દવાઓ પાનું નકલી બની ગઈ છે. એક ડાકટર કહેતા હતા કે મીઆઝોલ (Lactol) ની ગોળીઓને બદલે દવાના વેપારીઓ ચાકની ગોળી બનાવી, તેને મીઆઝોલની છાપ મારીને વેચે

છે, તેવીજ રીતે હમણા ટાઇફાઇડની 'ક્યોરો માઇસીન' નામની નવી ગોળીઓ નીકળી છે અને જેની સારી અસર ટાઇફાઇડ ઉપર થાય છે. તેની નકલી બનાવટ પણ બજારમાં બહુ પ્રમાણમાં વધી ગયેલ, છે, ત્યાં આ ગોળીઓની કિંમત બહુ વધી ગયેલ, ત્યાં ખાલી થયેલ શીશીઓ ૪૦-૪૦ રૂ. માં વેચાતી હતી, આ શીશીઓમાં નકલી ગોળીઓ ભરાતી હતી અને અસલના ભાવે વેચાતી હતી. નૈનિક અધ્યયનની આ તો મીમાજ આવેલી ગણાય માદા માણસના ઉપયોગમાં આવનારી વસ્તુઓમાં પણ આ જનની મેળવણી થાય તે ખરેખર હિન્દુ જેવા ધર્મપ્રધાન દેશ માટે શરમાવા જેવું છે.

છાપાઓમાં ખોટી જાહેરખબર આપવી અથવા વસ્તુમાં જે ગુણ ન હોય તેવા ગુણો અનિશ્ચયોક્તિથી જાહેર કરવા તેનો પણ આ અતિચારમાં નમાવેશ થાય છે.

ભગવાને નિર્દેશ આ અતિચારોનો પ્રજા ત્યાગ કરે તો આ નમાર ચર્ચા બનવા પામે. આ તમામ અતિચારોથી મુક્ત બનવામાં જ મોંનું ત્રેય નમાયેલું છે.

૪. બ્રહ્મચર્ય મર્યાદા વ્રત

[સ્વસી સતોય-પરદારા વિમરણ વ્રત]

આ વ્રતની આવશ્યકતા

વરાળયત્રના ઓયલરમા વરાળ એકડી કરવામાં આવે છે, તેથી ભારેમા ભારે ગાડીઓ ખેચવાની અપાર શક્તિ વરાળયત્રમાં આવે છે, પણુ જો તે વરાળને એકડી કરવામા ન આવે તો તે વિખેરાઈ જાય છે અને નાશ પામે છે. વરાળને વરાળયત્રની બહાર જવા દેવામાં આવે તો તે પોતાનુ અસ્તિત્વ ગુમાવી ખેસે છે અને હવામાં ભળી જાય છે.

તેવુ જ અતરની શક્તિઓનુ છે. જો તેને છૂટી મૂકવામા આવે તો તે પણુ વેડફાઈ જાય છે. તે શક્તિઓને સાચી રાખવા માટે સયમની આવશ્યકતા છે. બ્રહ્મચર્યના ભગથી આત્મિક શક્તિઓ વેડફાઈ જાય છે. જ્યારે ઈન્દ્રિયોના સયમથી શક્તિઓનો સચય થાય છે અને તે વડે મહાન અદ્ભુત કાર્યો કરી શકાય છે, માટે બ્રહ્મચર્ય વ્રતની આરાધના મહત્વની છે.

સદાચાર : જીવનનો પાયો

સદાચારનું પાલન એ જ માનુષના જીવનનો પાયો છે. માણુ-મમાં વિદ્વતા દોય કે ન દોય, તેની પામે લક્ષ્મી દોય કે ન દોય, પરંતુ તેનામા ચરિત્ર તો અવમ્ય દોવુ નેહ'એ. રમેન્દરના શબ્દમાં

કહી એ તો 'Not education, but character is man's greatest need and man's greatest safeguard—
 શિક્ષણ નહિ, પણ ચાલિ જ માણસની મોટામા મોટી જરૂરીયાત અને સૌથી વધુ મર્યાદા છે.' એક વિદ્વાને કહ્યું છે કે Character is a diamond that scratches every other diamond
 ચાલિ એ એક લીંગ સમાન છે—જે વડે બીજા પથ્થરે પણ તોટી શકાય છે, તેનો અર્થ એ છે કે અન્ય તમામ બાજોને ચાલિ બળ મદાત કરી શકે છે.

અલ્પવચન એટલે આત્માની શોધમાં અર્થ

શ્રી ગદાવીર પ્રભુએ દરમાયેલ છે કે,

મુલ્યમેય મામ્મચ્ચ મહા દોષ સ્વમુચ્ચય
 તસ્મા મેષુણ સ્વચ્ચ નિગ્ધા થા ઘજ્જયં તિણં ॥

મનિયોના અન્યથા તે અધર્મનું મૂળ છે. અલ્પવચન મહાન દોષોનો અનુભવ છે, તેથી માધક પ્રમે અલ્પવચનનો ત્યાગ કરવો જોઈએ. અલ્પવચનના મૂળ અર્થ છે અલ્પની એટલે અલ્પની કે આત્માની શોધમાં અર્થ, અલ્પવચન એટલે તે શોધને લગતો આચાર.

આ મનના પાલન માન્યતાને હુકમ લાગે છે, પણ તે નાચા નીચી આ મનની આનંદના પ્રવાયા આવે તો આ મનનું પાલન નહીં નહીં શીધી આ મનના પાલન મનુ નહીં છે, પણ મનથી તેનું પાલન હવે મનુ નહીં, પણ, પાલન નહીં હવે હવે ત્યાં માન્ય તેના નહીં, પણ નહીં તો હવે માન્ય નહીં પણ પાલન નહીં હવે હવે

સ્વામી વિવેકાનંદનો પ્રસંગ છે. એકવાર તેઓ જર્મન પડિત ડાયસનને ત્યાં જમવા ગયા હતા. તેમના ટેબલ પર એક પુસ્તક પડ્યું હતું. સ્વામીજી તેને એકવાર ફેરવી ગયા અને પછી ડાયસન સાથે વાતો કરતાં, તે પુસ્તકના ઉતારા કહેવા લાગ્યા ડાયસને આશ્ચર્ય સાથે સ્વામીજીને પ્રશ્ન્ય કે, ‘તમે આ પુસ્તક કયારે વાંચ્યું?’ વિવેકાનંદે જવાબ આપ્યો. ‘ચોડીવાર ઉપર જ’ ચોડીવારમાં આખું પુસ્તક વાંચી નાખ્યાનું જાણી, ડાયસનને નવાઈ લાગી વિવેકાનંદે કહ્યું, ‘હું પરિચ્છેદ પરિચ્છેદ વાંચું છું.’ નાનું બાળક એક એક અક્ષર વાંચે છે, મોટા માણસની નજરમાં આખી ચે લીટી એકદમ સમાઈ જાય છે, પરંતુ વિવેકાનંદની આખો તો આખો ચે આખો પારીગ્રહ એકદમ વાંચી શકતી હતી. આ શક્તિ ક્યાથી આવી? બ્રહ્મચર્યમાંથી, ઇન્દ્રિય નિગ્રહ અને મનના સયમમાંથી આવી શક્તિ ઉદ્ભવે છે. લોકમાન્ય તિલકની આખોમાં જેવી તેજસ્વીતા હતી તેવી તેજસ્વીતા ભાગ્યેજ કોઈની આંખમાં હશે આવી તેજસ્વીતા પણ સયમમાંથી આવે છે. એક સમયે એક બહેન લોકમાન્ય પાસે અરજી લખાવા આવી. તેની વાત સાંભળીને લોકમાન્યે અગ્રહ લખી આપી, પણ તેમણે ઉચ્ચ મોઢું કરીને જોયું ન હતું કે એ બાઈ કોણ હતી. મહાત્માજીએ છત્રીસમે વર્ષથી જ બ્રહ્મચર્ય પાળવું શરૂ કર્યું હતું અને તે સયમની તાકાત વડે જ તેઓ આલીમ કરોડની વિશાળ પ્રજ્ઞવાળા દેશને ગુજામીમાંથી મુક્ત કરવાના કાર્યમાં મદ્દગત મેળવી શક્યા હતા.

બ્રહ્મચર્ય એટલે બધી ઇન્દ્રિયોનો સંયમ

આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપમાં વિચરવું તે બ્રહ્મચર્ય. બ્રહ્મચર્ય એટલે જીવનગ્પર્ગી પૂર્ણ મયમ પાચે ઇન્દ્રિયોના વિપયોનો મયમ કરવો આત્મભાવમારમણના કૃતી, તે શુદ્ધ મદ્દચાર-શુદ્ધ સ્વભાવ. બધા આશ્રવના સ્થાનનો પૂર્ણ નિગ્રહ તે શીલ. ચોથું ત્રત મદ્દચાર માટેનું

છે, અદ્યાચાર આપણા જીવનનો પાયો છે. અદ્યાચાર અગતી વીચનો નાશ થાય છે અને તેવી મનુષ્ય વીચલીન, પુરુષાર્થલીન અને જળાલીન જને છે. પુરુષાર્થલીન પ્રત્ન ધર્મને કેવી રીતે આવચી ગણે? માયકાગતી પ્રત્ન દેગનો હિદ્વાર કેવી રીતે કુચી ગણે? નજળી પ્રત્ન આત્મ-પ્રતિતી કેવી રીતે કુચી ગણે? જળાલીન પ્રત્નથી આ પેટી કનું જર જની ગણુ નથી, જળનો અવ આધાર અદ્યાચાર (પર જર રહેયો છે.

ଅହାରାର୍ଥના પાલન માટે સયમની જરૂર

[illegible]

છે, કે, ‘સ્વાણી અણત્યાણડ કામભોગા અર્થાન્ કામભોગ અનર્થની ખાણ છે. આ પાંચ વિષયોમાંથી એક એક વિષયને આધીન થનારને પણ શુદ્ધીનો ભોગ આપવો પડે છે, તો સર્વ વિષયોને આધીન થનારની તો દશા કેવી થાય? શબ્દને વશ થઇ સર્પ મદારીને હાથે પકડાય છે અને પરાધીન બને છે. રૂપને વશ થઇ પતંગિયું અગ્નિ ઉપર પડીને, બળીને ભસ્મ થઇ ન્તય છે. ક્રમર ગધને આધીન બની, પુષ્પમાં બીડાઇ જઇ નાશ પામે છે. ગજ અર્થાન્ હાથી સ્પર્શને આધીન બની, ખાઇમા પડે છે અને મરણ પામે છે. રક્તને આધીન બની જાળના કાંટાઓમા મત્સ્ય પગેવાઇ ન્તય છે. આ પ્રાણીઓ સહજ ભાવે શબ્દાદિ વિષયોને ભોગવવા જતાં, ભોગ ભોગવતા પહેલા જ ભોગનાં ભોગ થઇ પડે છે, એકજ વિષયને આધીન થનારની આ દશા થાય છે, તો માનવ પાંચ ઇન્દ્રિયોના વિષયમાં તીવ્ર આત્મકિત ગણે, તે માટે હિસાદિ અઘાર પાપનુ સેવન કરે તો તેની કેવી કરુણાજનક સ્થિતિ થવા પામે! બીજાના શુભામ થવામા માણસને શરમ ઉપજે છે તેથી વધુ શરમ વિષય-ક્રયાયના શુભામ થવામા ઉપજતી ન્તેઇએ, કેમ કે શુભામી દશા તો શારીરિક વિકાસ અટકાવે છે, પરંતુ વિષય-ક્રયાયની શુભામી તો આત્મિક વિકાસ અટકાવે છે-આત્માને અવનતિ તરફ દોરી ન્તય છે.

કુશીલ જીવન કનિષ્ઠ જીવન

કુશીલ જીવન માટે ત્રાપ મમાન છે. પર્વત ઉપરથી કાચની બરખી પડે તો તેના ચુસ્ચુગ થઇ ન્તય છે તેમ જીવનમાં મદાર્યાર ન હોય તો પણ જીવન નષ્ટ થઇ ન્તય છે. અમર્યાર કીપાક ક્ષણ મમાન દુઃખનાયક છે. કીપાક ક્ષણ દેખાવમાં સુખ, સ્વાદમાં મધુર, સ્પર્શમાં સુવાળુ હોય છે, પરંતુ તે ખાનાર માટે મૃત્યુ-દાયક નીવડે છે તેની જ ગતે માનવી વાસનાનૃપિના મીઠાગ

અનુભવે છે, પણ પશિયુએ તે દુષ્કાયક વા નીવડે, માટે મર-
આનમા આનન્દાયક લાગતા, પણ આખરે દુષ્કાયક વિષયોથી
દુઃ સંભવામા વા ખરી સમન્તાશુ સ્હેલી છે

આત્મવિકાસ માટે અભ્યસ્યની જરૂર

આપણા ધ્યેય આત્મપ્રાપ્તિનું છે અને તે માટે અભ્યસ્યના
પાલનની ખાતર જરૂર પડે છે. ઉપનિષદ પણ કહે છે કે,
નાયમાત્મા ઘટ્ટાનેન લભ્ય અર્થાત્ બળગીન મનુષ્ય આત્મપ્રાપ્તિ
કરી શકતો નથી નાસ્ત્રામા મોક્ષનો અધિકાર 'યજ્ઞ ક્ષત્ર્ય નામય
મયયગ'વાળાને જ આપવામા આવ્યો છે તેથી પણ ગિદ્ધ થાય કે
કે આત્મપ્રાપ્તિ માટે મંત્રીબળની આવશ્યકતા છે અને તે અભ્યસ્ય
યથી પ્રાપ્ત થઈ શકે છે.

અભ્યસ્ય ઉપનમે ઓજસ્વી બનાવે છે

ઉપનમે તેજસી બનાવવા માટે અભ્યસ્ય ઓજા માટે નાશિત
ક, માનસમા તેજ બંધવામા આવે છે અને તેને વા' વડે 'સુ લ્પ
લ્પવામા આવે છે, ત્યાં તે પ્રકાશ પાડે છે, પણ તે માનસને
નીચે કા' કાચ તો તેજ 'સુ સ્થાને બાંધે નીચે લગ્નિતમ
મદ' તથા ક જેમ થવાથી, કાનમ પોતાને તેજસી બનાવે,
તેજ નહીં અને ભીંતના અંદરમાંથી પા, કુ- કુ- કુ- કુ-
નરા તેરી વા મિં વનુસ તે નાશાતી હોય તો તેજ નીકળે ઉપ-
સદી મોલના અને ક અને તેજ ઉપનમે તેજસી બનાવે
પા, તે મહાત્મા અમલ પાલન ને તે તેરી કીર્તિ મિ નીકળે
તેરી, વિદ્યાના પદ, કે અને તેજા ઉપનમે તેજસી બનાવે કે
કીર્તિ નીકળે નામે નુ મોલ, અને કીર્તિ કે કીર્તિ અમલના કુ
વન અને પદાત્મક અને કે.

મર્તિ માટે પ્રાપ્ત સમિતે નહીં કે • મુન મોલ

અને નર્વસ્ટ્રેન્થ અર્થાત્ શારીરિક શક્તિ અને આયુની શક્તિ. શરીરને પૂર્ણપણે સ્વસ્થ અને યજ્ઞવાન રાખવા માટે આ બંને શક્તિઓની આવશ્યકતા છે. સાસ્ત્રિક ખોરાક, વ્યાયામ, વગેરેથી શારીરિક શક્તિ સંગ્રહિત થાય છે, જ્યારે શરીરમાં ઝીણા ઝીણા જ્ઞાનતત્ત્વો છે તેની શક્તિ તો અલ્પચર્યાથી જ વધે છે. અલ્પચર્યાની ખુદ્ધિ પણ મનેજ થવા પામે છે. આ વ્રતનો આગ્રાહક મનુષ્ય સાદમિક, વીર, યજ્ઞવાન, ખુદ્ધિમાન અને તેજસ્વી બને છે. તેનામાં ત્યાગ કરવાની શક્તિ પણ આવે છે. દેવળ એક ધર્મિયનો જ નહિ, પણ પાચે ધર્મિયોનો સયમ રાખવાથી આ જ્ઞાનની શક્તિઓ પ્રાપ્ત થાય છે.

આ વ્રતના અતિચારો

આ વ્રતના પાત્ર અતિચાર છે પરવિવાહ કરણેત્વર પરિગૃહિતા ઽ પરિગૃહિતા ગમના ઽ નંગ ક્રોડા તોઽ કામામિનિવેશા. અર્થાત્ કોઈના લગ્ન, વિવાદ, આદિ કામમાં જ ન લેવો અથવા કોઈને લગ્નાદિ માટે પ્રેરણા ન કરવી, પોતાની પરણિતા સ્ત્રી નાની ઉમરની હોય તો તેની માથે અથવા લગ્ન થયા ન હોય એવી વ્યક્તિ સાથે સયમ રાખવો, ઉદયમાન વિકાસેનુ ઉપગમન કરવું અને અપ્રાકૃતિક કર્મ ન કરવું. એવા વ્રતના આ પાત્ર અતિચાર છે અને અલ્પચર્યાના પાત્રન માટે ઉપગના કાર્યથી દૂર રહેવું ઘટે છે.

મર્યાદિત અલ્પચર્યા

જૈન યુવક અને યુવતીએ ૨૦ અને ૧૮ વર્ષ મુધી અખંડ અલ્પચર્યા પાત્રન કરવું જોઈએ, જૈન ગૃહસ્થે બીજા, પાત્રમ, આદમ, અગ્નિ-ચમ ને ચૈત્તમ ઉપગત આપાઃ ચોમામી, કાગ્નક ચોમામી અને કાગ્ન ચોમામી-એ ત્રણ આત્મામાં આદિ આદિ દિવસ તથા પર્વપર્વ મહા

પરના આદિ દિવસ-એમ આર આવાડિયા અક્ષયર્થનું પાત્રન કુચુ
તેમજો, આરો અને એવ મામની યન્ને આયપ્રીયની યોગીઓના
નન નય દિવસ અક્ષયર્થનું પાત્રન કુચુ તેમજો. દિવસના ભાગમા
તો અખડ અક્ષયર્થનું પાત્રન કુચુ તેમજો કૃત્રિમ દિવાલોથી
નહિ, પણ મયમથી જ ગદ્યે મનનિનિયમન કુચુ તેમજો.

આદર્શ દાદાત

વિવાહિત છવનમા પણ દગ્ગિ, ધાને તો, ખાઈ અક્ષયારી
નર્ગે છવન છી શે છે તેનો જ્યવન દાખલો વિન્યાદમાર અને
વિન્યાદમારોનો છે, દાંડપ્રીનગરના ધનચાર હાથા તેમજો પત્ર
દના, તેમજ ગરીબ સુદર, બુદ્ધિ નીકળ અને જ્યવાય નમ દતો,
નયથાવન, ઘાટીનિ મપત્તિ અને અખૂર એકર્થ તેમની પામ
તોયા છતાં તેમને તે પેલી દાદા પર આનાકિત ન દતી, એક વાર
પાતાના પિતાની નાથ તેમજો મનિર્થને ગયા; ત્યા અક્ષયર્થ પન્ના
મનિ રીના પપ્પેગની વિન્યાદમાર પર હરી દાપ પડી, આખ્યાનને
નવે તે મનિરી પામે ગયા અને કહ્યું, 'મદાગજી', હું પામ
અક્ષયારી પનવા કહ્યું છું, પન્ના તે મદાવનના મદાન વિખર
નર્ગે કમે કમે પળેગી ગાય તે માર આદરન કુચુ પદમા પુત્ર
અક્ષયર્થ પાવન ગ્વાતી ન પ્રતિના સેધ કહ્યું છું, તો કૃપા કરીને
મને આપ પ્રતિના આપો' વિન્યાદમારને મ નાથ તે મનિ
પ્રતિના આપો.

તે મનિના નીચાઈ તેની પન્ના વિન્યાદમારો નર્ગે છું -
વન નર્ગે મદાવનની નર્ગે, તેમજો જ અક્ષયર્થને જ ન નર્ગે
ત્યા, મનિ નર્ગે જ પામ આદરન કુચુ પદમા પુત્ર કુચુ
વન નર્ગે મદાવનની નર્ગે, તેમજો જ અક્ષયર્થને જ ન નર્ગે

તે મનિ નર્ગે મદાવનની નર્ગે, તેમજો જ અક્ષયર્થને જ ન નર્ગે
ત્યા, મનિ નર્ગે જ પામ આદરન કુચુ પદમા પુત્ર કુચુ

પતિદેવને કૃપણપણમાં અહાયર્થ પાલન કરવાની પ્રતિજ્ઞા છે, ત્યારે તે નમ્રતાપૂર્વક બોલી, ‘પતિદેવ, આપની જેમ મારે શુદ્ધપણની પ્રતિજ્ઞા છે, આપણા પરમ સદ્ભાગ્ય છે કે આપણને અહાયર્થ વ્રત પૂર્ણપણે આરાધવાની અમૂલ્ય તક મળી છે; તેને સદર્થ વધાવી લઈએ ! વિનયક્રમાગ્નો આખરી ધ્યેય તો પ્રણામ અહાયર્થનો હતો, સદેજે આ રીતે તે તક પ્રાપ્ત થઈ, તે તકને - વધાવી લઈ, તેઓએ અહાયર્થનું પાત્રન આજીવન કર્યું !

આ આદર્શ જેટલા પ્રમાણમાં અને તેટલા પ્રમાણમાં અનુકરણ થો-ય છે.

અહાયારી વિશ્વવંદ્ય અને છે

જેઓ પ્રણામ અહાયર્થ પાળે છે તેઓ વિશ્વવંદ્ય અને છે. શાસ્ત્રોમાં દરમાન છે કે દેવદાણવ ગન્ધર્વા, જક્ષ્મરક્ષ્મસ્સ કિન્નરા, વમ્મયારિ નમંસન્તિ દુઃકરં જે કરન્તિ તં । દેવ, દાનવ, યક્ષ, રાક્ષસ, કિન્નર, ગન્ધર્વ, મર્વ કોઈ અહાયારીની સામે નતમસ્તક અને છે. હાથોથી મમુદ્ તરવે દુપ્પર છે તેમ એક હાથેથી શીતળા લાગે વર્ણવવા મુશ્કેલ છે,

શ્રી સુયગડંગ સુવના છટ્ટા અધ્યયનમાં કહ્યું છે કે સંવંસુવા ઉત્તમ વંમચેર । મર્વ શ્રેષ્ઠ તપ તે અહાયર્થ છે; મારે જીવનમાં તેની વધુ આગધના કરવી જોઈએ.

५. परिग्रहपरिमाणु प्रत

આત્મવિદ્યાસ માટે તૃણગ્રા ત્યાગ જરૂરી છે

મહારીના વાદ્યની ટોંકે ટોંકે આધેડુ હોય છે, ટોંકાની
ખીન્ને ટોંકે મહારીના હાથમા હોય છે, ઝોટું વાદન ખાતાની
પાંચા મુઠ્ઠા આલી રાખે નથી. ખતરમા 'પા' અંગે તે ટોળા,
મત ૧, આદિ કાંઈ જગે છે, વિવિધ તત્ત્વની ચીજોનો જોડાની
પાનુ તેને ખતરમા મળે છે આ જોડાને તેને લેવાનું માને આવડતું
મત થાય છે ખતર, પંચ ટોંકાથી બધાએય ટોંકાથી તે તેમની
રાખે નથી તરી નર રીતે તૃષ્ણાના ટોંકાથી બધાએય માનસ
એને નેરલી કાંઈ કાંઈ ખતા એ પ્રમાણે પાછી રાખે નથી
તૃષ્ણાના ટોંકાને તોડ્યા માટે અપાનિત મત ખતાવતામા અવર
૧. આ જોડામા આ પ્રવત રસાન પાગમ આદે છે

କ୍ଷମା ସତ୍ୟ ଓ ଗୈରିଆ

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥
 ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840.

[illegible]

મનુષ્યોને વસ્તુઓની તંગી ભોગવવી પડે છે; મુશ્કેલીને કારણે સમાજમાં વિપત્તિ અને અવ્યવસ્થા ઉત્પન્ન થાય છે. તેને દૂર કરવા માટે પણ અપરિશ્રમની આવશ્યકતા રહે છે.

ઉત્તરાધ્યયન મુત્તના ચોથા અધ્યયનમાં ભગવાન મહાવીર દર્શાવે છે છે—

વિત્તેણ તાણ ન લભે પમત્તે, દમ્મિ લોણ અંદુવા પરત્થા ।
દીવળ્લણ્ણેવ અણત મોદ્ધે, નેયાડય વુઠ્ઠ મદ્ધુ મેવ ॥

હે પ્રભાદી છવા! આલોક કે પરલોકની અંદર ધન સંચય જૂત થતું નથી. અધિકારની અંદર દીવો બુઝાઈ જાય તો દેખે એ ભાગ ન દેખ્યા બરાબર થઈ જાય છે, તેમ પૌદ્ગલીક વસ્તુના મોહના અધિકારમાં ન્યાય ભાગ જોયા ન જોયા સમાન બની જાય છે. મમત્વવૃત્તિના ત્યાગથી જ નાશથી જ ધર્મ ભાગને આચરી શકાય છે.

પરિશ્રદ—સર્વ પાપોની જડ

પરિશ્રદ એ સર્વ પાપોની જડ છે; જ્યાં સુધી પરિશ્રદ ઉપર નિયંત્રણ મુશ્કેલીમાં ન આવે ત્યાં સુધી બીજા પાપો ઘટી શકે નહિ. સમ્રાટપોરી, સચ્ચવૃત્તિ કે મૂડીવાદ આજના તમામ અનર્થોને ઉત્પન્ન કરનારા તત્ત્વો છે. કીડીથી માંડીને ગળન સુધી તમામ સમ્રાટ કરવામાં જ મગ્ન છે. માણસો નાના મોટા બીજા ગમે તેટલાં વ્રત નિયમો કરે, પણ મુશ્કેલી પર નિયંત્રણ ન લાવે તો તે સાચા અર્થમાં પોતાનો વિકાસ સાધી શકે નહિ પરિશ્રદ અન્ય અન્યારે વ્રતને દાનિ પડાવે છે. અન્ય વ્રતો માટે પરિશ્રદ કુદાડ મમાન છે.

અહાર પાપોમાં ‘પરિશ્રદ’ મોટું પાપ છે. અન્ય સત્તર પાપ કરનાર તે પાપનું ફળ પોતે જ ભોગવે છે અને તે પાપોને પોતાની સાથે જ લઈને જાય છે, ત્યારે પરિશ્રદના પાપનું ફળનું કરનાર

પોતે તો તે પાપનો ભાર માથે લઈને જાય છે, પણ પોતાના નાનાના માટે પણ તે પશ્ચિમના પાપનો વાર્ગો મૂકે છે જાય છે

મહત્વનાર્થે દીકરા કૃત્ય છે કે, અર્થ મનર્થ માત્ર નિવ્યમ ।
અર્થ ખરેખર અનર્થ જ છે.' શાસ્ત્રક્રાંતિએ 'અર્થ'ના આટલા બધા
અનર્થ બતાવેલ છે, છતાં આ અર્થપ્રધાન યુગમાં અર્થ એટલે
ધૈર્યને જ પ્રાણુ માનવામાં આવે છે. પોતાનો પ્રિયજન મર્યાદા
નો તેનો ધા છ મીના પછી વીરવી જવાય છે, પણ ધૈર્યના
નૃમ્માન થયું હોય તો જુદી સુધી માણુમ જવંતો નથી માગ્યને
આવડે ધન માટે જોટલી તાલાવેલી છે તેટલી અન્ય કામ માટે
જાણુની નથી. ધનપ્રાપ્તિ માટે માણુમ મટવાંયે આપ વહેંચણે
પણુ અન્ય પ્રાપ્તિ માટે કરી જોડ્ય આણુ દરકારે જ ખનાવેલ
માટે મેટલીયે મત્રીઓના હિતગત મે છે, પણ અન્ય માટે જે
ક્યાકેના પણ હિતગતે કહે છે ખને ?

महाराष्ट्रना जन तुमगमे अधिगमि विषे गोखल शुभ व
 सुद्ध ह्य हं हे, 'तुका गणणे धन आमां गोमांवा स्वमान'
 तेमना प्रदेवांना आधाय ओं हं धनना आधाय न रा विने
 मय्य जामानती कोम त्यान्य देवो न्देव्ये

આ વાર અવોંત્રિય જાને (પિત્રાપ્પા) જાવેને કળા મળ્યું, તે દિવસ
તમે પ મેજાનુય પામી કન્યા જે તે પત્ની પામેજન મળી, પામી તે
કન્યા જે પિત્રાપ્પા જાનુ તમને વાળુ કે તે તમને મળે
અત્રાપ્પા કહે તે જાને જાતિ દેશ દેશ મળી કા પત્ની પામી તે
તમે જેવનુય મળી, કળા મળી જાવેને કળા મળે, કળા મળે તે
કળા મળે કળા મળે કળા મળે કળા મળે

[illegible]

પરિગ્રહની મમતા આત્મદર્શનમાં અંતરાયરૂપ છે

ઉપનિષદમાં આવે છે કે, હિરણ્યમેન પાત્રણે, સત્યસ્યાપહિતં મુલ્કમ્ । તત્ત્વ પૂપ્પઘ્ન્યાં વૃગુ સંત્ય ધર્માય દષ્ટમે । આ એક પ્રાર્થના પદ છે. આમા કહેવામા આવ્યું છે કે મોનાના ચક્રચકિત ઢાંકણાંથી સત્યનુ મોહુ દકાઇ ગયું છે, મને ને સત્યનુ દર્શન થાય તે મોટે, હે દેવ ! તુ એ સોનાના ઢાંકણાંને દૂર 'કર. એક ધર્મગુરુ પાસે એક શ્રીમત ઉપદેશ સાંભળવા ગયો અને તેણે પૂછ્યું, 'ધર્મરના દર્શન કેવી રીતે થાય ? માણુસોને ધર્મરના દર્શન કેમ નહિ થતા હોય ?'

ધર્મગુરુએ એક ડોરા કાગળ ઉપર 'ધર્મર' શબ્દ લખ્યો અને શ્રીમતને પૂછ્યું, 'આ શું છે ? શ્રીમતે જવાબ આપ્યો, 'ધર્મર.'

પછી ધર્મગુરુએ લખેલા ધર્મર શબ્દ ઉપર સોનામહોર મૂકી અને ફરીથી પૂછ્યું, 'હવે ધર્મર દેખાય છે ?' શ્રીમતે કહ્યું કે, 'હવે ધર્મર દેખાતો નથી.'

ધર્મગુરુએ શ્રીમતને સમજાવતાં કહ્યું, 'ભાઈ, ધર્મર ઉપર આ મોનાનું આવરણ આવી ગયું છે, તેથી માણુસોને ધર્મરના દર્શન થતા નથી.'

કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે સત્ય પ્રાપ્તિ કે ધર્મર પ્રાપ્તિ ન થવાનું મૂળ કારણ પરિગ્રહની મમતા જ છે. વ્યસની વ્યસનમા મરત રહે છે, તેમ ધનનો વ્યસની પણ ચોવીસે કલાક ધનના નશામા ચક્રચુર રહે છે. આ સ્થિતિમાં સત્ય પ્રાપ્તિ કેવી રીતે થાય ?

પરિગ્રહમાં સામ્યવાદનું મૂળ

પરિગ્રહ ગરીબોને દ્રેપનું કાગળ પણ બને છે. ગરીબોને એમ થાય છે કે, 'અમે મદનન કુળે છીએ, છતાં પેટ પૂરતો ગટરો

મળતો નથી; સગીર દાકવા વચ્ચે મળતાં નથી એવા થઈ ગયા
 નથી ત્યાંથી શ્રીમન્નો વચ્ચે મળતે, આત્ર ધેનતે જ્યાં જ્યાં
 માળાની દંડેલીમાં અમનચમન કરે છે, મોટામાં કરે છે; જાગમ
 મીઠા કરે છે, એવા મિષ્ટાન્ન ઉડાવે છે, એકાદી દયણીઓ મેં
 આમ તેમના મનમાં દેવ વગે છે તે દેવન મળા અમર્યાદિત
 પ્રશિષ્ટ છે ચત્રવાદને પશ્ચિમાણે ઉપજેલ અનમાનના છે આ
 અનમાનના જ આચવાદને આવકાની ગી છે, આ મોટા પશ્ચિમાની
 મર્યાદા બાધે તો અનમાનના ફર થાય, દેવનુ દેવને પ્રમાણ ન
 રહે અને આચવાદની જગત પાણુ ન રહે

અનિયત્રિત તૃણગુ દુઃખદાયક છે

બોમન મુખ ધીન્ગી જેવું ચચળ છે, ત્યાં ત્યાં જાય જાય
 મળના પ્રમાણ જેવું રિધનું, ત્યાં માળન બોમની ત્યાં મળેલી
 મળતો નથી માળન મળે તેટલી માધનમાળી એવી છે, જ્યાં
 મર્યાદિત પ્રમાણમાં તે તેનો બોમવટો થી મળતો છે, માળ
 એમને જ્યાં જ્યાં મોટા ગાટીઓ મળે, જ્યાં તે તો એમને
 એવી જાકો, જ્યાં ગાટીઓમાં એમ આવે એક માળ ને એવી
 જ્યાં જ્યાં તે જ્યાં જ્યાં જ્યાં જ્યાં જ્યાં જ્યાં જ્યાં જ્યાં

પૈસામાં સુખ નથી

પૈસાથી સુખ મળે છે એ તો ખરેખર માણસની ભ્રમણા જ છે. એક વિદ્વાને હીક જ કહ્યું છે કે, 'The greatest humbug in the world is the idea that money can make a man happy—પૈસો માણસને સુખી કરી શકે છે, એ માન્યતા દુનિયામાં મોટામાં મોટી ભ્રમણા જ છે.' સેક્સ-પિયર કહે છે કે, Gold is worse poison to men's souls, doing more murders in this loathsome world, than any mortal drug. અર્થાત્ સોનું એ માનવના આત્મા માટે ખરાબમાં ખરાબ વિષ છે. આ દુઃખથી ભરેલી દુનિયામાં બીજા કોઈ પણ એર કરતાં ધનનું એર વધારે ખૂનો કરે છે. આ રીતે પૈસો સુખ આપવાને બદલે દુઃખ જ વધારનારો છે.

ખરૂં સુખ વાસના ક્ષયમાં અને સંતોષમાં છે

સંતોષની પ્રાપ્તિ માનવીને થવી સરળ નથી, તે મહા-મુશ્કેલીનું વસ્તુ છે. એક પાશ્ચિમાત્ય વિદ્વાને મુદર કહ્યું છે કે, Contentment is a pearl of great price and whoever procures it at the expense of ten thousand desires, makes a wise and happy purchase સંતોષ એ મહા મુશ્કેલીનું મોતી અમ્બન છે. જે કોઈ દસ હજાર વામનાઓનું અલિધન આપીને સંતોષનું મોતી ખરીદે છે તે હા-પાનુભગી અને મુખવર્ધક ખરીદી કરે છે. યશ, કીર્તિ, ધનવૈભવ, મ્યાન, અધિકાર, પત્ની, મત્તા, મારૂં ખાવાની, પીવાની, પહેરવાની વગેરે મેકેટો વાસનાઓનું અલિધન આપ્યા વિના સંતોષનું મોતી ખરીદી શકાય નહિ. કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે તમામ વામનાઓ

વન્ય ત્યાં જ મનોપ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે વામના ત્યાગવામાં
અને મનોપવૃત્તિ કેળવવામાં જ ખરૂં મુખ્ય મમાયેલું છે

શ્રીમન્તાઇ ધનમાં નહિ, સતોપમાં રહેલી છે

માણુમ વંદુ પૈયા મેળવવાથી કદા શ્રીમન્ત નથી થતી મન્તે
પોતાની પામે જે કદા હોય તેમા જેને મનોપ રહે છે તે જ અં
ખર શ્રીમન્ત છે. આપણે ત્યાં પરદર્શન કહેવાય છે, ન્યાયદર્શન
વૈશાલિક દર્શન, યોગદર્શન, આચ્યદર્શન, પૂર્વ મીમાન્સા અને નન
મીમાન્સા-આ ૭ દર્શનો છે. યોગદર્શનના કદનાર મતનના
મુનિ છે. ન્યાયદર્શનના અચનાર ગૌતમ મુનિ જે જાણિક
દર્શનના કદના કાગુદ મુનિ છે. તે કાગુદ મુનિની મદ્દાન વિદ્યાના તે
તેમની દશનઅચના પદ્ધતી અપ્પર હાગામ આવે છે, પણ આ તો
અને તેમની વિદ્યા વિશે કહેવાનું નથી, તેમની અપરિચિત રહે
વિશે કહેવું છે. તેઓ આદ્યાત અપરિચિતની મુર્તિ અમાન
તા. પોતાની પામે તેઓ મધુ મખતા નહિ મેદૂનો જે ન
મેં પામ વાગીને હામ વન્ય, નીમે પડેલા દાણામે પામે
આવી વન્ય, ત્યાં આદ ને કદા મધુ પડેલા હોય તે રીતે જ
માણિક કદા પોતાનું અનનન મસારના એ રીતે જે મા ન
કદ પડેલા હનું કાગુદનો અર્થ જ છે જે કાગુદો ખાતાં એ
ની નામે અને નાનિય આદાને આપ, તેમને દેવેતે જે ન
કદા ને

પરિગ્રહ પણ ત્યાજ્ય છે, મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, પ્રમાદ, કપાય, વગેરે આબ્યન્તર પરિગ્રહ છે.

સામ્પ્રદાયિકતા પણ એક પરિગ્રહ છે. ધનવાનોનો ધનનો પરિગ્રહ સ્વ-પરને હાનિકર છે તેમ સાધારણ જનતાનો સામ્પ્રદાયિકતાનો પરિગ્રહ પણ હાનિકર છે. સમ્પ્રદાયો ભલે હોય, પણ સામ્પ્રદાયિકતા ન હોવી જોઈએ. ધર્મનું જનન તે સામ્પ્રદાયિકતા છે. ધર્માભિમાની નહિ, પણ ધર્મપરાયણ થવાની વસ્તુ છે. અભિમાન, પછી તે ધનનું હોય કે ધર્મનું, પણ તે પતનકર્તાજ બને છે. ચદન શીતલ છે, પણ ચદનની આગ શીતલ નથી, ચદનની આગ તો સાધારણ લાકડાની માફકજ માણસને બાળે છે, તેમ ધર્મ લાભદાયી છે, પણ ધર્મનું જનન હાનિકારક જ છે, તેથી સામ્પ્રદાયિકતાના પરિગ્રહનો પણ ત્યાગ કરવો ઘટે.

સુધરેલા વર્ગમાંથી સામ્પ્રદાયિકતાનો પરિગ્રહ તો ઘટેલો જણાય છે, પણ તેનું સ્થાન રાષ્ટ્રત્વના પરિગ્રહે લીધું છે. રાષ્ટ્રિયતા પણ એક જનતાનો પરિગ્રહ છે. રાષ્ટ્રિયતાની આજે થતી વ્યાખ્યા બહુ સકુચિત છે. પોતાના રાષ્ટ્રના કસ્યાણુ માટે બીજા રાષ્ટ્રોનું અદિત કરવું પડે તો તે કરતા પણ ન અચકાવું—આ છે રાષ્ટ્રિયતાની પ્રચલિત માન્યતા. આ સકુચિત વ્યાખ્યાએ આજે કેટલાયે અનર્થો ઉત્પન્ન કર્યા છે. રાષ્ટ્રિયતાની માથે વિશ્વજયુત્વની ભાવના ન જૂલાની જોઈએ.

મહાત્માજી ‘મગલ પ્રભાત’માં લખે છે કે, વસ્તુની માફક વિચારોનો પણ અપરિગ્રહ હોવો જોઈએ. જે વિચાર માણસને મત્યથી વિમુખ ગણે અથવા મત્ય પ્રતિ ન લઈ જતા હોય તે બધા વિચારો પરિગ્રહમાં ખરે અને તેથી ત્યાગવા ઘટે છે. કામ, ક્રોધ, લોભાદિ પશ્ચિમુઓનો આબ્યન્તર પરિગ્રહમાં સમાવેશ

દેવનામા આવેલ છે

આ ઉપરાંત મહાત્માજીએ શરીરનું પણ સાચી રાખવાનું
પણુ ખુશિયરી કહેલ છે. મહાત્માજી કહેતા હતા કે, મરીયા કામ
કર્યાની જેટલી તાકાત હોય તેટલી સાજા મુઠ્ઠીમાં એવા કર્મો
ખચી નાખરી તેમજો, અર્થાત્ થાક ચડ ન્યા મુઠ્ઠી એવાનું કામ
કર્ય તેમજો મત્રિના સમયમાં કદરત નવું પણ અને નરી
તાકાતી બાજવાની જ છે, તો પાંડી દિવસખં તેમજે પાંડીની મત્રિના
પંડા ઉપયોગ એવામાં મા માટે ન ફરી સર્વા માણુન તેમજ
પ્રમાણમાં પાંડીનિક્ક નહિત સર્વથી ગમે અને ઉપયોગ ન
તરવા પ્રમાણમાં તેજે બળના ખુશિયદ મળે એવામાં

આ રીતે આત્મોન્નતિ સાધકેએ અભિધ્યાના વિધિના ૧૧ મે
આભાસી શ્વાના ને છે અને તેમાથી મુક્ત થતા છે

પનિચાલ પ્રતિ ધાત્રા કેમ નહિ ?

१. 'नमः' शब्दोपयोगिता । 'नमः' शब्दोपयोगिता ।
 २. 'नमः' शब्दोपयोगिता । 'नमः' शब्दोपयोगिता ।
 ३. 'नमः' शब्दोपयोगिता । 'नमः' शब्दोपयोगिता ।

અમારમાં ધ્રુવાને પાત્ર કે શિલાને પાત્ર કેમ નહિ? તેથી હિન્દુ, જેમ વધુ પરિગ્રહી તેમ તે અમારમા વધુ સન્માનને પાત્ર અને છે તેનું કાગળ શુ ?

પરિગ્રહ પ્રતિ આદર જ અનર્થનું મૂળ છે, ધનવાનને માત્ર ધનને કાગળ ન્યાં મુધી સન્માન મળ્યા કરશે, ન્યાં મુધી માનનીતા હૃદયમાંથી ક્ય-એમ નાશ નહિ પામે. પરિગ્રહ સર્વથા નાશ થાય તે કલ્પ નથી, પરંતુ અમારમા તે પ્રતિ જે આદરપ્રતિ છે તે તો ફર થયી જ નેમશે.

ભ્રમભંગેલી માન્યતા

લોકો ધર્માવાળાને પુણ્યવાન માને છે, પણ શાસ્ત્રોમાં પુણ્યના જરૂર કળમા ક્યાય ધર્માનું નામ નથી, પણ અદાર પાપધ્યાનની ગાળુનરીમા પરિગ્રહને પાંચમું પાપ માનવામા આવ્યું છે. શાસ્ત્ર કાગળે અદાર પાપધ્યાનો કરમાવ્યા છે, પણ આ યુગમા લોકો અદારને બદલે અતર પાપધ્યાન માને છે, પરિગ્રહને પાપતા નહિ, પરંતુ પુણ્યનો પુજ માનવામાં આવે છે અને વધારમા તે કલ્પ નની મહળતા મનાય છે ! આજે તો પરિગ્રહના પાપનું વધુ મવત કરનાર વધારે મોટા માળુમ ફનિયાની દષ્ટિએ મનાય છે. આ યુગની આડી માન્યતા કરુણાજનક છે પરિગ્રહની જાદુ માટે, અન્ય મતર પાપ કર્યા પટે તો તે કરવામા આજે માળુમ અમ કાતો નથી તુનિયા ‘પરિગ્રહને જ સર્વથા માની ગેલ છે તેનું આ પરિણામ છે.

પરિગ્રહનો સમર્થક એક પ્રશ્ન

કલ્પ મેન એમ ક્વીચ કરશે - અમે પ્રમાણિતનાથી પેમા બેગા કરીએ તેમ નુ પાપ છે? આ પ્રશ્નનું નિગકરણ એ છે -

પૈયા મેળવવા માટે જુદું જોડવામા ન આવે કે અનીનિના આશ્રય ન લેવામા આવે તો તે અન્યત્ર કે અનીનિના પાપમાથી બચી જાય છે, પરંતુ પાપમા પરિવર્તના પાપમાથી થયી શકે તેવી પ્રમાણિકતા અને અન્યનો આશ્રય લેવાને પાપ, જોડવાને વધુ પૈયા એકદમ કરવાથી 'પરિશિષ્ટ'નું પાપ તો ભાગ લે ન

અશ્રદ્ધ-મમતાનું અંતિમ દુષ્ણ

જેનું આશ્રિત્યમા મમલું મેળવી એક દુષ્ણ આવે , મમતાના ધર્મો જ અશ્રદ્ધવૃત્તિસાથે હતા, તેની પાસે પાપમા કરવાની ભાવના, તે ખરી આવે છે અર્થેના નહિ એકદમ ત્રાસભર મેળવી પુનઃપ્રારંભ અમાવાચ્યાની અર્ચિએ વચ્ચે પાપમા નથી થઈ શકે, પરંતુ તેની પ્રકૃતિ હોય, ગાંધી અને સીતના ભાગ્યે પ્રકૃતિ એક દમ નહિએમા ધારણ આપે છે, પાપમા સા પાપમાના ધર્મમા નહિ નિબંધ હોય, તેમ જ પાપમા અને નાની એકદમ પાપ પાતાના મનમાથી પાપ નહિ થાય, તેમામા મર્યાદિએ નહિની થાય, તેમ જ પાપમા મર્યાદાની પાપમા થાય નહિના પ્રિતાના પાપમા, તેમ

આવ્યો, ત્યારે રાગ્નએ પૂછ્યું, 'તને શું દુ.ખ છે કે આવી બયાનક રાત્રિએ તારે આટલું બધું કષ્ટ ઉઠાવવું પડે છે?'

તે માણુમે કહ્યું, 'મહારાજ! મારે બળદની જોડી જોઈએ છે, તે મારે હું આ મહેનત કરી રહ્યો છું.'

રાગ્ન ત્રેણીકે કહ્યું કે, 'રાગ્નની રથશાળામાંથી તને જોઈએ તેવી બળદની જોડી તું સવારે પસંદ કરી લેજે, અત્યારે તું મુખેથી સ્પર્ધા ના.'

સવાર પડતાં રાગ્નએ તેને રથશાળામાં બળદ પસંદ કરવા મોકલ્યો, પરંતુ તે તો બળદ લીધા વિના પાછો આવ્યો.

રાગ્નએ પૂછ્યું, 'કેમ બાઈ, બળદ લીધા વિના પાછો આવ્યો?'

તે બોલ્યો, 'મહારાજ! તેમાં એકેય બળદ પસંદ પડે તેવો નથી.'

રાગ્ન આ સાંભળીને વિસ્મય પામ્યો. તેણે પૂછ્યું, ત્યારે તારે કેવા બળદ જોઈએ છે?

તે માણુમે કહ્યું, 'મહારાજ, મારે ઘેર પધાગે અને માગ બળદ જુઓ, તેવા બળદ મારે જોઈએ છે.'

રાગ્ન ત્રેણીકે તે માણુસની માથે ગયા, અધ્યાગ ઘરમાં રાગ્નએ પ્રવેશ કર્યો, એટલે પેલા માણુમે બળદો પર જોડાડેલું કપડું લઈ લીધું અને કહ્યું કે, આવા બળદ મારે જોઈએ છે.'

રાગ્ન તો બળદને જોઈને અત્યંત ચમકી ગયો; બળદ માનના રત્નરત્નિન હતા. રાગ્નએ કહ્યું, 'બાઈ, આ બળદ તો મારું ગમતું વેચી નાણું તો પાનું મળી શકે તેમ નથી!'

પરિશિષ્ટ પદ્ધિમાળુ ઘન

આટલું કટી ગળ પાછો કર્યો તે માળુન બીજી કોઈ નહિ
પણ મમાળુ ગેટ આટલું ક્યો તેની પામે હોવા ના. તેની મગ-
લગ્નિ અનદદ હતી. અર્થના બધે બાકેલ જાણા મિત્રાય બીજી
ક્યુ તે જાતો ન હતો, એક મગલગ્નિને કાગળ, ત્યાંથી મગ્નિ
તેને નરકના અગ્નિન દુજો પ્રાપ્ત કર્યા. તેના જીવનમા નાંખતા
બાંગો કે નોકોનો વિલાસ તેમનું જીવન તદ્દન ત્યાં હતું. ના
મગલગ્નિને કાગળ તેને નરકવાન બેગવંચો પડ્યો નવા ના
હાન આસ દુજોથી દુગારી સેવા માટે બગવાન મદાલિ માળુ
પરિશિષ્ટ પદ્ધિમાળુ ઘન કમાળુ છે

ધન ક્યો મમતા-મૂર્છાભાવ ગમવાથી કટલાક મનુષ્યો મમા
પામીને તે જ મગ્નિ અર્થ થાય છે. તેને મગલગ્નિને મગ્નિ
મગ્નિમા આંત છે. ધન પડ મમતા કટી જવાને મગ્નિ મા મમા
જ્ઞાન પે પણ અપ્પન થયું પડે છે, મગ્નિમાળી, બમ્બી, મગ્નિ, ન
પાનેમા પેનની મમતા કટી ગમેલ મનુષ્યને અપ્પન ક પડે તે
પામનાન મમતાન આત દુખ પરિણામ કલ્પમા ન ને ન
માળુ મા પરિશિષ્ટ પદ્ધિમાળુ માળુ માળુ પે ને ને ને
મતા તાનવાન કમાળુ ને

હોય તેના કરતાં આઠ દશગણું વધારે ખુદ્ધુ રાખે છે. આમ કંવાથી વ્રતનો આશય જળવાનો નથી. ખરું જોતાં આ વ્રત પરિગ્રહ ઓછો કરવા માટે છે. તેનો અર્થ એ છે કે પરિગ્રહ પરંતુ મમત્વ ઓછું કરવું એટલે જ કંઈ હોય તેમાથી પણ ઓછું કરતાં જવું, પરિગ્રહ ઘટાડતા જવાથી જ પરિગ્રહ પરિભાણ વ્રત તેજસ્વી બની શકશે. માનવ સમાજને મુખી બનાવવા માટે અને વિવિધ ધર્મણીથી મુકન કરવા માટે આ વ્રતની અતિ આવશ્યકતા છે.

પાંચમાં વ્રતના અતિચારો

આ વ્રતમા પાંચ અતિચાર છે ક્ષેત્ર વાસ્તુ હિરણ્ય નુવર્ણ ઘન ઘાન્યોદાસો-દાસ કુપ્ય પ્રમાણાતિક્રમા . ૧. એતર, ધર, ધન-ધાન્ય, દાસ-દાસી, પશુ, ધરવખરી, વગેરેની બાધેલી મર્યાદાથી વધુ રાખવું તે આ વ્રતના અતિચારો છે. આ અતિચારોથી રહિત વ્રતનું પાલન કરવું અને પરિગ્રહનું પરિભાણ ક્રમે ક્રમે ઘટાડતા જવું-એ આત્મશાન્તિ પ્રાપ્ત કરવાનો અને વિશ્રામ સાધવાનો ગજમાર્ગ છે.

મૂળ વ્રતોની મહત્તા

બાર વ્રતો પૈકી અદિમા, સત્ય, અર્ચાર્ય બ્રહ્મચર્ય, અપરિગ્રહ-એ પાંચ વ્રતો મૂળ વ્રતો છે ધર્મરૂપી જ્ઞાના આ મૂળ છે. મામાયિક, પૌષ્ઠ્ય, તપ, જપ આદિ નિયમો ઉત્તર વ્રતો તરીકે ઓળખવામાં આવ્યા છે એટલે કે આ વ્રતો અને નિયમો ઝાડની ડાળીઓ કે પાદ્મ મમાન છે. માણસ નાના મોટા વ્રતો કે પરંતુ મૂળ વ્રત પર ધ્યાન ન આપે તો તે પાદ્મ પાંદડે પાણી પાવા જેવું અને મૂળને સકાવા જેવું થાય કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે મનુષ્યે મૂળ વ્રત તરફ પ્રથમ લગ આપવું જોઈએ.

૬. દિગ્વરતી વ્રત

છકું દિગ્વરતી વ્રત

તેના ધરમા દીવો બળતો હોય તેના ધરમા આઠ પ્રેરથી વ્રત નથી, તેમ તેના હૃદયમાં વ્રત, નિયમ અને નયમ પણ નીપજ પ્રગટ્યો હોય તેના હૃદયમાં પ્રમ, પદ્મ, કૃપાય, આદિ નથી. તેના પ્રેરથી મહત્તા નથી, આરા પામતો વિષે આપણે વિચારી જાય, હવે આઠ છકું વ્રત વિષે વિચારના કન્યાની :

છકું વ્રત દિગ્વરતી છે; જોતાની ત્યાગવર્તિ પ્રમાણે છે. પતિમ, આદિ નવું દિગ્વરતી પતિમાળ નાવી છે. તેના વ્રતે પતિમાળની બધાં દેવ પ્રકાશના અપરમનય મયંતી વિષે છે, તે આ વ્રતનો દેવ છે. આ વ્રતનો અર્થ છે કે તેના વ્રત દેવ મયાદાની બધાં આપણ પ્રમાણે પ્રેરથી છે.

પાશમાં વ્રતની પતિદેવ આ વ્રત

તેની ઇચ્છા પ્રવાહમાં ખીસા ખોડી, તથા તાણી, નિરાને સૂધ રહેવાની હતી, આ માટે તે દરેકજ સવારમાં ખીસા અને દયોડા લઈને આવતો અને સાજ સુધી મહેનત કરતો, પરંતુ તે એક પણ ખીસો ખોડી શક્યો નહિ !

આ માણસને તમો કેવો કહેજો ? તેની મુર્ખાઈ પર તમને દસવું આવશે, પણ તમો પોતે જ તેવી મુર્ખાઈ કરી ગયા છો તેવું તમોને લાગે છે ખરું ? જે સસાર-સગિતાના પ્રવાહમાં ચક્ર-તીર્થો અને સમ્રાટો નિગતે નથી સૂધ શક્યા ત્યાં તમે આગમથી રહેવાના મનસુઆ ધડો છો ? પાણી સ્થિર નથી, તેમાં ખીસા પણ સ્થિર નથી; તેવી જ રીતે તમારા ધન-વૈભવ અને જીવન પણ સ્થિર થતા નથી, ત્યાં તમો તે વડે આગમથી કેવી રીતે રહી શકવાના હતા ? અર્થાત્ અસ્થિર-ક્ષણિક વસ્તુ વડે આગમ મેળવવાની ઇચ્છા પાર પડી શકતી નથી.

પાશ્વિમાત્મ્ય સંસ્કૃતિની અસર

ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ, એ ચાર પુરુષાર્થ છે, આયો દેશોએ તે પૈકી એ પુરુષાર્થને ચોતાના જીવન ધ્યેય બનાવ્યા હતા. મોક્ષ તેમનું સાધ્ય હતું અને એ ધ્યેયને પાઠ પાડવા માટે ધર્મ એ સાધન હતું. પાશ્વિમાત્મ્ય દેશોએ કામને સાધ્ય તરીકે સ્વીકાર્યું અને તેની પરિં માટે ‘અર્થ’રૂપ સાધન અપનાવ્યું. તે કારણ તેમનું જીવન અર્થપ્રધાન બન્યું. આજે આ ધર્મપ્રધાન દેશને પણ તે મસ્કૃતિની હવા લાગી છે અને તેમનું જીવન પણ અર્થ-પ્રધાન બનતું જાય છે. સમુદ્રમાં મર્વ નદીઓ વીલીન થાય તેમ ‘અર્થ’ના મહાસાગરમાં તમામ ધાર્મિક પ્રવૃત્તિઓ અને મદ્યુગો લય પામતા આજે દેવતાઓ આવે છે.

શ્રી હોહામનું પરિગ્રામ

મનુષ્યમા એ માટી વામનાઓ છે બોગ અને અશ્વર્ય, અશ્વર્ય
વ્યવસ્થા, પ્રભુત્વ, સત્તા એ એ વામનાઓ હા માનુષ્યને
હાડ કનેય છે આ'મા મુખ્યમ અશ્વર્યની વિષયો નો નેન હા

હા અહીં પાગુ તેને સતોય ન થયો, એમય વાતથી ખડક
ન હા અહીં છત્તયા તે નીકળ્યો ના થય છે, જ્યાં અશ્વર્ય
ખડ તે સાર્વજનિક, હા પાગ નાવાન અ' મા' ને નમ
ની માલના શ્રી/ આ- ખડ તે હા સાર્વજનિક ના ના ના મા
મના થાય અને છત્તયર્ય ના આ- ખડ પા પા મા
શ્રી- ૧૨.

મામ વિષય શ્રી. સમગ્રમા નમન નમ ના ના ના ના
નના એન નાન ના સવર્ય એસાય ના માન ના ના
ન નાન નાના આવીની અપાની પા ના ના ના ના
નિન્ન સનાન ના ના એસાયના ના ના ના ના ના
ના ના ના આવી ની ના

આવું જ બીજું દૃષ્ટાંત જાતાસૂત્રમાં કરમાવાયેલ છે. જનરખ અને જનપાળ નામના બે ભાઈઓને દેશાવર કમાણી કરવા માટે જવાનો વિચાર થયો. તેઓએ પોતાની ઇચ્છા પોતાના માતૃપિતાને જણાવી. માતૃપિતાએ કહ્યું, ‘આપણી પાસે સાત પેઢી સુધી પણ ન ખૂટે તેટલું ધન છે, તો પછી દેશાવર ધન કમાવા જવાની અને મહાપરિશ્રદની ભાવના સેવવાની શું જરૂર છે? મહાપરિશ્રદની ભાવના આત્મકલ્યાણને બાધક છે, નગ્નદિ દુર્ગતિમાં લઈ જનાર છે, માટે તેથી ભાવનાનો ત્યાગ કરો અને મતોપવ્રત્તિ ધારણ કરી, ધર્મારાધના કરો.’

માતૃપિતાએ જનરખ અને જનપાળને આ મુજબ સલાહ આપી, છતાં તેમને તે સલાહ ન રુચી અને તેઓ તો દેશાવર કમાવા માટે નીકળી પડ્યા. મધદરિયે તોફાન થયું અને વહાણ ફૂટ્યું. પુણ્ય યોગે બંને ભાઈઓના હાથમાં લાકડાનું પાટિયું આવી ગયું, તેને પકડીને તેઓ દરિયાને કિનારે પહોંચ્યા, પરંતુ જનરખ તો તે ધ્યાનના મોહમાં અને વિપરી વાતાવરણમાં ફસાઈ ગયો. અને આખરે મરણ પામ્યો. જનપાળના હૃદયમાં અકસ્માતે પરિવર્તન આવ્યું અને તેથી તે તો સીધો ઘેર ગયો, મતોપવ્રત્તિ ધારણ કરી અને છેવટે પરિશ્રદની અસાગતા જાણી, દીક્ષા અગીકાર કરી અને આત્મકલ્યાણ માંડ્યું.

જેઓ પરિશ્રદની મમતા છોડતાં નથી, તેનું આખરી પરિણામ દુષ્ટતા આવે છે અને જેઓ ઠોકર વાગના એવી જાય છે અને મમતા ત્યાગી દે છે તે પોતાનું કલ્યાણ માધી શકે છે. જનરખ-જનપાળની વાતનો આ સ્પષ્ટ સાર છે.

ઐતિહાસિક દૃષ્ટાંતો

એવેકઝાન્ડે, તે મમતે જાગીતી દુનિયા પર વિજય મેળવ્યાનું

કહેવાય છે. આ ઉપરાંત અગણિત રોકડ નાણું તે લઈ ગયો હતો. આ રીતે તેણે ઘણું ધન એકઠું કર્યું હતું, પરંતુ મરણ સમયે આમાંથી કંઈ લઈ શકાશે નહિ—એ વિચાર આવતા બાળકની જેમ તે રડી પડ્યો હતો. આટલી સમૃદ્ધિ એકઠી કરવા છતાં મરણ સમયે અનાથ, નિગધાર, બાળકની જેમ તેની કરુણ સ્થિતિ થઈ હતી. આ છે સપાત્ત મારેની દોડધામનું અંતિમ પરિણામ

સિકંદરે પણ મરણ સમયે પોતાના પ્રધાનોને કંઈ હતું કે મારા બંને હાથ જનાઝાની બહાર ઉઘાડા રાખજો અને મારા જનાઝા અને કબર ઉપર લખજો કે સિકંદરે ઘણું ધન એકઠું કર્યું અને ઘણા દેશો જીત્યા, પરંતુ તે ખાલી હાથે ગયો છે. ગરીબ હોય કે શ્રીમન્ત, દરેકને એક જ જાતનું ધાન્ય ખાવાનું છે પાણી અને હવાનો ઉપયોગ દરેકને સરખી રીતે જ મળે છે, ધનવાનો કંઈ ધન ખાધને જીવી શકતા નથી, ધન ખાવા કે પહેરવાના કામમા પણ આવડું નથી, લક્ષ્મી કંઈ વૃદ્ધાવસ્થા ટાળી યુવાની આપતી નથી. આ રીતે ગરીબ અને શ્રીમન્નોને ખાવા, પીવા અને પહેરવાના સાધનો તો મગખા જ છે, છતાં ધન—મગ્ધની તૃણા ગમવામા આવે છે તે એક જાતની મૃદતા જ છે.

એલેક્ઝાન્ડરના મગમમા શ્રીમમા ડાયોજીનિસ નામનો એક તત્ત્વવેત્તા થઈ ગયો આ બંનેની મગખામાંથી કરતા એક વિદ્વાને કંઈ છે કે,

Contentment depends not upon what we have A tub was large enough for Diogenes, but the world was too little for Alexander
અર્થાત્ ડાયોજીનિસને એક ટબ પુરતું હતું, ન્યાયે એલેક્ઝાન્ડરને

આપણે નિચા દ્રુષ્ટી લાગતી હતી !

અમ સતોપમા એક છે, મહેલાતો, વદમી કે અનામા નહિ. આ પરિસ્થિતિ ધ્યાનમા લખને શાસ્ત્રક્રમેએ દિશાઓની મર્યાદા આપવાનો ઉપદેશ આપે છે, શાન્તિમય જીવન જીવવાનો આ જ પાય છે.

વ્યાપાર ક્ષેત્રે દિશામર્યાદાની ઉપયોગિતા

આપણે માન્યતા ધરાવેલા પ્રાત્ર કે પીઠન દનામા નહિન કરે કે જ નાન ત્યાના વપાવ-વધાઓ પોતાને કળને કે ન, તેવી ત્યાના વતનીઓના ધર્મા કીનવાન વતય છે આ પ્રકારે ના ત્યાના વતનીઓ વચ્ચે ધર્મના વચ્ચે ના ત્યાના દિશાઓની મર્યાદા આપી નીધી હાય તો આપણે ના ત્યાના વતનીઓને પામ ની

નીકળ્યો, ત્યારે એક તત્ત્વવેત્તાએ પૂછ્યું, 'મહારાજ આપ ક્યાં જઈ ગયા છો ?'

બાદશાહે કિત્તર આપ્યો, 'છટાલી જીવવા જઈ રહ્યા છું.'

કરી તત્ત્વવેત્તાએ પૂછ્યું, 'છટાલીને છટીને શું કરશો ?'

બાદશાહે કહ્યું, 'પછી આફ્રિકા જતીશ.'

તત્ત્વવેત્તાએ કરી પૂછ્યું, 'પછી શું કરશો ?'

બાદશાહ બોલ્યો, 'પછી આગમથી ગીશ.'

ત્યારે તત્ત્વવેત્તાએ કહ્યું, 'તો પછી અત્યારથી જ આગમમાં કેમ નથી રહેતા ? શું યુદ્ધ પછી જ આપને આરામ મળી શકે તેમ છે ? શું અત્યારે આપને ખાવા, પીવા, રહેવા કે પહેરવાની કશી મુશ્કેલી છે ?'

તત્ત્વવેત્તાએ પાવચસને પછેલ્લો પ્રશ્ન જ મારે આપ સૈને પૂછવાનો છે. આજે જેઓ અમેરિકા અને યુરોપની મુમાકરી કરી રહેલ છે તેમને મારે એક જ પૂજ્યાનુ છે કે શું આપને અત્યારે ખાવા, પીવા, રહેવા કે પહેરવાની કશી મુશ્કેલી છે ? ખરી વાત એ છે કે આજે માનવીને કોઈ જાતની મર્યાદા નથી, મર્યાદા ન હોવાને કારણે જ આ બધી દોડધામ છે, આ દોડધામમાં નથી આરામ કે નથી સતોષ. માનવીની વૃત્તિ ધ્યાનમાં લઈને જ, શાસ્ત્રકારોએ જૂઠું વ્રતની રચના કરી છે—જેથી માનવ મિથ્યા દોડધામમાંથી અટકે અને શાન્તિનો શ્વાસ લે.

આ વ્રતનાં પાંચ અતિચારો

આ વ્રતના પાંચ અતિચાર છે ઉર્ધ્વાધસ્તિયં દ્યુતિક્રમ દોષવૃદ્ધિ સ્મૃત્યત તર્થાનાનિ । ઉગ્રી, નીગ્રી અને તીગ્રી દિશાઓનું ઉત્પચન કરવું, એક દિશાની મર્યાદા ઓછી કરી, બીજી

ભોગોના મુખની ક્ષણિકતા અને તેના પગિણામે આવતા દુખની દીર્ઘતા જોઈને, શાસ્ત્રકારોએ સાતમા વ્રતમાં ઉપભોગ પગિભોગનું પરિમાણ કરવાનું કરમાવ્યું છે.

ઉપભોગ-પરિભોગની મર્યાદા

આ વ્રતમાં ઉપભોગ પરિભોગની વસ્તુઓની મર્યાદા કરવાની હોય છે. ઉપભોગ એટલે એક વાર ભોગવાય તેવી ભોજન, પેય, આદિ પદાર્થો. પરિભોગ એટલે વારવાર ભોગવાય તેવી વસ્તુ વસ્ત્ર, ઘડેણા, આદિ પદાર્થો. આ બંને પ્રકારના પદાર્થોનું પ્રમાણ નક્કી કરવું તે ઉપભોગ-પરિભોગ પરિમાણ વ્રત છે.

આ વ્રતના બે પ્રકાર છે. એક ભોજન સબંધી અને બીજું કર્મ સબંધી. ઉપભોગ પરિભોગની વસ્તુઓની મર્યાદા બાધી લેવી તે ભોજન સબંધી ઉપભોગ-પરિભોગ પરિમાણ વ્રત કહેવાય, અને ઉપભોગ-પરિભોગની વસ્તુઓની પ્રાપ્તિ માટે જે ઉદ્યોગ-ધંધા કરવા પડે તેના પ્રમાણ અને પ્રકાર નક્કી કરવા તે કર્મથી ઉપભોગ-પરિભોગ પરિમાણ વ્રત છે.

આ વ્રતમાં ઉપભોગ-પરિભોગની ૨૬ વસ્તુઓની મર્યાદા કરવાનું દર્શાવવામાં આવેલ છે, તે નીચે મુજબ છે.

૧. શરીર અને હાથ લુગ્ધવાના કુવાસ્ર વગેરેની મર્યાદા, ૨. દાતણની, ૩. ખાવા અને વાપરવાના કળોની, ૪. તેલાદિ શરીરે મર્દન કરવાની વસ્તુઓની, ૫. પીંડી, વગેરે શરીરે ચોળવાની વસ્તુઓની, ૬ નાવાના પાણીની, ૭. વસ્ત્રની ૮. મુખડ વગેરે વિગે-
પનની, ૯. કૂત્રની, ૧૦. ઘડેણાની, ૧૧. ધૂપની, ૧૨. પીણાઓની; ૧૩. પદ્મવાનની, ૧૪. ચોખ્ખા, વગેરે ધાન્યની, ૧૫. કઠોળ તથા ત્રાણ, વગેરેની, ૧૬. ઘી, માખણ, દૂધ, દહીં, ગોળ, ખાડ, આકર, આદિ વિગયની, ૧૭. કાચા શાકભાજીની, ૧૮. મધુર દૂધ એટલે

noble thoughts make noble lives તમારા દિલમાં ઉચ્ચ વિચારોનો સંગ્રહ કરો, કેમ કે ઉચ્ચ વિચારો જીવનને ઉન્નત બનાવે છે.

પ્રમાયાચરિય

પ્રમાયાચરિય બીજી અનર્થદંડ છે. પ્રમાદવાળું આચરણ કરવું તે પ્રમાયાચરિય છે પ્રમાદ કે આળસ લેવું પાપ છે શાસ્ત્રકાગેએ આળસના પાપને દિસા સમાન લેખ્યું છે. ઉત્તરોદયન મુત્રના દશમા અધ્યયનમાં એક વાર નહિ, એ વાર નહિ, ત્રણ વાર નહિ પણ છત્રોસ વાર ભગવાન મહાવીર કરમાવે છે કે, 'સમય ગોચમ મા પમાયણ' હે ગોતમાં સમય માત્રનો પણ પ્રમાદ કૃત્રિશ નહિ.

પ્રમાદ પતનની નિશાની છે આપણામાં એક પ્રચલિત કહેવત છે કે 'નવરો બેઠો નખોદ વાળે.' અત્રેજીના પણ આજ મતલબની કહેવત છે કે, An idle brain is the devil's workshop આળસુ મગજ એ સેતાનનું ઘરબાનું છે. બીજી રીતે કહીએ તો Idleness is the sepulchre of virtue — આળસ એ સદગુણોની કબર છે. પાણીના ખાખોચીઆમાં જેમ કીડાઓ ખદખદે છે તેમ આળસુ મગજમાં વિકારોના કીડા ખદખદે છે, આ કારણે આળસ પણ એક અનર્થદંડ છે.

શાસ્ત્રકાગેએ પ્રમાદની વ્યાખ્યા કરતા કરમાવ્યું છે કે, મદ વિષય કસાયા, નિદ્રા વિક્રમય પચમા ભળિયા । એ એ પચ પમાયા, જીવા પાટતિ સસારે ॥ જ્ઞાતિમદ આદિ આદ મદ, ગર્હ-રૂપાદિ પાચ વિષય, કેધાદિ ચાગ કપાય, નિદ્રા અને વિકૃત્યા-પાંચ પ્રકારના પ્રમાદો છે. અનર્થદંડથી વિગ્રમનારે આ પ્રમાદોથી બચવું તેમજ આ વ્રતના આગવડમાં ઉચ્ચ-નીચના જ્ઞાતિભેદ ન રાખ, ધનનો મદ ન લેાય, વિદ્યા કે તપ-ન્યાયનું અભિમાન ન

ਅਨਥਰੋਪੋਲੋਜੀ (ਵਿਦਿਆ) ਦਾ

ਪਾਠ ਪਾਠੀ ਅਨਥਰੋਪੋਲੋਜੀ ਦੀ ਫਿਲੋਸੋਫੀ, ਜੀਵਨ ਦੀ ਫਿਲੋਸੋਫੀ, - - - - -
ਅਨਥਰੋਪੋਲੋਜੀ ਦੀ ਫਿਲੋਸੋਫੀ, ਜੀਵਨ ਦੀ ਫਿਲੋਸੋਫੀ, - - - - -
ਅਨਥਰੋਪੋਲੋਜੀ ਦੀ ਫਿਲੋਸੋਫੀ, ਜੀਵਨ ਦੀ ਫਿਲੋਸੋਫੀ, - - - - -
ਅਨਥਰੋਪੋਲੋਜੀ ਦੀ ਫਿਲੋਸੋਫੀ, ਜੀਵਨ ਦੀ ਫਿਲੋਸੋਫੀ, - - - - -

noble thoughts make noble lives તમારા દિલમાં ઉચ્ચ વિચારોનો મગ્ન કોઈ, કેમ કે ઉચ્ચ વિચારો જીવનને ઉન્નત બનાવે છે.

પ્રમાયાચરિય

પ્રમાયાચરિય બીજી અનર્થદંડ છે. પ્રમાદવાળું આચરણ કંઈયે ને પ્રમાયાચરિય છે પ્રમાદ કે આળસ ભયકર પાપ છે શાસ્ત્રકારોએ આળસના પાપને દિસા મમાન .લેખ્યું છે. ઉત્તરાધ્યયન મુત્રના દશમા અધ્યયનમાં એક વાર નહિ, બે વાર નહિ, ત્રણ વાર નહિ પણ છત્રોસ વાર ભગવાન મહાવીર કર્મભાવે છે કે, 'સમય ગોચમ મા પમાયણ' હે ગૌતમ! સમય માત્રનો પણ પ્રમાદ કરીશ નહિ

પ્રમાદ પતનની નિશાની છે. આપણામાં એક પ્રચલિત કહેવત છે કે 'નવરો બેઠો નખોડ વાળો' અગ્રેજીમાં પણ આજ મતલબની કહેવત છે કે, An idle brain is the devil's workshop આળસુ મગજ એ સેતાનનું ઘરખાનું છે બીજી રીતે કહીએ તો Idleness is the sepulchre of virtue — આળસ એ મદગુણોની કચડ છે. પાણીના ખાખોચીઆમાં જેમ કીડાઓ ખદખદે છે તેમ આળસુ મગજમાં વિકારોના કીડા ખદખદે છે, આ કાગળે આળસ પણ એક અનર્થદંડ છે.

શાસ્ત્રકારોએ પ્રમાદની વ્યાખ્યા કરતા કર્મભવ્યું છે કે, મદ વિષય કસાયા, નિદ્રા ત્રિકાયા પત્તમા મળિયા । એ એ પત્ત પમાયા, જીવા પાટતિ સસારે ॥ જ્ઞાતિમદ આદિ આઠ મદ, મગ્ન-રૂપાદિ પાચ વિષય, કોધાદિ ચાર ક્રયાય, નિદ્રા અને વિક્રયા-પાચ પ્રકારના પ્રમાદો છે અનર્થદંડથી વિરમનારે આ પ્રમાદોથી બચવું જોઈએ આ વ્રતના આગવક્રમા ઉચ્ચ-નીચના જ્ઞાતિભેદ ન ગણ, ધનનો મદ ન હોય, વિદ્યા કે તપ-ત્યાગનું અભિમાન ન

રહેવું જોઈએ.

આ વ્રતના પાંચ અતિયારો

આ વ્રતના પાંચ અતિયારો છે. કન્દર્પ કોત્કુચ્ય મૌસ્વ-
યાસમૌહ્યાધિ કરણોપ ભોગાધિ કત્વાનિ ।

કંદર્પ-કોત્કુચ્ય

વિકાર વધે તેવા શબ્દો સામળવા કે બોલવા, તે કંદર્પ છે. નાટક તથા સિનેમા જોનાર આ અતિયારમાંથી ડેરી રીતે બચી શકે. વિકારવર્ધક અને વિજ્ઞાસવર્ધક ચેષ્ટા કરવી કે જોવી તે કોત્કુચ્ય છે. આવા દશ્યોવાળી કિદ્મો પણ આ વ્રતધારીઓથી જોઈ ન શકાય, સુશીલ સ્ત્રી-પુરુષોથી સિનેમામાં પગ, પાંચ, મૃદુ શકાય નહિ. કુલીન માણસો લાભો રસ્તો પસંદ કરે છે. પણ મારૂ માનની દુકાન પાસે થઈને કે અસંદાયારી બહેનોના નિવાસસ્થાન પાસે થઈને કદી નીમળતા નથી, આજ રીતે, ચિત્રગૃહનો રસ્તો પણ તેના માટે ત્યાજ્ય હોવો જોઈએ.

મૌખ્ય

સખધ વિનાનું અથવા જરૂર વિનાનું બહુ બોલ્યા કરવું તે મુહૂરીયે અથવા ‘મૌખ્ય’ નામનો ત્રીજો અતિયાર છે. વચનપાત વીર્યપાત કરતા પણ વધારે નુકસાનકારક ગણાય છે. વિના વિચારે બોલવું-તે પણ એક અનર્થદંડનો જ પ્રકાર છે, વચનનો મયમ રાખનાર અનેક કસ્ટોથી બચી શકે છે, એક પ્રચલિત કહેવત છે કે, ‘ન બોલ્યામાં નવ ગુણ,’ આ ખરેખર સાચું જ છે. વાચાળ કે બહુ બોલકોમાં માણસ ધણી વાર હાનિકર નીવડે છે. વધારે બોલવાથી શરીરની શક્તિ પણ ક્ષીણ થાય છે વૈજ્ઞાનિકોના કથનાનુસાર પાગેર દંધ પીવાથી જોડવી શક્તિ આવે છે તેટલી શક્તિ માત્ર એક અક્ષરનો ઉચ્ચાર કરવામાં નાગ પામે છે, બહુ બોલવાથી

man six feet high જીભ માત્ર ત્રણ ઇંચની છે, પણ છતાં તે છ ફૂટ ઉંચા માણસને મારી શકે છે.’

જીભને તમે મિત્ર પણ બનાવી શકો છો અને તમારો દુશ્મન પણ બનાવી શકો છો, મિત્ર, હિત અને મંદુર બોલો તો તે તમારો મિત્ર બને છે અને કઠોર ભાષા વિચાર વગર બોલ્યે રાખે, તો તે તમારો શત્રુ બને છે. કોઈ માણસ જગલમાં જાય, જગલમાં એક બાજુ સોનાની ખાણ હોય અને બીજી બાજુ કોલસાની ખાણ હોય, કોઈ, માણસને કોલસાની આપે અને કહે કે તારી મરજી પડે તે ખાણ ખોદીને વસ્તુ લઈ જા, તો એવો કોણ મૂર્ખ માણસ નીકળશે—જે સોનાની ખાણ છોડીને કોલસાની ખાણ ખોદવા બેસશે? માણસ રહેજે સોનાની ખાણ તરફ વળશે. આપણને પણ કુદરતે કોલસાની સમાન જીભ આપી છે, એ જીભનો કડવા વચન બોલવામાં ઉપયોગ કરવો એ કોલસા ખોદવા જેવું છે. મિષ્ટ વચનો ઉચ્ચારવા એ સુવર્ણ મેળવવા સમાન છે. કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે જીભ પર સયમ રાખી, જીભને તમારી મિત્ર બનાવો. ‘મૌખ્ય’ નામનો અતિચાર જીભને સયમ ગણવાનું જ કહે છે. આ અતિચારમાંથી મુક્ત બનવા માટે, વાચાલતા ઘટાડવાની અને મૌનની ઉપાસના કરવાની જરૂર છે.

અસમિક્ષ્યાધિકરણ

નિષ્પ્રયોજન હિંસક માધનો બીજાને આપવા તે ‘અસમિક્ષ્યાધિકરણ’ નામનો ચોથો અતિચાર છે, ભાવથી કોઈનું અપમાન કરવાનો વિચાર ઘડી ગળવો, તેનો પણ આ અતિચારમાં સમાવેશ થઈ જાય છે.

ઉપભોગાધિકરણ

પોતાના માટે આવશ્યક હોય તે ઉપગ્રાહ કરવા, ખુટ, મોજા આદિ વસ્તુઓ મગરૂરી તે ‘ઉપભોગાધિકરણ’ નામનો પાંચમા અતિચાર છે. ગયરચીત્ર, પોતિયા, કોટ, ખમીર, માડીઓ, ઘડેળા,

રહેલી છે. આ સ્વરક્ષણની વૃત્તિને સર્વ રક્ષણની સમભાવી વૃત્તિમા કેરવવી, તે સામાયિકનો ધ્યેય છે. માનવ દષ્ટિ પોતાના દેહ, ઇન્દ્રિયો અને ભોગો પુરતી જ રહે છે, જરા આગળ વધીને તે પરિવાર મુઠ્ઠી પહોંચે છે. તે દષ્ટિને વિશ્વવ્યાપી બનાવવી તે સમભાવમય સામાયિકનું ધ્યેય છે. ‘મને મુખ કે રક્ષણ પ્રિય છે તેમ અન્યને પણ તેવું જ પ્રિય છે’ એમ સમજીને કોઈની હિંસા ન કરવી કે કોઈને કષ્ટ ન આપવું. અને વસુધવ કુટુંબકમ્ ની સર્વ રક્ષણ અને સર્વ મુખની ભાવના કેળવવી, રાગદ્વેષ પર વિન્ય મેળવવો તેમાં સામાયિકની સિદ્ધિ રહેલી છે.

ન્યાં સામાયિક થતી હોય, ત્યાં દ્વેષ, ક્રોધ, અગાડ લડાઈ કે યુદ્ધ ન જ હોય; ઉચ્ચ-નીચના ભેદભાવો ન ટકે સ્પર્શસ્પર્શની કૃત્રિમ દિવાલો ન હોય, આજે તો ઉચ્ચ-નીચના ભેદભાવો વધતા જાય છે. વ્યક્તિ વ્યક્તિ વચ્ચે અને કુટુંબ કુટુંબ વચ્ચે અગાડો પ્રવતી ગહેલ છે, સમાજ સમાજ વચ્ચે ધર્મણું ચાલી રહેલ છે, રાષ્ટ્ર રાષ્ટ્ર વચ્ચે યુધ્ધોની વાતો ચર્ચા ગતી છે. આ જનતા ધર્મણું દૂર કરવાની એક માત્ર ઔપચિ ‘સમતાભાવ’ જ છે અને આ સમ-ભાવ કેળવવાનું સાધન સામાયિક છે.

દ્રવ્ય સામાયિક અને ભાવ સામાયિક

સામાયિકના બે પ્રકાર છે દ્રવ્ય સામાયિક અને ભાવ સામાયિક જીવનની દૈનિક પ્રવૃત્તિમાં સમતા ઉતારવી તે ભાવ સામાયિક છે, ભાવ સામાયિકને સાધવાના માધેનોને દ્રવ્ય સામાયિક કહે છે. દ્રવ્ય સામાયિકને ભાવ સામાયિક મુઠ્ઠી પહોંચાડવાનું સાધકનું ધ્યેય હોવું જોઈએ અને તે માટે તેણે પ્રયત્નશીલ ગહેવું જોઈએ.

એક ધડિયાળને તમે ચાવી આપો તો તે ચોનીમ કસાકસાશે છે, મોટી ધડિયાળને એક વાર ચાવી આપવાથી આદ દિવસ ચાલે

દિવસોના દિવસો સુધી અને વર્ષોના વર્ષો સુધી તે ચણતગકામ ચાલુ રાખે તો પણ તે કામ જ્યાંનું ત્યાં જ રહે; તેમાં જરા પણ પ્રગતિ માલૂમ પડે નહિ,

તેવું જ સામાયિકનું છે. સામાયિકમાં સમભાવની દિવાલ ચણવામાં આવે, પરંતુ સામાયિક પળાય, ન પળાય ત્યાં સમભાવની દિવાલ તૂટી પડે તો સમતારસમાં જરા પણ વૃદ્ધિ થવા પામે નહિ.

પાયો મજબૂત ન હોય તો જ દિવાલ તૂટી પડે; તેન સામાયિકમાં વિવેકનો પાયો મજબૂત ન હોય તો જ સમતારસ જતો રહે; માટે સમભાવ ટકાવવા માટે વિવેકનો પાયો મજબૂત બનાવવે જોઈએ.

પહેલાના શ્રાવકો

પહેલાંના શ્રાવકોમાં સામાયિક, પ્રતિક્રમણ આદિ ધર્મક્રિયા પ્રતિ પૂર્ણ શ્રદ્ધા હતી. સુરતના એક પ્રતિષ્ઠિત ઝવેરી પર જોડો આરોપ આવવાને લીધે, તેમને કેદ કરવામાં આવ્યા હતા; સામાયિક-પ્રતિક્રમણ કરવાનો તેમનો હમેશનો નિયમ હતો, પરંતુ ત્યાં ધાર્મિક ક્રિયા કરવાની સગવડ હતી નહિ. તેણે જોડાના વ્યવસ્થાપકને કહ્યું કે તમે જેમ નિમાજ પઢો છો તેમ અમારે પણ ધાર્મિક ક્રિયા કરવાની હોય છે, માટે મને સગવડ કરી આપો તો આપનો ઉપકાર. વ્યવસ્થાપક લોકો માણસ હતો, તેથી તેણે શેઠને ધાર્મિક ક્રિયા કરવાની સગવડ કરી આપી. શેઠ પોતાને સગવડ આપનાર અમલદાર પર ખુશ થયા અને હમેશા પાંચસો સોનામદોર તે અમલદારને ઇનામ તરીકે આપવાની શેઠ પોતાના પુત્રને સૂચના કરી

ગેઠ પગનો આગ્રેષ જોડો હર્યા અને ગેઠ નિર્દોષ છૂટી ગયા, ત્યારે તે અમલદારને થયું કે ગેઠ પામેથી વાત બહાર આવશે અને

એક વાર જગતમાં માસખમાણને પારણે સુતાર અને સુતારણ મુનિના પાત્રમાં દાન આપી ગયા હતા. એક દરણે આ દસ્ય જોયું. તે ખૂબ ખુશ થયું અને મનમાં ને મનમાં દાનનું અનુમોદન કર્યું. અકસ્માત તે જ સમયે જોરથી પવન ડુકાવાયી, વૃક્ષની ગાખા સુતાર, સુતારણ, મુનિ અને હરણ ઉપર પડી અને ચાચેયનું આયુષ્ય ત્યાં જ પૂર્ણ થઇ ગયું. બધા મરીને પાંચમા દેવલોકમાં ગયા.

આ ઘટનામાં જોવાનું એ ગઢે છે કે તપસ્વી અને સયમી મુનિ પાત્રમાં દેવલોકમાં ગયા. શુદ્ધ ભાવનાથી દાન દેનાર સુતાર અને સુતારણ પણ પાત્રમાં દેવલોકમાં ગયા અને દાનનું અનુમોદન કરનાર તથા શુભ ભાવના ભાવનાર હરણે પણ તેજ સદ્ગતિ પ્રાપ્ત કરી. અતિથિ સવિભાગ કે દાનના વ્રતનું આટલું મહાન મહત્ત્વ છે, તેથી હરકેઇ મનુષ્યે સતપાત્રે દાન આપવાની ભાવના હમેશા જાગૃત રાખવી જોઇએ. સાધુ-સાધ્વીઓનો યોગ ન મળે ત્યારે આ વ્રતની અલ્પ પ્રમાણમાં પણ આરાધના કરવા માટે સ્વધર્મી બધુ-બહેનને ભોજન સમયે યાદ કરવા જોઇએ પોતાના ગામમાં સહાયતા કરવા યોગ્ય કોણે ભાઈ-બહેન છે તેની શોધ કરીને અને ઘટતી સહાય કરીને જ જમવાનો નિયમ કરવામાં આવે તો કેવું સાચું ! આ રીતે સુદર ધર્મોપદેશ થઇ શકે.

દાન માનવને ઉંચે લઇ જાય છે

જે ધનનો ઉપયોગ ભોગવિક્રામમાં કરે છે અને દાન આપતો નથી તેને લક્ષ્મી ભારરૂપ અને છે. એક વિદ્વાને કહ્યું છે કે, 'Money spent on myself may become a mill-stone about my neck, money spent on others may give me the wings like angels' પોતાના માટે વિકાસમાં ખર્ચેલા પૈસા પથરનું ધરીનું પડ બની, ગળે વળગે છે, બ્યારે બીજા માટે ખર્ચેલા દ્રવ્ય માણસને

ઉપસંહાર

આ તો માત્ર થોડી ચીનગારીઓ છે

આ બાર વ્રતોની અતિવ્યાપક વ્યાખ્યા અમારા પ્રત્ય ગુરુદેવ પાસેથી શ્રવણ કરી છે, તે પૈકી મારી અલ્પ મતિ પ્રમાણે જે થોડું ગ્રહણ થઈ શક્યું છે તે મેં આપની સમક્ષ મૂક્યું છે; તેઓશ્રીના અગાધ જ્ઞાનસિંધુના આ તો બિંદુઓ માત્ર છે. તેમના મણોબધ જ્ઞાન પાસે આ તો થોડાં કણો માત્ર છે. તેઓશ્રીની પ્રચ્છ જ્ઞાન જ્યોતની આ તો થોડી ચીનગારીઓ માત્ર છે, પરંતુ જો આ થોડાં બિંદુઓ માનવીની અનાદિની તૃષ્ણાને શાંત કરશે, આ થોડાં કણો માનવીની અનાદિની ક્ષુધાને તૃપ્ત કરશે અને આ થોડી ચીનગારીઓ અનાદિના અધકારને ભેદવા સમર્થ થશે તો આ અલ્પ પ્રયત્ન સફળ થયો ગણાશે. આ વ્રતોને યથાર્થ રીતે સમજીને જીવનમાં ઉતારવામાં આવશે તો મૂકિતના રાજમાર્ગે વિકાસ સાધી શકાશે. સર્વદેશીય ઉન્નતિનો માર્ગ

આ બાર વ્રતોને પ્રત્યેક માનવી આવરે તો સસારમાં મ્યર્ગ ઉતરે; આ વ્રતોને સૌ કોઈ જીવનમાં ઉતારે તો પૃથ્વી દુનિયામાં કોઈ પણ વાદની જરૂર રહેશે નહિ. આ બાર વ્રતોમાં સર્વ વાદો અમાધ જન્ય છે નિર્દોષ અને અદિમક સામ્યવાદ કહે છે સમાજવાદ કહે, તે બધાનો આમાં સમાવેશ થઈ જાય છે. સમાજવાદ કે સામ્યવાદ તો માત્ર નિઃશીલ પ્રયત્નોનો અપૂર્ણગીતે ઉદ્ભવ લાવે છે, ત્યારે આ વ્રતો દ્વારા તો જૈનિક અને આધ્યાત્મિક તમામ પ્રયત્નોનો

અમૃત પીવા તો સૌ તૈયાર થયા, પણ એર પીવા કોઈ તૈયાર થયું નહિ. તે સમયે શકર તે એરને પીવા તૈયાર થયા, તેથી તે મહાદેવ બન્યા. તેવી જ રીતે તમામ એરવેર જે પી જાય છે તે જ ખરેખર મહાન બની શકે છે. શ્રાવકે પણ આ રીતે કડવાશને પી જઈને, મીઠાશ દાખવવી ઘટે છે. આ છે અક્ષુદ્રપણું.

અક્ષુદ્રપણું એટલે ગાંભીર્ય

અક્ષુદ્રપણું એટલે ગાંભીર્ય. સંસ્કૃતમાં એક શ્લોક છે કે,

સમુદ્રમીચગાંભીર્ય, સ્થૈર્યં ત્ર હીમવાનીચ

સમુદ્ર જેવું ગાંભીર્ય અને હિમાલય જેવી અચળતા. શ્રાવકમાં આવાં ગાંભીર્ય અને અચળતા હોવાં જોઈએ. સમુદ્રમાં ગમે તેટલી નદીઓ આવીને પોતાનું પાણી ઠાલવે, છતાં સમુદ્ર કોઈ દિવસ છલકાઈ જતો નથી, તે બધાને પોતાનામાં સમાવી લે છે. તેમ શ્રાવકે પણ કડવા મીઠા તમામ અનુભવ પોતાનામાં સમાવી લેવા જોઈએ. સમુદ્ર રત્ન તથા કાકડા બધાને પોતાના ઉદરમાં ધ્યાન આપે છે તેમ શ્રાવકે પણ સજ્જન-દુર્જન તમામને ધ્યાન આપવું જોઈએ. સમુદ્રમાં ભરતી અને ઝોટ આવે છે, છતાં સમુદ્ર તો હમેશા સ્થિર જ રહે છે. માનવીના જીવનમાં પણ ભરતી ઝોટ થયા જ કરે છે, છતાં શ્રાવક બનેમાં સ્થિર બુદ્ધિવાળો હમેશા રહે છે સપત્તિમાં એ છલકાઈ જતો નથી અને આપત્તિમાં એ મૂકાતો પણ નથી, સુખમાં તે વિચાર કરે છે કે, ‘સપત્તિ ક્ષણિક સુખ આપનારી છે, માટે તેનો સદુપયોગ કરી લેવો.’ આપત્તિમાં તે વિચારે છે કે, ‘આ તો મારા અશુભ કર્મનો ભાગ લખવો થઈ રહ્યો છે.’ આ રીતે સુખમાં અને દુઃખમાં, કીર્તિ અને અપકીર્તિમાં, સારા અને માફ પ્રસંગોએ સમુદ્રની જેમ તે ધીર અને ગભીર રહે છે.

ક્ષુદ્રવૃત્તિના વિવિધ પ્રકારો

દ્વેષ, મત્સર, ઇર્ષ્યા, અદકાગ, આદિ ક્ષુદ્ર વૃત્તિઓને શ્રાવકે

૨. સ્વસ્થતા

આયુષ્ય અને શરીર ક્ષણભંગુર છે

માટીના કાચા ધડમાં પાણી ભર્યું હોય તો તે ક્રેટલી વાર ટકી શકે? જરા ધક્કો લાગે કે તુરત ધડો ભાંગી જાય અને પાણી ઢોળાઈ જાય. આપણુ શરીર પણ 'કાચા ધડા જેવું' છે અને આપણુ આયુષ્ય એ માટીના કાચા ધડમાં ભરેલા પાણી જેવું છે. તેને નાશ પામતા 'જરા પણ વાર લાગતી નથી. સહેજ ગેગનો હુમલો આવતાં જ શરીરરૂપી 'કાચા માટીનો ધડો ભાંગી પડે છે અને આયુષ્યનો અંત આવે છે, તેથી જ ડાહ્યા માણસો કહે છે કે સારા કામમાં ઢીલ ન કરવી, કેમ કે માણસની છદ્મીનો ભરોસો નથી. એક કલાક પછી શુ થશે તે કોઈ કહી શકતું નથી, માણસના મનમાં ઘણી વાર સારા વિચારો આવે છે, પરંતુ પ્રમાદને વશ થઈને તે, તે મુજબ આચરણ કરી શકતો નથી. પ્રમાદને લઈને તે વિચારે છે કે, 'હમણા નહિ, પછી કરીશ, આજે નહિ, કાલે કરીશ.' એમ પ્રમાદમાં ને પ્રમાદમાં સમય જતો રહે છે, કાલ-કાલ કરતા ઘણી વાર કાલ આવના પહેલા કાળ આવીને ઉભો રહે છે અને માણસના મનની ભાવનાઓ મનમાં ગટી જાય છે, તેથી જ ભગવાને કહ્યું છે કે, 'ધર્મ કાર્યમાં મમય માત્રનો પ્રમાદ કરવો નહિ.' આજનું કાર્ય કાલ પર કોણ મુલતવી રાખી શકે ?

ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રમાં ભગવાન ફરમાવે છે કે,

जस्सत्थि मच्चुणा सक्खं, जस्सव ऽत्थि पलायण ।
जो जाणे न मरिस्सामि; सो हुं कंवे सुए सिया ॥

૨. સ્વસ્થના

આયુષ્ય અને શરીર ક્ષણભંગુર છે

માટીના કાચા ધડમા પાણી ભર્યું હોય તો તે કેટલી વાર ટકી શકે? જરા ધક્કો લાગે કે તુરત ધડો ભાગી જાય અને પાણી ઢોળાઈ જાય. આપણુ શરીર પણ કાચા ધડ જેવું છે અને આપણુ આયુષ્ય એ માટીના કાચા ધડમાં ભરેલા પાણી જેવું છે. તેને નાશ પામતા જરા પણ વાર લાગતી નથી. સહેજ ગેગતો હુમલો આવતાં જ શરીરરૂપી કાચા માટીનો ધડો ભાગી પડે છે અને આયુષ્યનો અન આવે છે, તેથી જ ઝલ્યા માણસો કહે છે કે સારા કામમા ઢીલ ન કરવી, કેમ કે માણસની છદ્મગીનો લગેસો નથી. એક કલાક પછી શુ થશે તે કોઈ કહી શકતું નથી, માણસના મનમા ધણી વાર સારા વિચારો આવે છે, પરંતુ પ્રમાદને વશ થઈને તે, તે મુજબ આચરણ કરી શકતો નથી. પ્રમાદને લઈને તે વિચારે છે કે, 'હમણું નહિ, પછી કરીશ, આજે નહિ, કાલે કરીશ.' એમ પ્રમાદમા ને પ્રમાદમાં સમય જતો રહે છે, કાલ-કાલ કરતા ધણી વાર કાલ આવતાં પહેલાં કાળ આવીને ઉભો રહે છે અને માણસના મનની ભાવનાઓ મનમાં રહી જાય છે, તેથી જ ભગવાને કહ્યું છે કે, 'ધર્મ કાર્યમા સમય માત્રનો પ્રમાદ કરવો નહિ.' આજનું કાર્ય કાલ પર કોણ મુલતવી રાખી શકે ?

ઉત્તરધ્યયન સૂત્રમાં ભગવાન કહેવાયે છે કે,

જસ્પન્થિ મચ્ચુણા સમ્ભવં, જસ્સવ ઽન્થિ પલાયણ ।

જો જાણે ન મરિસ્તામિ; સો હું કંઠે સુખ સિયા ॥

યના માકડ વીણવામા તો નવી કરી રહ્યા ને! સૌ કોઈ પોતાની જાતને આ પ્રશ્ન પૂછી જુએ. નાના ભાઈની જેમ છઠ્ઠીનું મોનું બનાવી લેવામાં જ માનવજીવનની સાર્થકતા છે.

આવા અમૂલ્ય મનુષ્ય જન્મને સફળ બનાવવા માટે, ભગવાને ચારિત્ર ધર્મ દર્શાવ્યો છે. ચારિત્ર ધર્મ એ પ્રકારનો છે આગાર ધર્મ અને અણુગાર ધર્મ. આગાર ચારિત્ર ધર્મ, એટલે શ્રાવકનો ધર્મ.

શરીર: ધર્મ સાધનાનું સાધન

શ્રાવકનો બીજો ગુણ શરીરનું સુડોળપણ (સ્વસ્થતા) છે, કોઈને શકા થશે કે હૃદયના ગુણો સાથે શરીરનું સુડોળપણ શા માટે મૂક્યું હશે? આ પ્રશ્નનું સમાધાન એ છે કે શરીર સુડોળ અને સ્વસ્થ હોય તો જ ધર્મ આચરી શકાય. સંસ્કૃતમા કહે છે કે શરીરમાઘ ચલ્લુ ધર્મ સાધનમ્! સાધન વિના સાધના થઈ શકતી નથી, શરીર એ ધર્માસાધના માટેનું સાધન છે.

સ્વસ્થ શરીરની આવશ્યકતા

એક સર્જનને શસ્ત્રક્રિયા કરવી હોય તો તેને પોતાના ઓળંગે તૈયાર રાખવા પડે છે, તે ગમે તેવો હોશિયાર હોય, તો પણ તેની પાસે આવશ્યક ઓળંગે ન હોય તો તે શું કરી શકે? દરજી ગમે તેવો કામેલ હોય, પરંતુ તેની પાસે સોય-દોરા ન હોય તો તે શું કરી શકવાનો હતો? એક ચિત્રકાર ગમે તેટલો આવડતવાળો હોય, પરંતુ તેની પાસે રંગ અને પીછી ન હોય તો તેની આવડત નકામી નીવડે છે, તેમ હૃદયમા ગમે તેટલી ધર્મભાવના હોય, પણ ધર્મ કરવાનું સાધન-શરીર સ્વસ્થ ન હોય તો ભાવના અમલમાં મૂકી શકાતી નથી. શરીર સ્વસ્થ, સુડોળ અને કસાયેલું હોય તો જરૂરી છે શરીર કસાયેલું હોય તો ગમે તેવું કષ્ટ સહન કરીને પણ

5

2

1

યના માફક વીણવામા તો નથી કરી રહ્યા ને ! સૌ કોઈ પોતાની જાતને આ પ્રશ્ન પૂછી જુઓ. નાના બાઈની જેમ હૃદયીનું મોનું બનાવી લેવામા જ માનવજીવનની સાર્થકતા છે.

આવા અમૂલ્ય મનુષ્ય જન્મને સફળ બનાવવા માટે, બગવાને ચારિત્ર ધર્મ દર્શાવ્યો છે ચારિત્ર ધર્મ એ પ્રકારનો છે : આગાર ધર્મ અને આણુગાર ધર્મ આગાર ચારિત્ર ધર્મ, એટલે શાવકનો ધર્મ.

શરીર : ધર્મ સાધનાનું સાધન

શાવકનો ખીજો ગુણ શરીરનું સુડોળપણ (સ્વસ્થતા) છે, કોઈને શકા થશે કે હૃદયના ગુણો સાથે શરીરનું સુડોળપણ શા સાક મૂક્યું હશે ? આ પ્રશ્નનું સમાધાન એ છે કે શરીર સુડોળ અને સ્વસ્થ હોય તો જ ધર્મ આચરી શકાય. સમ્પૂર્ણતા કશું છે કે શરીરમાદ્ય ચલુ ધર્મ સાધનમ્ ! સાધન વિના સાધના થઈ શકતી નથી, શરીર એ ધર્મસાધના માટેનું સાધન છે.

સ્વસ્થ શરીરની આવશ્યકતા

એક સર્જનને શસ્ત્રક્રિયા કરવી હોય તો તેને પોતાના ઓળંગે તૈયાર રાખવા પડે છે, તે ગમે તેવો હોશિયાર હોય, તો પણ તેની પામે આવશ્યક ઓળંગે ન હોય તો તે શુ કરી શકે ? હરજી ગમે તેવો કાબેલ હોય, પરંતુ તેની પામે મોય-દોરા ન હોય તો તે શુ કરી શકવાનો હતો ? એક ચિત્રકાર ગમે તેટલો આવડતવાળો હોય, પરંતુ તેની પાસે રંગ અને પીછી ન હોય તો તેની આવડત નકામી નીવડે છે, તેમ હૃદયમાં ગમે તેટલી ધર્મબાવના હોય, પણ ધર્મ કરવાનું સાધન-શરીર સ્વસ્થ ન હોય તો બાવના-અમલમાં મૂકી શકાતી નથી, શરીર સ્વસ્થ, સુડોળ અને કસાયેલું હોય તો જરૂરી છે ગરીબ કસાયેલું હોય તો ગમે તેવું કાજ સહન કરીને પણ

આપત્તિ સમયે પણ ચિત્તને પ્રમન્ન રાખવું, હવાની લાઠેરની માફક આપત્તિ આવે છે તે જાય છે, તેથી આપત્તિમાં પણ પ્રમન્નતા સાચવવી, સયમપૂર્વક પથ્ય જોરાક લેવો, જીભને પૂછીને નહિ, પણ પેટને, પૂછીને જોરાક લેવો, જીભને ભાવનો હોય, પરંતુ જઠરને ન કાવનો હોય તેવો જોરાક ત્યાગવો, માણસ ખાવા માટે નથી જન્મ્યો, પરંતુ જીવવા માટે ખાય છે તેનું સતત ભાન રાખવું, આ બાબત ધ્યાનમાં રાખવાથી અને ઉપગંત તદુરસ્તીના બીજા નિયમોનું પાલન કરવાથી, શારીરિક સ્વાસ્થ્ય જાળવી શકાય છે.

શારીરિક સ્વાસ્થ્ય કરતા પણ વધારે મહત્વના માનસિક અને આત્મિક સ્વાસ્થ્ય છે; રાગ-દ્વેષ-મોહના અધ્યવસાયો ઉપન્ન થવા ન દેવાથી આત્મિક સ્વાસ્થ્ય જાળવાય છે.

આ ત્રિવિધ સ્વાસ્થ્ય સાચવવું-એ શ્રાવકનો બીજો ગુણ છે અને તે પ્રાપ્ત કરવાથી, સાચા મુખને પ્રાપ્ત કરી શકાય છે.

વિમ્લિત વિવેચન થઈ ગયું છે. હવે શ્રાવકના રૂઝુ ગુણ અને વિવેચન ચાલે છે, તે પેટી બે ગુણ અને કહેવાઈ ગયેલ છે. આજે શ્રાવકનો ત્રીજો ગુણ-સૌમ્યતા અને વિવેચન કરવાનું છે

સૌમ્યતાનો અર્થ

પ્રકૃતિનું સૌમ્યપણુ એ શ્રાવકનો ત્રીજો ગુણ છે. આ સૌમ્ય-પાણી માથે પ્રકૃતિ શરદ લાગેલો છે. એનો અર્થ છે-શ્રાવકમાં સહજ, આભાવિક સૌમ્યતા હોવી જોઈએ. આભાવમાં નરમાશ, ગભીરતા અને મગજ પર કાબુ-આ શ્રાવકનો આભાવિક ગુણ હોવો જોઈએ. પોતાના આશ્રિત માણસો માથે પણ શ્રાવક કદી મગજનું સમતોલપણુ ગુમાવીને વાત ન કરે, પોતાના કુટુંબીજનો, માથીદારો અને નોકર-ચાકર માથેની વાતચીતમાં શ્રાવક એકમગ્ની રીતે સૌમ્યતા દાખવે. તેમના આ ગુણને કાળે શ્રાવક એ મોં કોઈની પ્રિય વ્યક્તિ અને છે

સૌમ્યતાનું પ્રતિબિંબ ચહેરા પર પડે છે

સૌમ્યતા કે ક્રોધતાનું પ્રતિબિંબ હમેશા ચહેરા પર પડે છે અને ચાલતા એક કમાઈને તમે જોશો તો તમોને સહેજે થશે કે આ કોઈ ધાતકી માણસ લાગે છે, તેનું કાગણુ એ છે કે ધાતકીપણુ તેના ચહેરામાંથી ડોડીયા કરતું હોય છે, તેવી જ રીતે બુઝ્યા, લકગા માણસની બુઝ્યાઈ પણ તેની આખ પગથી જણાઈ આવે છે તેથી હિંદુ માત્ર પુરૂષ મામાન્ય વેશમાં હોય તો પણ તેના ચહેરા પરથી સૌમ્યતા નીતરતી જણાઈ આવશે

સૌમ્યતાનો અદ્ભુત પ્રભાવ

આ પ્રકૃતિનું સૌમ્યપણુ માણસની દેહાકૃતિને પણ સૌમ્ય બનાવે છે, આવી સૌમ્યતા અન્ય વ્યક્તિ પર અદ્ભૂત પ્રભાવ પાડે છે ભગવાન મહારીર ચર્યોગિકના રાકડા પર ગયા, ત્યાં

નૈમિત્તિકો. પ્રતિજ્ઞોનુ શમન કરવાથી અને ઇન્દ્રિયોનુ દમન કરવાથી મનજનુ સમતોલપણુ પ્રાપ્ત થાય છે. જેના પગ ગમ્મ હોય છે અને મસ્તક હંડુ ગહે છે તે અલ્પદા દીર્ઘાયુષી બને છે.

મનમા કોઈ પણ કુવાચના ઉત્પન્ન થાય કે તુરંતજ સૌમ્ય માનવી શમ દાગ તેનુ ઉપશમન કરે છે, પાણીથી જેમ આગ શાત થાય છે તેમ ગમ પણ કુવાચનાને શાત કરી દે છે. ઇન્દ્રિયાના અશ્વો જ્યારે હવન-રથને ખાઈ તરફ ધમડી જતા હોય ત્યારે સૌમ્ય માનવી ઇન્દ્રિયોનુ દમન કરે છે અને વિવેક-વિકાસે પર વિજય મેળવે છે. સૌમ્યતા જાળવી રાખવા માટે આ જરૂરી છે

સૌમ્યતા એટલે મનની શાંતિ

સૌમ્યતા એટલે મનની શાંતિ, એક એકજ તત્વજાની કંઈ છે કે Peace is such a precious jewel that I would give anything for it but truth અર્થાત શાંતિ એ એક એવુ કિમ્મતી ગુણ છે કે તેની પ્રાપ્તિ માટે મન્ય મિથ્યાની પ્રાપ્તિ પણ વસ્તુનો ભાગ આપવા હું તત્પર છું.

એક બીજા વિદ્વાને પણ કહ્યું છે કે Peace is the evening star of the soul, as virtue its sun and the two are never far apart - મનની શાંતિ આત્મા માટે ચુકના તારા સમાન છે, જેમ સૂર્ય અને ચુક કોઈ દિવસ એકબીજાથી દૂર થતા નથી તેમ મદ્યુષ્ઠ અને શાંતિ પણ કદી જુદા પડતા નથી. ત્યાં મદ્યુષ્ઠો હોય છે ત્યાં શાંતિનો વામ ગહેવો છે, માટે સૌમ્યતાના ગુણને ખીલવવા માટે મનને નિર્વિદ્યર અનાવવાની પણ જરૂર છે

શાંતિ અને સૌમ્યતાનો અભાવ દુઃખરૂપ છે

મનની શાંતિ કે સંયમની સૌમ્યતાનો ત્યાં અભાવ હોય ત્યાં અનેક દુઃખો ઉદ્ભવે છે એ અનુભવી વિદ્વાનના અનુભવો

ઐરુદ્ધ જ નહિ પરંતુ વસ્ત્ર, પલંગ, વગેરે વસ્તુઓમા પણ જે
'ગ્રાટ્યુ ઇતુ. રાજાને પોતાના શુભ અનુચરો માગ્યું આ વાતની
અપર પડી છતા પણ પરદેશી રાજાએ જગ પણ ક્રોધ કર્યો નહિ
ઐરુદ્ધ જ નહિ પરંતુ પોતાની પામે વિપદા ચીટી હોવા છતા
તેનો ઉપયોગ વિપત્તિ અચર નાશક કરવા માટે પણ કર્યો નહિ.

તે તો સીધા ત્યાંથી પોષધશાળામા અત્મમઆધિ પ્રાપ્ત
કરવા ગયા. જે વ્યક્તિ પ્રપચ આદરે છે તે હમેશા ભયભીત
રહે છે. રાજાને થયું કે 'રાજા પામ વિપદા ચીટી છે અને તે
તેનો ઉપયોગ કરીને વિપ મુક્ત થશે તો? તો તો મારી ખૂરી
વધે કર્યો વિના તે રહેશે નહિ' આ વિચાર આવતાં જ રાજા
પોષધશાળામાં ગઈ અને સમાધિ ભાવે બેઠેલા રાજાની ગર્વન
દાખી, રાજાને મરણને શરણ કર્યો.

આટલા ઉપસર્ગ આપવા છતા, પરદેશી રાજાના મનમા ન
તો ક્રોધ ઉત્પન્ન થયો કે ન તો દ્વેષ આવ્યો, તેણે અખડ
સૌમ્યતા આપવી ગઈ અને મમભાવે મરણને શરણ થયા.

આ જાતની સૌમ્યતા શ્રાવકનો ત્રીજો ગુણ છે, જે શુભ
આવી સૌમ્યતા પ્રાપ્ત કરે છે તે પરમ શ્રાવકો અધિકારી બને છે.

૪ લોકપ્રિયતા

કુસંસ્કારને જ આવકારો

માણુમ બન્નરમાં શાકભાજી લેવા ગય છે ત્યારે તે ઈ ચા? દુકાને કો છે અને ત્યાંથી સારૂ શાક મળે છે ત્યાંથી લે છે મળ્યા જેવી વસ્તુ હશે તો પણ તે જોશે કે મળ્યા ઘડો છે કે ફૂલો? તુડીયા કડવા છે કે મીઠા? કેળા ગરમા છે કે પાકા? ફરસાણુ લેવા માણુમ જશે તો પણ જોશે કે ગાડીઆ કે બહુઆ ગરમ છે કે હડા? તેજ તાજુ છે કે જોડ? માણુસ અનાજ અને કાપડ પણ ખરાબર જોયા પછી જ ખરીદે છે. સાવગણી જેવી વસ્તુ પણ માણુમ ઈ દુકાનો કરીને પસંદ કરશે, માટીનુ લાડનુ પણ ત્રણ ટકોગ માગીને માણુસ ખરીદે છે. આમ માધાગણુ વસ્તુની ખરીદીમા આટલી આવધાની માણુસ રાખે છે, ત્યારે મસ્કારે ગ્રહણુ કરી વખતે તેથી અનેકગણી વિશેષ કાળજી ગખવી જોઈએ તે મમજી શકાય તેવુ છે.

આપણે જે વાગીએ છીએ, જે માખણીએ છીએ, વાનો કરીએ છીએ તેની અસર આપણા મન પર પડે છે અને મમય જતા તે મસ્કાર રૂપે પરિણમે છે તેથી આ બધી પ્રવૃત્તિ વખતે આપણે સાવધાન રહેવુ જોઈએ અને કોઈપણ કુસરકાર આપણા મન પર પડ નહિ તે માટે મનન જગૃતિ ગખવી જોઈએ. કુમસ્કાર રેડનાર વાચન, વાતચીત કે દબ્બધી આપણે અણગુ રહેવુ જોઈએ અને મસ્કાર રેડનાર અને દદ કરનાર પ્રવૃત્તિઓને જ આપણે

‘તમે ગાંધીજીને જોયા છે?’ હિન્દી ગૃહસ્થે જવાબ આપ્યો, ‘હા, મેં ગાંધીજીને જોયા છે અને તેમની સાથે થોડી વાતચીત પણ કરી છે.’ આટલો જવાબ સાંભળતાં જ તે નોકર ઘણો ખુશ થયો અને નાચવા લાગ્યો અને બોલી ઉઠ્યો કે, ‘હવે હું એમ કહી શકીશ કે ગાંધીજીની સાથે વાત કરેલા એક માણસને મેં જોયો છે.’ દુનિયાના એક છેડાથી બીજા છેડા સુધી એકેએક :વ્યક્તિને ગાંધીજી માટે કેટલું માન હતું, તેનો ખ્યાલ આ ઉપરથી આવી શકશે. ગાંધીજીને જોઈને તો શું, પણ ગાંધીજીને જોયેલા માણસને જોઈને પણ લોકો આટલા ગંધા હર્ષધેલા થતા હતા. આટલી બધી લોકપ્રિયતાનું કારણ ગાંધીજીની નિસ્વાર્થ લોકસેવા જ ગણાય.

લોકપ્રિય માણસ પોતાના જીવનની જેમ અન્યના જીવનમાં પણ રસ લે છે, ઘણીવાર તો તે અન્યમય બની જાય છે. સામેનો માણસ પોતાનું દીલ ખોલીને, ગુપ્તમાં ગુપ્ત વાત પણ કહી દેવા પ્રેરાય તેટલો રસ તે લે છે, આટલા પ્રમાણમાં તે સૌનો વિશ્વાસપાત્ર બને છે. દરેકની સાથે તે મીઠો વ્યવહાર રાખે છે. કોઈ માણસ સાથે તેને ન કાવતું હોય તો તેનું કારણ ગ્રાંધી કાઢે છે અને તે કારણને દૂર કરવા પ્રયત્ન કરે છે.

લોકપ્રિયતાના શ્રાવકના ચોથા ગુણને કેળવવા માટે આવું મીઠું અને સેવાપરાયણ જીવન જીવવાની જરૂર છે તમને કોઈ ન ચાહતું હોય તો બીજા પર તેનું દોષારોપણ કરવાને બદલે, તમે પોને જ આત્મનિરીક્ષણ કરજો અને તમારા હૃદયમાં છુપાઈ રહેલી કડવાસને દૂર કરજો. વાણી અને વર્તનની કડવાશ લોકપ્રિયતામાં બાધક નીવડે છે. એક અંગ્રેજ વિદ્વાને કહ્યું છે કે, If no body loves you, be sure it is your own fault — જો તમને

કોઈ ચાહતુ ન હોય તો ખાતરી માનજે કે તેમા તમારી ઉણપ છે, તમારી પોતાની જ ખામી છે, લોકપ્રિયતાના આ ગુણને કેળવવા માટે, આ ખામી દૂર કરવાની અગત્ય છે. જે કોઈ પોતાનું આત્મ-નિરીક્ષણ કરશે, પોતાનામા રહેલ ખામી જો દૂર કરશે, અને મેવા ભાવ ખીલવશે તે આ ગુણને વિકસાવી શકશે અને કદ્યાણુને માર્ગ પ્રગતિ સાધી શકશે.

૫. અકૂરતા

કોઇ માણસને અગ્નિ પ્રગટાવવો હોય અને તે બીના લાકડા, બીનું ધાસ કે લીલા અણાં લઇને અગ્નિ પ્રગટાવવા માટે તો તેમાં અગ્નિ પ્રગટી શકશે નહિ, તેમ જોનું ચિત્ત આસક્તિથી બીજાંયેલું હોય તેના ચિત્તમાં ધર્મદીપક પ્રગટી શકતો નથી. કોઇ ધન-વૈભવમાં આસક્ત હોય છે, તો કોઇ સ્ત્રી-પુત્ર-પરિવારમાં આસક્ત હોય છે, કોઇ ખ્યાતિ મેળવવામાં આમક્ત હોય છે, તો કોઇ અધિકાર મેળવવામાં આસક્ત હોય છે, કોઇ બીજાના રૂપમાં આસક્ત હોય છે, તો કોઇ પોતાના દેહમાં આસક્ત હોય છે, આમ મોટા ભાગ વિવિધ બાબતોમાં આસક્તિ મેલી રહેલો જોવામાં આવે છે. આવા આસક્ત પુરુષોના ચિત્તમાં ધર્મદીપક પ્રગટી શકતો નથી. આ જાતની આસક્તિ દૂર કરવા માટે શ્રાવકના એકવીસ ગુણોને જીવનમાં અપનાવવાની જરૂર છે

પાંચમો ગુણ : અકૂરતા

આ એકવીસ ગુણો પૈકી પાંચમો ગુણ ‘અકૂરતા’નો છે. અકૂરપણુ એટલે કૂરપણુનો ત્યાગ. મનમાં રહેલ વેરભાવ કે દ્રોહ માનસિક કૂરતા છે, કંઈક શબ્દો વડે બીજાનું દીન દુભાવવું તે વાચિક કૂરતા છે. કાયાથી કોઇનું અદિત કષ્ટ તે કાયિક કૂરતા છે. આ પ્રકારની કૂરતાને દૂર કરી, મન-વાણી-વર્તનનું રોધન કરવું તે શ્રાવકનું ખામ કર્તવ્ય છે

કૂરતા માનવને દાનવ બનાવે છે

કૂરતા માનવને દાનવ બનાવે છે આજે માનવ કદી મે ન

હોતો તેવો દૂર બનેલો જોવામા આવે છે. આણખોમ્મ અને હાય-ફ્રાન્ન ખોમ્મની શોધ માનવી હૃદયની દૂરતાની સાક્ષી પૂરે છે. લાખો માણુમોનો, વર્ષોની મહેનતનો કાણુભરમા નાશ કરી શકે તેવા આણખોમ્મ કેટવાની આજ્ઞા આપીને, જે માનવી ખુશ થઇ શકતો હોય તેને માનવ કેમ કહી શકાય ? તેવા માનવમા કેટલી બધા દૂરતા ભરેલી હશે, તેની કદપના પણ કમકમાટી ઉપજાવે તેવી છે.

દૂરતા અને શૂરતા બંને ભિન્ન બાબતો છે. પોતાના સ્વાર્થ માટે ખીજતો વિનાશ કરશે તે દૂરતા છે, ખીજના સરક્ષણ માટે પોતાનું સમર્પણ કરવું તે શૂરતા છે અકૂરતાનો ગુણ ખીજવવા માટે, આવડે દૂરતાનો ત્યાગ કરી, શૂરતા ધારણ કરવી જોઈએ.

લોકો સિદ્ધ અને વાક-વદ્ જોવા પશુઓને દૂર માને છે, પણ વિચારશે કહે છે કે માનવની દૂરતા પાસે પશુઓની દૂરતા કશા વિસાતમા નથી યુધ્ધોમા થતા લાખો માનવીઓના સહાર આગળ પશુઓની હિંમ્મ નહિવત્ છે. પોતાના જ બધુઓને હણવા માટે થઇ રહેલી વિનાશક નવી ને નવી ગ્રોધો ખતાવે છે કે પશુની દૂરતા કરતાં માનવની દૂરતા અનેકગણી વધારે છે.

આજ પ્રશ્ન ખીજ રીતે વિચારીએ માણુમે પશુને વધારે માર્યા હશે કે પશુએ માણુમોને વધારે સખ્યામા માર્યા હશે ? સદગ્ન વિચાર કરતા જણાય છે કે પશુએ જેટલા માણુસો માર્યા હશે, તેના કરતા હજારો ગણાં વધારે પશુને મારીને, માણુમે પોતાનો ખોગક બનાવેલ છે પશુની દૂરતા તો પોતાના ખોગક પૂર્તી જ મર્યાદિત છે, વ્યારે માનવ તો ખોગક ઉપગત ખીજ અનેક વિલાસના માધનો માટે પશુઓની ઘાત કરે છે

પશુએ પોતાની સ્વચ્છતિને વિનો હણી હશે કે માનવે ? આ પ્રશ્નનો જવાબ પણ એવો છે કે માનવે પોતાના જ માનવ

બધુઓને નેટલા પ્રમાણમાં હળેલ છે નેટલા પશુઓએ પશુઓને હળેલ નથી. આમ વિવિધ દષ્ટિએ માનવની કૃતતા પશુઓની કૃતતા કરતાં અનેકગણા વધી જાય છે.

કૃતતા અનેક દુઃખોને જન્મ આપે છે

કૃતતામાંથી દુઃખની અનેક પરપગઓ ઉભી થાય છે, એક અગ્રેજ વિદ્વાને કહ્યું છે કે, Man's inhumanity to man makes countless thousands mourn—માનવની માનવ પ્રત્યેની કૃતતા અગણિત દુઃખોને ઉત્પાદિત કરે છે. કૃર માનવી કદી મનની શાંતિ અનુભવી શકતો નથી, તે ક્રોધનો પ્રેમપાત્ર કે વિશ્વાસપાત્ર બની શકતો નથી, કૃર માનવીની સારીયે છંદગી, મૃત્યુ અને જન્મોંતર સ્થિતિ દુઃખમય જ પસાર થાય છે.

મૃગાલોહીઆતુ' દષ્ટાંત

દુઃખવિપાક સત્રમાં શાસ્ત્રકારે કૃતતાના પરિણામનું વર્ણન કર્યું છે. દુઃખવિપાકના પહેલા અધ્યયનમાં મૃગાલોહીઆતુ વર્ણન આપે છે. ભગવાન મહાવીરના હરમાનથી ગૌતમસ્વામી મૃગાલોહી-આને જોવા પધારે છે, ત્યાં મૃગાલોહીઆની અવસ્થા જુએ છે. મૃગાલોહીઓ એક રાજકુમાર હતો, પણ જન્મથી ગોળ પત્થર જેવો માંસના લોચા રૂપે જન્મ્યો હતો. આંખ, કાન, નાક અને મુખને ઠેકાણ કાણું હતા અને હાથ પગના માત્ર નિશાન જ હતા. લીધેલા આહારનું લોહી અને પૂરું બનતું હતું; ચોરીસ કલાક લોહી અને પૂરું તેના શરીરમાંથી વધા કરતું હતું, શરીર અસહ્ય દુર્ગંધ માગતું હતું, તેથી ક્રોધ તેની પાસે જઈ શકતું ન હતું, તેને રાજમહેલમાં બોયરામાં રાખવામાં આવ્યો હતો. તેની માતા તેને ભોગ્ગન આપવા જતી, ત્યારે તેને નાકે કપડું આડું રાખતું પડતું, આવી અસહ્ય દુર્ગંધ તેના શરીરમાંથી નીકળતી હતી.

આ બધું નજરોનજર જોયા પછી, ગૌતમસ્વામી ભગવાન મહાવીરને પૂછે છે કે, 'હે ભગવાન' મૃગાક્ષોદીઆની આવી સ્થિતિ કયા કર્મને લીધે થઇ હશે ?'

ભગવાન ખુલાસો કરતા કરમાવે છે કે, 'મૃગાક્ષોદીઓ પૂર્વ જન્મમાં એક મોટો જાગીરદાર હતો, તે સમયે તે જમીનનું મહેમુદ્દા ધણુ વધારે પડતું લેતો હતો, માણસો ઉપર ખૂબ જુદમ ગુજારતો હતો, તેમની સાથે ધાનકીપણાનો વ્યવહાર ચલાવતો હતો. તે કારણે મૃગાક્ષોદીઆને આવી સ્થિતિ પ્રાપ્ત થઇ છે.'

કૂરતાનું આ જન્મમા અને અન્ય જન્મમા આવું દુ ખદ પશિષ્ટામ ભોગવવું પડે છે, તેથી કૂરતાના ત્યાગનો સદેશ આ પાપમા ગુણમા આપવામાં આવેલ છે.

કૂરતાના સૂક્ષ્મ પ્રકારો

ગ્રાહકો પાસેથી વધારે પડતો નફો લેવો, ઓછું આપવું કે વધારે લેવું, બેભાષેણ કરીને આપવું, જનતાને વિચારસી અને વ્યમની વસ્તુઓ આપી તેનું ગોપણ કરવું—જનતાનું પનન કરવું, વધારે પડતું વ્યાજ લેવું, ઓછો બદલો આપીને વધારે પડતું કામ લેવું, ગૃહોધોગનો વિનાશ થાય તેવા યત્રો હોયોગો ખોલવા, માનવોના સ્વાસ્થ્યને હાનિ પહોંચે તેવી સ્થિતિમા માણસોને ગાખવા—તે તમામ કૂરતાના સૂક્ષ્મ પ્રકારો છે.

કોઈની વૃત્તિએકે કરવી એટલે કે પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષમા કોઈની આર્થિક ક્ષતિ લીધેલી લેવી, તે પણ કૂરતા છે, કેમ કે વૃત્તિએક અને શિરએકનું પાપ આર્યશાસ્ત્રોએ સમાન જ ગણ્યું છે.

કૂરતા પોતાનું વધુ નુકસાન કરે છે

જે માણસ બીજા પ્રતિ કૂરતાનો વ્યવહાર ગણે છે તેને કોઈ ચાહતું નથી, તેના પર આપત્તિ આવે ત્યારે કોઈને તેના પર

પશુઓને જેટલા પ્રમાણમાં હજોલ છે તેટલા પશુઓએ પશુઓને હજોલ નથી. આમ વિવિધ દષ્ટિએ માનવની કૂરતા પશુઓની કૂરતા કરતાં અનેકગણા વધી જાય છે.

કૂરતા અનેક દુઃખોને જન્મ આપે છે

કૂરતામાંથી દુઃખની અનેક પરપગઓ ઉભી થાય છે, એક અગ્રેજ વિકાને કહ્યું છે કે, Man's inhumanity to man makes countless thousands mourn—માનવની માનવ પ્રત્યેની કૂરતા અગણિત દુઃખોને ઉત્પાદિત કરે છે. કૂર માનવી કદી મનની શાંતિ અનુભવી શકતો નથી, તે ક્રોધનો પ્રેમપાત્ર કે વિશ્વાસપાત્ર બની શકતો નથી; કૂર માનવીની સારીયે છાંછી, મૃત્યુ અને જન્મોત્તર સ્થિતિ દુઃખમય જ પસાર થાય છે.

મૃગાલોહીઆનું દષ્ટાંત

દુઃખવિપાક સગમા શાસ્ત્રકારે કૂરતાના પરિણામનું વર્ણન કર્યું છે. દુઃખવિપાકના પહેલા અધ્યયનમાં મૃગાલોહી માનુ વર્ણન આપે છે. ભગવાન મહા ભીરના કરમાનથી ગૌતમસ્વામી મૃગાલોહી-આને જોવા પધારે છે, ત્યાં મૃગાલોહીઆની અવસ્થા જુઓ છે. મૃગાલોહીઓ એક રાજકુમાર હતો, પણ જન્મથી ગોળ પથર જેવો માંસના લોચા રૂપે જન્મ્યો હતો. આંખ, કાન, નાક અને મુખને ઠેકાણ કાણું હતા અને હાથ પગના માત્ર નિશાન જ હતા. લીધેલા આહારનું લોહી અને પર બનતું હતું; ચોરીસ કલાક લોહી અને પર તેના શરીરમાંથી વધા કરતું હતું, શરીર અસહ્ય દુઃખ ભાગતું હતું. તેથી ક્રોધ તેની પામ જઈ શકતું ન હતું, તેને ગન્ધર્વલેખમાં ભોયરામાં રાખવામાં આવ્યો હતો. તેની માતા તેને ભોજન આપવા જતી, ત્યારે તેને નાકે કપડું આડું રાખતું પડતું, આની અમશ દુર્ગંધ તેના શરીરમાંથી નીકળતી હતી.

આ અધુ નજરોનગર જોયા પછી, ગૌતમસ્વામી ભગવાન મહાવીરને પૂછે છે કે, 'હે ભગવાન! મૃગાલોદીઆની આવી સ્થિતિ કયા કર્મને લીધે થઇ હતી?'

ભગવાન ખુલાસો કરતા ફરમાવે છે કે, 'મૃગાલોદીઓ પૂર્વ ભવમાં એક મોટો જગીરદાર હતો, તે સમયે તે જમીનનું મહેસૂલ ધણું વધારે પડતું લેતો હતો, માણસો ઉપર ખૂબ જુદમ ગુજારતો હતો, તેમની સાથે ધાતકીપણનો વ્યવહાર ચલાવતો હતો. તે કારણે મૃગાલોદીઆને આવી સ્થિતિ પ્રાપ્ત થઇ છે.'

ફૂરતાનું આ જન્મમા અને અન્ય જન્મમા આવું દુઃખદ પરિણામ ભોગવવું પડે છે, તેથી ફૂરતાના ત્યાગનો સદેશ આ પાંચમા ગુણમાં આપવામા આવેલ છે.

ફૂરતાના સૂક્ષ્મ પ્રકારો

આઠકો પામેલી વધારે પડતો નફો લેવો, ઓછું આપવું કે વધારે લેવું, બેળસેળ કરીને આપવું, જનતાને વિદ્યામી અને વ્યસની વસ્તુઓ આપી તેનું શોષણ કરવું—જનતાનું પનન કરવું, વધારે પડતું બાજ લેવું, ઓછો બદલો આપીને વધારે પડતું કામ લેવું, ગૃહોધોગનો વિનાશ થાય તેવા યત્રો ઉઘોગો ખોલવા, માનવોના સ્વાસ્થ્યને હાનિ પહોંચે તેવી સ્થિતિમા માણસોને નાખવા—તે તમામ ફૂરતાના સૂક્ષ્મ પ્રકારો છે.

કોઈની વૃત્તિએ ફરતી એટલે કે પ્રત્યક્ષ કે પગેક્ષમા કોઈની આઠવિકા છીનવી લેવી, ને પાણું ફૂગના છે, કેમ કે વૃત્તિએ અને શિરએદનું પાપ આર્યશાસ્ત્રોએ સમાન જ ગણ્યું છે.

ફૂરતા પોતાનું વધુ તુકસાન કરે છે

જે માણસ બીજા પ્રતિ ફૂરતાનો વ્યવહાર ગખે છે તેને કોઈ આહતુ નથી; તેના પર આપત્તિ આવે ત્યારે કોઈને તેના પર

ધર્મને કર્તા તરીકે માનનારાઓના શબ્દોમા કહીએ તો જે ધર્મ
સ્વીકારે છે તેને જીવન કોઈપણ ડગ્ગાપણુ નહોતું નથી, તેથી જ
પાપભીરતાને આવકના એકવીસ ગુણોમા સ્થાન આપવામા આવ્યું છે
પાપભીરતા : સુખવર્ધક ગુણ

પાપકર્મથી જીવને સમાગ્મા અનેક પ્રકારનું દુઃખ ભોગવવું
પડે છે, એટલે આપને જો દુઃખ પસંદ ન હોય તો પાપકર્મથી
ડરતા રહેવું જોઈએ.

ગાણુમને સુખ ગમે છે, દુઃખ કોઈને પસંદ નથી, પુણ્યથી
સુખની પ્રાપ્તિ થાય છે, જ્યારે પાપથી દુઃખની પ્રાપ્તિ થાય છે
માટે સુખની પ્રાપ્તિ અર્થે અને દુઃખની મુક્તિ અર્થે પાપનો
ત્યાગ કરવો જોઈએ અને પુણ્ય આચરવું જોઈએ.

બાવળના બી વાવીને, કેરીના ફળની આશા રાખવી નિરર્થક
છે; તેથી જ રીત પાપનો આશ્રય લખને, પુણ્યના ફળની અર્થાત્
સુખની આશા રાખવી અસ્થાને છે, માટે જો તમારે સુખ જોઈતું
હોય અને આરેય ગતિના અનેકરૂઢિ દુઃખોમાથી મુક્તિ મેળવવી
હોય તો પાપભીરતાનો આ ગુણ જીવનમા વિકસાવવો જોઈએ.

ભીરતા એટલે ત્રિવિધ પાપથી દૂર રહેવું

સુયગૂણગ સુત્રમા લગવાન કરમાવે છે કે, સિંહ જહા શુદ્ધ-
મિત્રા ચરતા, દૂરે ચરતિ પરિસક્કમાણા ! પવ તુ મેહાવી
સમિક્કલ ધમ્મં, દૂરેણ પાવં પરિવજ્જવજ્જા ॥ જેમ મૃગલાઓ
ચરતાં ચરતા સિંહની આશંકા રાખતાં દૂર દૂર કર્યા કરે છે તેમ વિવેકી
પુરુષ ધર્મ સામે દષ્ટિ રાખી, પાપનો દૂરથી જ ત્યાગ કરે છે
મન, વાણી અને કર્મની કોઈ પણ પ્રવૃત્તિમા તે પાપને સ્પર્શવા
દેતો જ નથી, મનથી કેઈવું આશંકિત ચિત્તવનુ તે માનસિક પાપ
છે, વચનથી અમત્ય બોલવું કે કોઈવું દિવ દુભાવવું તે વાચિક

પાપીભીષ

પાપ છે; કાયાથી કાઢને કષ્ટ આપવું તે કાયિક પાપ છે.

ભીષતા એટલે ભગૃત

મનમાં જરા પણ પાપનો વિચાર આવનાં જ તેને મૂળભાથી ઉખેડી ફેંકી દેવો ભોધએ. મનમાં ઉદ્ભવેલ પાપના વિચારને ઉખેડીને ફેંકી દેવામાં ન આવે તો તે વિચારને વાણી અને વર્નન મુધી પહોંચતા વાર નથી લાગતી. વિચારમાં આવેલું પાપ ઉચ્ચાર અને આચારમાં ઝડપભેર પ્રસરી જાય છે, તેથી પાપનો વિચાર આવે કે તરત જ તેને હાકી કાઢવો ભોધએ.

પાપના વિચાર માત્રને હાંકી કાઢો

એ માણસના પગને અગુઠે સાપ કરડે છે, એક માણસ તુરત અગુઠે કાપીને ફેંકી દે છે અને પરિણામે તેની ઇદગી બચી જાય છે. બીજે માણસ વિચાર કરે છે કે સાપ તો પગને અગુઠે કરડ્યો છે તે જ તે તો હતરી નજો! તેમાં અગુઠે કાપવાની શી જરૂર છે? પરિણામે તેને આખા શરીરમાં વિષ વ્યાપે છે અને તે મૃત્યુને શરણુ થાય છે. સર્પના ઝેની માફક જ પાપના ઝેરનું છે. અગુઠો કાપી નાખનાની ઇદગી બચી ગઈ અને જેમણે અગુઠો ન કાપ્યો તેના આખા શરીરમાં વિષ વ્યાપક બન્યું; તેથી જ રીતે પાપનો વિચાર મનમાં પ્રવેશતાં જ તેને કાઢીને જ ફેંકી દે છે તે માનવી પાપકર્મથી બચી જાય છે, પણ જો પાપના વિચાર પ્રાત ઉપેક્ષા એવે છે તે પાપના વિચારને ફેલાવાની અનુકૂળતા આપે છે. તે પાપનો વિચાર ઠેક ઉચ્ચાર અને આચાર મુધી પહોંચી જાય છે.

પાપી વિચાર વિનાશ નોતરે છે

મહાત્માજીની હત્યા કરનાર ગાંધીને વર્ષો પહેલાં લાગતું હતું કે મહાત્માજી તેનું ધમનો નાશ કરી રહ્યા છે. મહાત્માજી ત્યાં

વાનને પ્રછયુ કે, 'હે ભગવાન ! માગ જેવું જગતમાં કોઈ દુખી હશે ખરૂં ?'

કેવળી ભગવાને ક્ષમાવ્યુ કે, 'હે આલિકા ! તારાથી પણ અધિક દુઃખી ૬ વેળા આ જગતમાં વસ છે, તેનું વર્ણન તું સાંભળીશ ત્યારે તેનો તને યથાર્થ ખ્યાલ આવશે.

નરકની અદર અત્યત ગરમી અને અત્યત ઠંડી હોય છે, લોહનો પર્વત ત્યાં મૂક્યો હોય તો ગરમીથી પાણી જેવો પ્રવાહી થઈને વહેવા લાગે એટલી ત્યાંની ભૂમિ ગરમ છે, સાતમી નરકમાં એટલી ઠંડી હોય છે કે લોખંડી પર્વત ત્યાં મૂકતાં જ ફાટે અને રેતી જેવો મની જાય. વારફાઓના દેહ ત્યાં ગેરડીની માફક પીનાય છે, કરવતથી કપાય છે, ઉકળતા તેલમાં તેમને તળાય છે. સીમા અને જાંખાના રસ તેમને પગણે પાવામાં આવે છે. આવા વિવિધ દુઃખો નારકીના જીવોને પર્વના પાપ કર્મને લીધે ભોગવવા પડે છે, તેના પર ત્યાં કોઈ દવા કરનાર હોતું નથી. પૂર્વના કર્મને યાદ કરી, ને આક્રદ કરે છે અને રડે છે, હે આલિકા ! તને આવું દુઃખ તો નથી ને ?'

'વળી હે કયા તિર્યચ ગોનિના દુઃખ તો તારી નજરે દેખાય તેમ છે, 'મગજાઓ માછલાને લાંબી ચાચથી પકડીને ગળી જાય છે, ત્યારે માછલાઓને કેવું દુઃખ થતું હશે ! સિંહ હરણાઓનો શિકાર કરે, ત્યારે હરણાંઓની સ્થિતિ કેવી થતી હશે ! શિકારીઓ નિર્દયપણે પશુઓનો શિકાર કરે છે, તેમના માંસ અને ચામડાં કાઢી લે છે, હાથી વગેરેને પકડે છે. ગાય, બેસ, બગદ, થેંગ, વગેરેને આખી જીદગી કેદખાનાની જેમ માણસ પગધિનપણે ગળે છે, ત્યારે તેમને કેટલું દુઃખ ભોગવવું પડે છે ! તેમના દુઃખને કોઈ દૂર કુનારૂં નથી કે નથી કોઈ તેની દુઃખદ વાણીને માંભળનાર. પશુ-પક્ષીઓ માદા પડે, ત્યારે

નથી કોઇ તેમની સુશ્રુષા કરનાર કે નથી કોઇ તેમને દવા આપનાર ।
હે કન્યે, તને આવું દુઃખ તો નથી ને ?

‘વળી હે કન્યા ! મનુષ્યોની અદર પણ કેટલાંક જન્મથી
આંધળાં, બહેરા, લૂણા, લગડા, મુગા અને અપંગ હોય છે, તેમને
આખી જીદગી પરાધિનપણે વિતાવવી પડે છે. હે બાલિકા ! તને
તો આવું કશું દુઃખ નથી ને ?’

કેવળી ભગવતે નિર્નામીકાના મનનું સમાધાન કરતા આગળ
કરમાબધુ કે, ‘જીવો પુણ્યના થોગે દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થાય છે
ત્યાં પણ બાલ ધન્ધ્ય સુખોની અનુકૂળતા હોવા છતાં રાગ,
દ્વેષ, મોહ, મન્સર્થ, અહન, અનૃત્તિ આદિ ભાવોથી દુઃખ જ
અનભવાય છે, પોતાના કરતાં ઓછી ઋધિવાળા દેવ પ્રતિ તેમને
અનાદર અને નિરન્કાર ઉપજે છે. પોતાના કરતાં વધારે ઋધિ-
વાળા દેવો પ્રતિ તેમને ઇર્ષ્યા અને અદેખાઈ ઉપજે છે. હલકી
ઋધિવાળા દેવોને મહર્ષિક દેવોને આધિન રહેવું પડે છે. ધન્દને
જરૂર પડે ત્યારે તેમની આજ્ઞા મુજબ દેવોને પશુનું રૂપ ધારણ
કરવું પડે છે, કેટલાકને વાજા વગાડનાર બનવું પડે છે, કેટલાકને
સૈનિક તથા રક્ષક તરીકે કામ કરવું પડે છે, કેટલાક ફવતાઓ તો
અત્યંત જોવા હોય છે, તેમને મોટા દેવતાની સભામાં કોઈ
બોલવા દેતા નથી, આયુષ્ય ૫૨ થવાનું હોય, ત્યાં ૧ મહિનાથી
તેમને વિચાર આવ્યા કરે છે કે ‘હવે આ સુખોપભોગ છોડીને
મનુષ્ય-તિર્યંચ ગતિમા જવું પડશે. ગર્ભ જેવી ગદી-જાયામા
અધાર કોટડીમા નવ માસ વિતાવવા પડશે.’ આવા વિચારે આવનાં
દેવો નરકના જેવું માનમિદ દુઃખ અનુભવે છે. આમ પાપનું ફળ
આગે ગતિના છર્વોને વિધિવિધ રીતે ભોગવવું પડે છે.’

આ બધું સાંભળીને કન્યા બોલી હતી : ‘આ બધા છર્વોની
અપેક્ષાએ હું કદાચ દુઃખી નથી, પણ હે ભગવાન ! આ

પાપોમાંથી મુક્ત થવામાં પ્રગતિ છે.

કોઈ માણસ સારું કામ કરતો હશે તો પણ લોકો તેની ખુશીઓ જોવાને બદલે ખામીઓ જ જોવા અને ગોધવા પ્રયત્ન કરશે. સરકારનો સાચો કે ખોટો દોષ કાઢવાનું મામાન્ય થઈ પડ્યું છે, પરંતુ સરકારે કયા કયા સારા કાર્યો કર્યા તે પ્રતિ કોઈની દૃષ્ટિ ભાગ્યે જ જાય છે. માણસો બીજાના દોષો જોવાને બદલે પોતાના દોષો જોવા પ્રયત્ન કરે અને તે દોષો દૂર કરે તો કેટલાયે અનર્થો દૂર થઈ જાય, અગ્રેજીમાં એક મુદ્દર કહેવન છે કે, It is very easy to criticise but very difficult to sacrifice— કોઈની ટીકા કરવી એ બહુ સહેલું છે, પણ ભોગ આપવો એ બહુ કઠીન કાર્ય છે. એક તત્ત્વજ્ઞે કહ્યું છે કે, He is littlest who belittles others — જે બીજાને હલકો પાડે છે તે પોતે સૌથી હલકો બને છે; તેથી પાપભીરુ માનવી કંઈ સ્વમુખેથી બીજાની નિંદા કરતો નથી, એટલું જ નહિ પરંતુ કોઈની નિંદા સાલળવામાં પણ રસ અનુભવતો નથી. પાપભીરુ માનવી આ અટાર પાપોમાંથી બચવાને માટે સદા પ્રયત્નશીલ રહે છે અને શ્રેયની સાધનામાં પ્રગતિશીલ બનીને પોતાનું કલ્યાણ કરે છે.

૭. અશકૃપણું

વિપય-કૃપાયનું બંધન તોડા

લોહના તપેલા ઘણુ પર પાણીનુ ટીપુ નાખતા જ નાશ પામે છે, તેવી જ રીતે જે ચિત્તની અદર વિપયોની આસક્તિ અને કૃપાયોની પ્રબળતા હોય છે તેમા ધર્મભાવના ટકી શકતી નથી. ધર્મભાવના તેવા ચિત્તમા દાખલ થતા જ નાશ પામે છે. આ વિપય-કૃપાયને ત્યજ્યા વિના આત્મકલ્યાણ થઈ શકતુ નથી.

દરેક ધર્મશ્રિયાનો ઉદ્દેશ વિપય-કૃપાયને છૂતવાનો જ છે, તેમા જ ધર્મશ્રિયાની સફળતા રહેલી છે, બાકી તો લગવાને કૃમાન્યુ કે કે શબ્દ, રૂપાદિ વિપયોને છોડ્યા વિના અને ક્રોધ, લોભ, તૃષ્ણા, આદિને છૂટ્યા વિના બાલ શ્રિયામા બસે મેરુ નેટલા ધર્મેષિકૃણા વાપરી નાખવામાં આવે તો પણ સફળતા તો જ ન રહેવાની.

મયુગમા ચોખ્ખાઓ મોટા છે, તેઓ ખૂબ માત્ર મલીલા ખાય છે, પંડી ભાંગ પીએ છે એક વાગ બે ચોખ્ખાઓ ખૂબ ભાંગે ખોરાક ખાઈને અને ઉપર ભાગ પીને, મયુગથી ગોકુળ જોવા નીકળ્યા, લાંગનો નગો તો ચડેલા હતા. બંને ઘાટ પર આવ્યા અને હોડીમા બેસા. બંને જણ ખૂબ જોરથી હલેલા મારવા લાગ્યા હોડી ઉચી નીચી ને આઘોપાઘી થવા લાગી, ચોખ્ખાઓ નશામા ને નગામા વિચારવા લાગ્યા કે હમણા જ ગોકુળ આવશે નગો ઉતર્યો ત્યારે તેમને માલુમ પડ્યું કે ગોકુળને બદલે, મયુગના ઘાટે જ તેઓ પડેલા હતા.

છાવણીમા જઈને અશ્વત્થામાએ મુતેકા પાચ રાજપુરોના માથા કાપી લીધા, લોહી નીતરતા માયાને કપડામા વીંટી, તે તુરત જ દુર્યોધન પામે આવ્યો. લોહી નીતરતા માથાં જોઈ, દુર્યોધન દરખાસો, પણ માથા કપડામાથી ખુદકા થતાં જ તે નિગમ થયો અને બોલી ઉઠ્યો, ‘અરે આ તો અનર્થ થયો, તે તો પાડવોને બદલે દ્રૌપદીના પાચ પુત્રોને મારી નાખ્યા; મારે વેગ તો પાડવો સાથે છે. આ તો જેના પાડવોના પુત્રા તેના જ મારા પુત્રો છે, અમારા કુળના આશા દીપકો છે.’ એમ બોલતાં બોલતાં દુર્યોધને છેલ્લો શ્વાસ છોડ્યો.

આ તરફ પાડવોની છાવણીમા ભારે હાહાકાર મચ્યો. દ્રૌપદીએ કલ્પાત શરૂ કર્યું. ભીમ, અર્જુન, આદિને પણ ભારે આધાત થયો અને ઝૂન પણ ચઢ્યું. દ્રૌપદીએ પ્રતિજ્ઞા કરી કે, ‘મારા પુત્રોનો વધ કરનારનો હું વધ ન કર તો હું ચિના ખડકીને બળી મરું.’ ભીમ, અર્જુન અને શ્રી કૃષ્ણ વધ કરનારને ગોધવા નીકળ્યા અને છેવટે અશ્વત્થામાને દોરડાથી બાંધીને દ્રૌપદી પામે હાજર કર્યો. અશ્વત્થામા પિન્નગમા પ્રરાયેલ સિંહની જેમ દીન બનીને, નીચે દષ્ટિ રાખીને ઉભો હતો. મૃત્યુ એની નજર મામે ડોકીયા કરી રહ્યું હતું. ભીમે દ્રૌપદીને તલવાર આપતા કહ્યું, ‘તમાગ પાંચ નિર્દોષ પુત્રોને મારનાર આ અધમ વ્રાહ્મણ તમારી સામે ઉભો છે આ તલવાર લ્યો, જેમ તેણે તમારા પાચ નિર્દોષ પુત્રાના માથા કાપી નાખ્યા છે તેમ તમે પણ તેનું માથું ઉતારી મોકલો છે, આવો અધમ માનવી આ પૃથ્વી પર જીવવાને લાયક નથી.’ ભીમના વચન માબળી સૌ ગભીર બન્યા, વાતાવરણ ગભીર અને ઉગ્ર હતું, દ્રૌપદીનો હરકેગર, વિલાપ અને દુઃખ સૌ બાણતા હતા, એટલે સોની દષ્ટિ દ્રૌપદી અને તલવાર પ્રતિ મગઈ ગઈ હતી.

દ્રૌપદી એકાએક બોલી ઉઠી, ‘નાથ, તમે આને જીવો

બાધીને મરી પાસે મૂક્યો તે તમને ગોભામ્પદ છે, પરંતુ હવે તેને હવનો છોડી મૂકો અને આ તલવાગને મ્યાન કરી દૂર કરો. દોઝાથી બધાયેલ આ અશ્વત્થામા તલવાગ ક્યારે તેના ગળા પર ફરી વળશે, એ બીકે આખો કેરવે છે ત્યારે મને એની માતા કૃપી યાદ આવે છે. અશ્વત્થામા માગ પુત્રનો વધ કરનાર છે, તેથી એ મારો દુઃખન ગણાય, પરંતુ તે કૃપીનો તો વડાકો પુત્ર જ છે, માગ પુત્રો જેવા મને વડાલા હતા તેવા જ અશ્વત્થામા કૃપીને વડાકો હોય જ. તમે જ્યારે શુરુને ત્યાં ભણુના, ત્યારે કૃપી તમને માતાની જેમ પોતાની ગોદમા રાખતા અને તમારી આંખ કે માથુ દુખતા ત્યારે તે દુખી થતા. એ જ કૃપીનો આ પુત્ર છે જે અશ્વત્થામાનો વધ કરવામા આવે તો હું તો માતા તરીકે પુત્રવિયોગનું દુખ અનુભવી રહી છું તેમા એકનો વધારો થાય, એક વધારે માતાને પુત્રવિયોગના દુખનું હું નિમિત્ત બનું, અશ્વત્થામાના વિયોગથી તેની માતા કૃપીને કેટલું દુઃખ થશે તેની કલ્પના જ મને કપાવે છે, માટે નાથ, તેને છોડી મૂકો અને તલવાગ મ્યાન કરો. કોઈનું અપમાન કરવું તે તેનું માથું કાપવા બગાડ છે, અશ્વત્થામાનું જે અહીં માનબગ થયું છે, તેથી મારી પ્રતિજ્ઞા પણ પ્રરી થઈ ગઈ છે.’

સાચા મુખની પ્રાપ્તિનો ઉપાય

પોતાના પુત્રોનો વધ કરનાર પ્રતિ પણ ડ્રોપદીએ કેટલી બધી સન્માનતા દાખવી તે મહાભારતના આ પ્રસંગથી જાણી શકાય છે ‘શઠં પ્રતિ સત્યં’નું આ ઉજ્જવળ દૃષ્ટાંત છે જીવનમા પ્રગતિ માધવા હિતનાર આવડે, આ ગુણ કેળવિને, સન્માનનાનો આદર્શ મળુ કરવો જોઈએ, તેથી આનું સુખ પ્રાપ્ત કરી શકાશે

પડ્યુ હશે તો તેના માટે હજારો રૂપિયા ખર્ચવામાં આવશે પણ બાળક દક્ષ, કુશળ અને ડાહ્યા અને તે માટે પ્રયત્ન કરવામાં નહિ આવે, તદ્દસ્તીની જોટલી જરૂર શરીર માટે છે, તેથી વિગેય જરૂર મન દરરોજ રાખવાની પણ છે

જીવન ઉન્નત બનાવવામાં દક્ષતા સહાયક બને છે

ડાહ્યા માણસ યોગ સમયમાં જીવનને ઉત્તમ બનાવી શકે છે, જ્યારે મૂર્ખ માણસ આખી જીદગી જોટલા સમયમાં પણ કંઈ કરી શકતો નથી, તેથી જ એક વિદ્વાને કહ્યું છે કે, A wise man's day is worth a fool's life— મૂર્ખ માણસની આખી જીદગી કરતા કુશળ અને દક્ષ પુરુષનો એક દિવસ પણ વધારે કિમતી છે, કાગળ કે ડાહ્યા માણસ યોગ સમયમાં પોતાની દક્ષતા વડે ઉત્તમ કામ કરી શકે છે તેથી શ્રાવણે આ મુદ્દાક્ષિપતો શુભ ખીસરી, આત્મમુખતી પ્રાપ્તિ કરવી જોઈએ.

૯. લક્ષ્મણવંત

મન અને આત્માના રોગની દિવ્ય ઔષધિ

માણસને કદાચ દુઃખ થયું હોય કે શરીરમાં ગોળી વાગી હોય તો શું રોગ છે કે ક્યા ગોળી છે તે જોવા માટે 'એક્સ રે' વડે દોટી પડાવવામાં આવે છે-જેથી યથાર્થ નિદાન થઈ શકે દાકતર તેનું નિદાન કરીને, ઉપાય બતાવે છે, તેમ મન અને આત્માના રોગો જાણવા માટે સદ્ગુરુ પામે જવું જોઈએ. સાધારણ માણસ પોતાના મનના રોગને સમજી શકતો નથી, પણ સદ્ગુરુના દિવ્ય ચતુર વડે તે તુરંત પાગખી શકાય છે, શરીરનો રોગ દૂર ન થાય ત્યાં સુધી માણસને એન પડવું નથી તેમ આત્માનો રોગ દૂર ન થાય ત્યાં સુધી માણસને એન પડવું ન જોઈએ. મનના કે આત્માના તમામ રોગોને દૂર કરવા માટે લગવાન મહાવીરે દાવકના એક-વીમ ગુણુ દર્શાવ્યા છે-તેને જીવનમાં ઉતાડીને દોષ પણ વ્યક્તિ આત્મવિકાસ માધી રાકે છે

નવમે ગુણુ લક્ષ્મણવતપણુ

દાવકના એકવીમ ગુણુમાં નવમે ગુણુ 'લક્ષ્મણવતપણુ'નો છે આ ગુણુનો ઉપામક મહાપુરુષોની લક્ષ્મણ રાખનો થમે, પ્રગટ-ગીતે કે ગુણપણે મેઠા પણ કુટુંબ આચરે નહિ, લક્ષ્મણ નવ ગુણુના બ્રહ્મણુ-૫ છે

ગીતામાં દેવી સપત્તિનું વર્ણન આવે છે, તેમાં 'કુટુંબ' એટલે નામ-લાજને તે-મે ગુણુ મનાવવાના આવડો છે જે ૮૮ ૮૫

જાણે રીતે કરતા શરમ થાય તે કાર્ય જનરે રીતે કે શુભપણે કરી ન કરવું, તેમા લાજ-શરમ રહેલી છે, લજ્જાનું આપુ કાર્ય કરી કરે નહિ, ગમે તેટલું નુકસાન થાય તો તે મદન કરે, પ્રાણનો ભાગ આપવો પડે તો તે આપવા પાણુ લજ્જાનું તત્પર થાય પરંતુ શરમ બરેલું કાર્ય તે કદી કરે નહિ આ જનની 'હી' અર્થાત્ શરમ જેનામાં નથી તે નિર્જન અથવા અષ્ટ વાણીમા નાગો કહેવાય છે.

લજ્જાનું ખીજું નામ : આખર

લજ્જા આખરને નામે પણ ઝાળખાય છે, આખર અથવા શાખ શુભાવવા કરતા માણુમ પ્રાણ શુભાવવાનું પમદ કરે છે, માણુસમા રહેલી શરમ કે આખર તેની આખરી મડી છે. માણુમ ગમે તેટલો સ્વચ્છદપણે વર્તે, પણ જો તેનામા શરમનો છારો હશે, તો તે વહેલો કે મોડો ઠેકાણે આવી શકશે, પણ જેનામા શરમ જ નથી તેને સુધારવાનો અવકાશ નથી.

વિકાસ માર્ગમાં સહાયક ગુણો

આપણા શાસ્ત્રોમાં કંચુ છે કે-લજ્જા દયા સજમ વંમચેર, કલ્લાણ માર્ગીસ્સ વિસોહિ ઠાણ । લજ્જા, દયા, સયમ અને બ્રહ્મચર્ય-એ ચારે વિશુદ્ધિ સ્થાનો કસ્યણુના ઇચ્છુક માધકને વિકાસ માર્ગમા ઉપયોગી સહાયકો છે.

મનુષ્યના અનેક મદગુણો પૈકી લજ્જા પણ એક મદગુણ છે-જેને લઈને અનેક ખરાબ કામોથી બચી શકાય છે, કદાચ કોઈ પ્રયત્ન નિમત્તે કંઈ અયોગ્ય કાર્ય થઈ જવા પામે તો પણ લજ્જાનું હૃદયમા અવસ્ય ખેદ ઉત્પન્ન થશે, શરમ ઉત્પન્ન થશે, અને કરી તેની ભૂત ન થાય તે માટે લજ્જાનું કાળજી રાખશે. ખરે લજ્જા-વન માણુમ જુગાર, વ્યભિચાર, કુસંગત વગેરે દુર્ગુણોમાં કદાચ મપડાઈ જશે તો પણ લજ્જાનો ગુણ તેનામા અખડ રહેવા

પામ્યો હશે તો તે દુર્ગુણોમાથી મુક્ત થઈ શકશે અને કરી પાછો
વિક્રમના માર્ગે આવી શકશે, ત્યારે નિર્લજ્જ માણસ ગમે તેટલા
ઉપાયો કરવામા આવે તો પણ સુધરી શકશે નહિ ગૃહસ્થ અને
ત્યાગી-અનેને માટે વિક્રમ સાધવામા આ ગુણ એક સગ્ગી-
નીને સહાયક અને છે.

શરમ છે ત્યાં સુધરવાનો અવકાશ છે

અર્ધ નામના એક પ્રસિદ્ધ અંગ્રેજ વિદ્વાને શરમ માટે કહ્યું છે
કે, While shame keeps watch, virtue is not wholly
extinguished from the heart nor will moderation be
utterly expelled from the mind of the tyrants ત્યાં સુધી
શરમ તમગ હૃદયની ચોકી કડે છે ત્યાં સુધી સદગુણોનો દીવા
ગમે તેટલો ઝાંખો પડે તો પણ તે તદ્દન ઓલવાઈ જતો નથી
જુરમીના હૃદયમા પણ જો શરમ હશે તો ક્રોધગતતા અને નમ્રતા
પણ તદ્દન મરી જશે નહિ

ખીન એક અંગ્રેજ વિદ્વાન લખે છે કે, 'I never wonder
to see men wicked, but I often wonder to see them
not ashamed' દુષ્ટ માણસને જોઈને મને આશ્ચર્ય નથી થતું,
પરંતુ તે પોતાની દુષ્ટતા માટે શરમાતો નથી તે જોઈને મને
આશ્ચર્ય થાય છે

આ ગુણનો દુરુપયોગ નિર્બળતા હુપાવવાનું સાધન !

આ લજ્જાગુણનો ગુણ સ્ત્રી તથા પુરુષ, યુવક અને વૃદ્ધ-
દેવક માટે જરૂરી છે. સ્ત્રીઓમા આ ગુણ મહેજે હોય છે પણ
ધર્મી વાગે સ્ત્રીઓમા આ ગુણનો મરુપયોગને બદલે દુરુપયોગ થાય
છે. કોઈ કોઈ સ્ત્રીઓ નિચ કામ કરતા શરમાતી નથી, પણ સાચા
કામ કરતું હોય ત્યારે તે શરમાય છે ! માન કે જોશની સાથે

દેશને અઠવાડિયા નુબી અનાજ ૫૩ પાડ્યુ હતુ વીટી વેચના
પહેલા પ્રધાનોએ તેમને ઘણી રીત સમજાવ્યા અને કહ્યુ કે આવી
વીટી ફરીથી નહિ મળે. પરંતુ તેમને જવાબ આપ્યો કે, 'આવી
વીટી મળશે, પરંતુ પ્રજાના દુઃખ દર કરવા માટે આ વીટીનો
ઉપયોગ કરવાની તક ફરી નહિ મળે.' તેમનુ હત્ય કેટલુ દયાળુ
હતુ તેનો ખ્યાલ આ પંથી આવી શકશે

હ્યા એ જ સાચુ રત્ન છે. દરેક માણસ આવુ દયાળુ હૃદય
ખનાવતુ જોઈએ. ખીજા પડ દ્યા કુચાથી, માણસને અતંત્રતા
શાતાની પ્રાપ્તિ થાય છે, જેથી દેડે આ ગુણ ખીસવના
જરૂરી છે.

૧૬. ગુણાનુરાગી

હુઃખ દૂર કરવાનો ઉપાય

શરીરમાં દર્દ થાય તો માણસ દાક્ટર પાસ જાય છે, દાક્ટર ઓળવાની અને ખાવાની દવા આપે છે, પણ માણસ જો ખાવાની દવા શરીર પર ઓપડે અને શરીર પર ઓપડવાની દવા પેટમાં ખાય તો દર્દ ઘટવાને જાણે વધે છે.

તેથી જ રીતે સત્સાગમાં માનવીના હુઃખો દૂર કરવા માટે બે આધારો છે. ધર્મ અને ધન. ધનથી શારીરિક દુઃખો-ભુધા, તૃષ્ણા, શીત, ગરમી, આદિ નિવારી શકાય છે અને ધર્મથી માનસિક તથા આધ્યાત્મિક દુઃખો તથા જન્મ-મરણ અને વ્યાધિના દુઃખો નિવારી શકાય છે. માનવી માટે ધન પાવાની દવા છે અને ધન ઓપડવાની દવા સમાન છે, પરંતુ આજે મનુષ્ય ધન પી પાવાની દવા દ્રક્ત ઉપરના ઓપડી ગયું છે અને ધન-જો દ્રક્ત ઉપરથી ઓપડવાની દવા મળતી હોય તે આજે ગયું છે. જીવન પાછોમાં ફરીથી તો ધર્મ મળતો નિઃસ્વાર્થ અને નત્યનિષ્ઠ જનાવવા માટે તથા ચિત્તને નિવિઠાન જનાવવા માટે છે તેને જાણે આજે માનવી ઉપર ઉપરથી ધર્મસ્થિતિ દૂરી થઈ ગઈ છે. મનુષ્યના ગયું છે, પરંતુ હવેનું ધર્મનય જનાવતો નથી. તેથી જ રીતે જરૂરી-માત્ર પરંતુ ધન મેળવીને મનની જો મળે. મનુષ્યના જો જો, તેને જાણે આજે માનવીએ ધનને પોતાના હવેનું મંદિર જનાવેલું છે. આથી માનવીનું દુઃખ-દર્દ ઘટવાને અને ઘટવા

પામેલ છે

ધર્મની દવા પીને ગંગામાં ઢિલાવ્યા માટે ભગવાન મહાવીર શ્રાવકના ઐકીય ગુણુ કરમાવ્યા છે, તેમા અગ્યાગમે ગુણુ ગુણાનુગમીપણાને છે.

અકમકના પન્થમાં અગ્નિ હોય છે. એ પન્થમાં વર્ષ પાણીમા પડ્યા રહે તો પણ પોતાના ગમ્મીના સ્વભાવને છોડતો નથી, તેવી જ રીતે ગમે તેવા વિષયીન સયોગમા પણ માણુમે પોતાનો ધર્મ ત્યજવો જોઈએ નહિ અકમકમા અગ્નિ છે, પણ તે ધર્મીય થવાથી જ પ્રગટ થાય છે, તેમ માનવામા પણ ધર્મભાવના પડેલી છે, પરંતુ તે ભાવનાને ધર્મીય વડે પ્રગટ કરવાની જરૂર છે. શાસ્ત્રોનુ શ્રાવણુ, સાધુ-પુરુષોનો સમાગમ-એ બધા ધર્મભાવના પ્રગટ કરવાના સાધનો છે

ભગવાન મહાવીરે શ્રાવકના ઐકીય ગુણુ કરમાવ્યા છે, પાણીમા મા વર્ષ પડી રહેલો અકમક પોતાનો ગમ્મીનો સ્વભાવ છોડતો નથી, તેમ શ્રાવકે પણ આ ગુણોને ગમે તેવા સયોગમા છોડવા જોઈએ નહિ.

ગુણાનુસાર

શ્રાવકનો અગ્યાગમે ગુણુ 'ગુણાનુગમીપણા'ને છે. ગુણાનુગમી થવાથી, ગુણુ આપણા તરફ આકર્ષાય છે, જે માણુસ જે વસ્તુનુ અનુભવન કરે છે તે માણુસ તરફ તે વસ્તુ આકર્ષાય છે, તેથી શ્રાવકે ગુણોનુ અનુભવન કરી, ગુણવાન પ્રાપ્ત અનુગમ અતાવી, તે ગુણોને પોતાના તરફ આકર્ષવા જોઈએ અને તે ગુણો પોતાનામા પ્રગટાવવા માટે પ્રયત્ન કરવો જોઈએ

ગુણવાન બનવા ગુણાનુસારી બનો

એક સમાજ એવડ સમાજની નિ સ્વાર્થ ભાવે એવા કરનો હોય

અને પાણીને છોડી દે છે, તેમ કોઈ વસ્તુ કે વ્યક્તિમાં ગુણ અને દોષ બંને હોય તો પણ તેના દોષ તરફ ધ્યાન ન આપતાં ગુણ ગ્રહણ કરવા જોઈએ. કોઈ વસ્તુમાં એકલા ગુણ જ ભરેલા હોય અને દોષ હોય જ નહિ એવું બનતું નથી, તેવી જ રીતે કોઈ વસ્તુ એવી હોતી નથી કે જેમાં માત્ર દોષ જ ભરેલાં હોય અને ગુણ હોય જ નહિ. કેટલાક માણસોને વસ્તુની કે વ્યક્તિની ખામીઓ શોધવાની જ ટેવ પડેલી હોય છે, પણ આવકની દૃષ્ટિ એવી હોવી ન જોઈએ. તેણે હમેશા વસ્તુ અને વ્યક્તિની ખામીઓ નહિ પણ ખુબીઓ જ શોધવાનો પ્રયાસ કરવો જોઈએ.

દોષદૃષ્ટિ કાળી નાગણુ જેવી છે, ત્યારે ગુણદૃષ્ટિ મોક્ષની નીસરણી સમાન છે. દોષદૃષ્ટિ જેમનામાં હોય તેનું હૃદય વિવિધ અવગુણોનો ઉકરડો બને છે, ત્યારે ગુણાનુગમીનું હૃદય વિવિધ ગુણોની પુષ્પવાન્ધિ બને છે. દોષદૃષ્ટિવાળાનું હૃદય અવગુણરૂપી શેલમાની ખાણુ સમાન બને છે, ત્યારે ગુણાનુગમીનું હૃદયગુણરૂપી રત્નોની ખાણુ સમાન બનવા પામે છે.

ગુણગ્રાહકતાનું આદર્શ દૃષ્ટાંત

કૃષ્ણ મહારાજના આવી ગુણદૃષ્ટિ હતી. એક વાર તેઓ શ્રી નેમનાથ ભગવાનનાં દર્શન કરવા જઈ રહ્યા હતા, મર્વ યાદ્ય પરિવાર સાથે હતો. રમ્તામાં એક સડેલી કુતરી પડેલી હતી, તેના શરીરમાંથી લોહી અને પડેલી રક્ષા હતા. બધાએ તેને જોઈને મોટું ફરવી દીધું અને તેની દુર્ગંધથી નાંદે રૂમાલ લગાડીને તેના તરફ ઘુણા દર્શાવતા ચાલ્યા ગયા, પણ શ્રી કૃષ્ણ મહારાજે તેમ ન કયું. કુતરી તરફ તેમણે ઘુણા ન દર્શાવી. કુતરીને જોઈને તેઓ બોલી ઉઠ્યા ‘આપ ! આની દાંતની બચ’માં કેટલી મુદ્દર લાગે છે ! !’ મહેત્તા શરીર પર ધ્યાન ન દેતા, મુદ્દર બચીગીના તેમણે વખાણુ કર્યા. તેના શરીરની બધી ખામીઓને બૂલી જઈ, તેમણે કદન તેની ખુબી જ ધ્યાનમાં લીધી. આમ ગુણગ્રાહક અને ગુણાનુગમી

અવુ એ અજ્યાગમા શુભનો ઉદ્દેશ છે.

‘શુભાનુરાગી’ની શાકલ

શુભાનુરાગ એટલે શુભા પ્રતિ ને શુભવાનો પ્રતિ અનુરાગ આ શુભની અદ્ભુત દિવ્ય શક્તિ રહેલી છે, તેનું વર્ણન કરતા અથકાને કહે છે કે શુભાનુરાગીને તીર્થ કર ખદ મુધીની શિદિઓ પ્રાપ્ત કર્ણબ નથી. એક ગાથામા કહ્યું છે કે,

उत्तम गुणानुरागो निचमद हियय मि जस्त पुरिम्नस्त ।
आनिश्रय्य पराओ नदुल्लहा तम्म मिद्विओ ॥

એટલે કે જે પુરુષના હૃદયમા ઉત્તમ પુરુષો પ્રતિ અનુરાગ વધતા હોય તેને તીર્થ કર ખદ મુધીની શિદિઓ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે, તેથી આ શુભ એક મહત્વનો છે

શુભાનુરાગ એટલે ઉચ્ચ દષ્ટિ

અમરીની દષ્ટિ મંડા અર્થ અપ જ પડે છે, માખા નરીન્ના તમામ સ્વસ્થ અગોને છોડીને શુભા પર લઈને જ બેસે છે, કતર લાડકા ખાડા જ દોડ્યા કરે છે, ગધેડાને ઉચ્ચમા આયોગ્ય ગમે છે, દુષ્ટ વિષ્ટાનારા મરે છે તેમ દોષદષ્ટિવાળા માણુના દમરો બીજના દોષો તેમના જ મરે છે, પણ પ્રાચર નમડી નહિ પણ મનુજન થવાનું છે, શ્રાવકની નજર મન દીની જન મંડા નાપ પડે નહિ પણ નાચ મોતી પર જ પડે પ્રાચર શુભા પડે બેસનાર માખી નહિ, પણ વુધ્ધ ાર બેસનાર બનને થઈ તેમને ઉચ્ચ પર આલોકનને ગમેશ જેવું નહિ, પાનુ નગનવેદારી ગરુ જેવું ઉચ્ચ દષ્ટિવાળું અનવુ તેમને મેલવાન નાપરુ કે ને કે નામની દષ્ટિ ઉચ્ચ હોવી તેમને નામે નાચમેને નાનુ મનના લા તે મેલવુ તેમને શુભીન પ્રમોદમ અપને નાચે નાચાડ ને ન શુભાનુરાગ

ગુણાનુરાગથી માતૃત્વ ભાવનો નાગ થાય છે અને માથે માથે ગુણાનુગમીમા વિનય, નમ્રતા, આદિ ગુણો વધવા પામે છે.

દષ્ટિ તેવી સૃષ્ટિ

મદાભારતનો એક પ્રસંગ છે, કૌંચો અને પાડંવા વિદ્યાગુરુ પામે વિદ્યાભ્યાસ કરવા ગયા, પહેલાંના વિદ્યા ગુરુઓ વિદ્યાર્થીની પરીક્ષા કરીને, પછી તેમને યોગ્ય જ્ઞાન આપતા હતા. આચાર્ય દુર્યોધનની પરીક્ષા લેવા માટે દુર્યોધનને બોલાવીને કહ્યું, 'ભાઈ! જા અને આ ગામમા ગુણવાન માણસો કોણ કોણ છે તે જોઈ આવ.' દુર્યોધન ગામમા ગયો અને તપાસ કરીને પાછો આવ્યો. દુર્યોધને ગુરુને કહ્યું, 'ગુરુદેવ! હું ગામમા જઈ આવ્યો. ઘણી શોધ કરી, પરંતુ ગામમા કોઈ ગુણવાન માણસ ન દેખાયો. અમુક વિદ્વાનને મળ્યો, પરંતુ ગુરુદેવ! જો તો આદતાનુ જાગે પુત્રશ્રી. કલાણા શ્રીમન્તને મળ્યો, પણ જો તો કશુંસનો કાંઈ જાણ્યો. અમુક તાપસના મંદમા ગયો, પણ જો તો જાણે કોઈનો અગારો. આ રીતે શોધ કરતા રહ અને ગજન, શ્રીમન્ત અને ગરીબ, ત્યાગી અને ભોગી, દુઃકમાં કંઈ ને કંઈ અવગુણુ તો બરેસા જ હતા, કોઈ ગુણવાન માણસ મારા જવામા ન આવ્યો.'

ખીજા દિવસે વિદ્યા ગુરુએ યુધિષ્ઠિરને આજ્ઞા કરી, 'ભાઈ! ગામમા જાઓ અને ગામમા અવગુણી માણસો કેટલા છે તેની તમે તપાસ કરી આવો.' યુધિષ્ઠિર ગામમા જઈને પાછો આવ્યા અને બોલ્યા, 'ગુરુદેવ! મને ગામમા કોઈ અવગુણી માણસ દેખાયો નહિ, નીચમાં નીચ માણસમાં પણ કંઈ ને કંઈ ગુણ તો હોય જ. કન્યાકામા પણ પેતાના પાપનો પશ્ચાત્તાપ દેખાયો. વેશ્યામાં પણ પેતાના કામની ગરમ અને પાપનો મતાપ જણાયા. શિકારી, પાર્શ્વી, મરડીમાર, મામ્બાદારી, જુગારી વગેરે નીચ કર્મ કરનારોમાં પણ પશ્ચાત્તાપ માથે પાવિત્ર થવાની શુભ

uttered—અર્થો માણુમ જોડતા પહેલાં જુ જોલવુ અને જુ ન જોલવુ, તે વિચારે છે. પોતાના શબ્દોની જુ અસર થશે તે પ્રથમ વિચારે છે અને પછી અર્થો માણુસ જોડે છે, જ્યારે મૂર્ખ માણુસ જોડ્યા પછી વિચાર કરે છે કે, પોતે જુ જોલી નાખ્યું અને તેની જુ અસર થશે? અર્થા અને મૂર્ખ માણુસમાં મુખ્યત્વે આ તફાવત રહેલો છે.

કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે માણુમે જોલવા પહેલાં ખૂબ વિચારવું જોઈએ. કહ્યું છે કે અર્થો માણુસ પોતાના જ્ઞાન તમામને આપે છે, પણ છલ કોઈને આપતો નથી. એટલે કે તે બધાનું કહેવું સાભજે છે અને તે પરથી તેનો સાર કાઢીને નિર્ણય કરે છે, પરંતુ અગાઉથી પોતાનું વેણ વેડી દેતો નથી.

ઉપર બતાવેલ વાણીના તમામ દેખોને દ્રઢ કરી જોલવાની કળા શીખવી જોઈએ અને સકથપણાનો બારમો ગુણ દેખવો જોઈએ. આ ગુણ પ્રાપ્ત કરનારની વાણી પ્રભાવશાળી બને છે અને વચનસિદ્ધિની પ્રાપ્તિ થાય છે નિર્દોષ વાણીથી માનવી અખડ ગાતિની પ્રાપ્તિ કરી શકે છે.

૧૩. ન્યાયપ્રિયતા

સદ્ગુણોની વૃદ્ધિ કરે.

સાધારણ માણસ પાને હીંગે મકવામા આવે, એક દના દન્ત-
ની કિમતનો હાથ અને શ્રીજી લાખની કિમતનો રાંધ તો માણુમને
મન તો ખને અમાન લાગે છે. તે ખને વચ્ચેનો તફાવત ન મનન
શકતો નથી, પરંતુ ઝવેરીઓ તેની અગ્નિપરીલા કરીને ખનેની
કિમત પાછળી લે છે. એક હીરાને અગ્નિમા મૂકવામા આવે તો
તે દગ મિનિટમા જ ગરમ થા જાય છે, યાદે ખીનને મન તેટલો
વખત અગ્નિમાં ગમવામા આવે, 'કતા તે દડો ને દડા જ મેં
છે, એટલુ જ નહિ, પરંતુ તેને જગ પલુ આંચ આવતી નથી
આ ખે હીંગમા જે હીંગે ગરમ થતો નથી તે દાઢે. વચાદે મિનની
ગણાય છે

મારી જ રીતે માણુનના આચિવનુ માપ ખન અગ્નિપરીલા
વખતે થાય છે, માણુસના હવનમે પાને દંત માંડે, જે
આચિ નાનામા નાના પ્રમગથી માડીને મેટાના મેટા પ્રમ-
ગથી એકરૂપમા મગથી પ્રમગી રહે છે

સામ્રાજી દુર દે ચરિત્ત ચત્તુ યમનો : ને ને ને ને
પ્રમ છે આ ચરિત્ત એટલે અલુ મગ ની ની ને ને ને
જ નહિ, પરંતુ એ જગથી નિમ્ન થા ને ને પ્રમગ ને ને
ખ અગ્નિ છે

અનુભવો વિષયશ્લોકો, મ્હે વર્તનિ, જાણ ચરિત્ત

અર્થાત કામ, ક્રોધાદિ દુર્ગુણોમાંથી નિવૃત્ત થવું અને સદ્ગુણોમાં પ્રવૃત્ત થવું એ ચારિત્ર છે. જે માણસમાં અવગુણ હોય છે તેના અવગુણ દિવસે દિવસે વધતા જાય છે અને જેમાં સદ્ગુણો હોય છે તેના સદ્ગુણ દિવસે દિવસે વધતા જાય છે એક અંગ્રેજ વિદ્વાને કહ્યું છે કે, He that is good will infallibly become better, he that is bad will certainly become worse, for vice, virtue and time are three things that never stand still— સારો માણસ હમેશા વધારે સારો થતો જાય છે અને ખરાબ માણસ વધારે ખરાબ થતો જાય છે. સદ્ગુણ, દુર્ગુણ અને સમય એ ત્રણ એવી વસ્તુ છે, જે કદી સ્થિર રહેતી નથી. માટે આપણે જોવું જોઈએ કે, આપણામાં કયું વસ્તુ વૃદ્ધિ પામી રહેલ છે?

શક્તિનો • દુરુપયોગ કે હુરુપયોગ ?

પશુઓ હમેશા પ્રકૃતિને આધીન વર્તે છે, પશુઓને પોતાની પ્રકૃતિ સુધારવાની શક્તિ મળી નથી, કક્ત મનુષ્યને જ પ્રકૃતિ સુધારવાની વિશેષ શક્તિ મળી છે. આ શક્તિનો સદુપયોગ કરવામાં આવે છે કે હુરુપયોગ? તે સૌ કોઈએ વિચારવાનું રહે છે.

બાહ્યાવસ્થામાં આપણી પ્રકૃતિમાં જે નિર્દોષતા, નમ્રતા, સમ્મતા અને સૌમ્યતા સહજ હોય છે તેમાં આપણે વધારો કર્યો છે કે તે પ્રકૃતિના આભાવક ગુણને કૃત્રિન કરેલ છે? આ પ્રશ્નનો જવાબ એ છે કે મોટા ભાગે પ્રકૃતિને સુધારવાને બદલે વિશેષ બગાડી છે. પશુ ભયે પ્રકૃતિને સુધારી શકતા ન હોય, પરંતુ તે પ્રકૃતિને બગાડતા તો નથી જ. આ દૃષ્ટિએ મનુષ્યના મોટા ભાગે પોતાને મજેલ વિશિષ્ટ શક્તિનો હુરુપયોગ જ કર્યો છે એમ કહી શકાય. વિચારોમાંથી મુક્ત બનો.

એક સન્યાસીએ રાજા પાસે માગણી કરી કે, 'તાગ મમ્મા-

ટોને મારે પગે લગાડ.'"

ગજાએ કહ્યું, 'માગ પગ કોઈ સમ્રાટ જ નથી હો તો ચક્ર-
વર્તી' સમ્રાટ છું.'

સન્યાસીએ કહ્યું, 'રાજા' ખોટી વાત છે, ગત્રિ અને
દ્વિય એ સમ્રાટો તારા પર હુકમ ચલાવી ગયા છે તેનો પણ
ખ્યાલ નથી.' જ્યાં તે તુ વિલાસભોગમાં ગમી રહેલો હોય
છે ત્યારે તારા પર 'કામ' સામ્રાજ્ય ચલાવે છે, ત્યારે તુ તારા
મેવકો પર શુભો કરતો હોય છે, શત્રુઓ માથે દુશ્મનાવટ કરતો
હોય છે ત્યારે 'ક્રોધ' રૂપી સમ્રાટ તારા પર રાજ્ય કરતો હોય
છે, આ એ તારા સમ્રાટ છે, પરંતુ તે માગ શુભામ છે, તેથી જ
શુભામોનો પણ શુભામ છે ત્યાં માટે તારી પામે શું માગવું ?

કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે આપણા પર ત્યાં સુધી કામ-
ક્રોધનું સામ્રાજ્ય પ્રવર્તતું હોય ત્યાં સુધી આગ્નિશીલ બની ગયા
નહિ; આગ્નિશીલ બનવા માટે આ વિકાસમાથી નિવૃત્ત થવું
જોઈએ.

આગ્નિ હીરા સમાન છે

આગ્નિ એ જ માનવજીવનની વિશેષતા છે આગ્નિ વિનાનું
જીવન સવાન વિનાના પુષ્પ જેવું છે, હિન્દીમાં એક કહેવત છે કે
'આદમી આદમી મે હૈ અનર, કોઈ' હીરા કોઈ કહું' અદમી
આદમીમાં ધણે નિયત રહેલો છે કોઈ' હીરા જેવા આદમી હોય
છે, ત્યારે કોઈ કાકા જેવા હોય છે આગ્નિ આદમી જીવનને
જાળ જેવું અવ્યયન બનાવે છે ગામ પણ અનુષ્ઠાન અને
નાચનું પણ અનુષ્ઠાન કરતો, પરંતુ બંનેના કેટલું અનર છે
એક અનુષ્ઠાન અનુષ્ઠાન કરતો, ત્યારે બીજાને આદમીની કિંમતથી
અનુષ્ઠાન કરતો.

ક્ષમા રાખવી છે, તો તેમ કરી શકશે. કેમ કે તે તેના હાથની વાત છે. આ રીતે પ્રેયમાં પરાધીનતા છે, શ્રેયમાં છે સ્વાધીનતા.

એક છે વિનાશી, બીજું છે અવિનાશી

પ્રેયમાં બીજો દોષ વિનાશીપણાનો રહેલો છે. ધન, વેલ્લવ વગેરે પ્રેય વસ્તુઓનું બાહ્ય સુખ વિનાશી છે, ત્યારે પ્રેમ, મૈત્રી, પ્રમોદ, કરુણા વગેરે શ્રેય વસ્તુઓનું આત્મિક સુખ અવિનાશી છે. પ્રેયનું સુખ વસ્તુનિષ્ઠ છે, ત્યારે શ્રેયનું સુખ આત્મનિષ્ઠ છે. વસ્તુઓ વિનાશી છે, તેથી વસ્તુમાં માનેલું સુખ પણ વિનાશી છે. વસ્તુના વિનાશ સાથે, તેથી મળતા સુખનો પણ નાશ થાય છે. એક બાળક રડતું હોય અને તમે તેને રમકડું આપો તો તે આનંદથી નાચવા મડે છે, પણ તે ફેટલા વખત માટે ! રમકડું ભાગે કે તુરતજ બાળક પહેલા કરતાં પણ વધારે રડવા લાગે છે. તેટલા સમયમાં ક્યા ગયો તેનો આનંદ અને ક્યા ગયો તેનો નાચ ! એ આનંદ અને એ સુખ વસ્તુનિષ્ઠ હોવાથી, વસ્તુના નાશની સાથે નાશ પામે છે. રમકડાનો નાશ થતાજ બાળકે રમકડામાં માનેલું સુખ પણ નાશ પામે છે. આ રીતે પ્રેયનું સુખ વસ્તુનિષ્ઠ હોવાથી વિનાશી છે. ત્યારે શ્રેયનું સુખ આત્મનિષ્ઠ હોવાથી અને આત્મા અવિનાશી હોવાથી, તે સુખ પણ અવિનાશી છે. આમ છતાં દૂંડી દષ્ટિવાળા માણસો વસ્તુનિષ્ઠ સુખની પાછળ જ પાગલ થઈને ભટકે છે અને પોતાના સમય અને શક્તિનો અપવ્યય કરે છે, ત્યારે દીર્ઘદષ્ટિવાળો માનવી પ્રયત્ન સુખને પરાધીન અને વિનાશી સમજીને તેનો ત્યાગ કરે છે અને શ્રેયનું સ્વાધીન તેમજ અવિનાશી સુખ મેળવવા પ્રયાસ કરે છે.

એકમાં છે ભય, બીજામાં છે નિર્ભયતા

પ્રેયનું સુખ બાધા સહિત છે, ત્યારે શ્રેયનું સુખ નિગળાઈ છે. પ્રયત્ન સુખને ત્રિપ મિશ્રત મોદકની ઉપમા આપવામાં આવી

છે. માણસ વધારે પડતુ ખાય તો તેને અપચાનો ભય રહે છે, વધારે પડનાં નાટક-સિનેમાદિ જુએ તો નેવરોગનો ભય રહે છે. ભૂત-હરિએ કીટ જ કૃત્યુ છે કે મોગે મોગ મચ-બોગમા મોગનો ભય છે, એટલે પ્રેયનુ શુખ ખાધા સહિત છે, ત્યારે શયના શુખમા ખાધા નથી. અહિસા, સત્ય, આદિ નિગખાધ છે'

એકમાં છે બધન, બીજામાં છે મુક્તિ

પ્રેયનુ શુખ વિષય છે ધન, વૈભવ, યજ્ઞ, અશ્વય, આદિ પ્રય વસ્તુઓ મેળવવા માટે બીજાના હક્ક હુપર તગપ માગવી પડે છે, તેથી તેમા વિષમતા રહેલી છે, ત્યારે મૈત્રી, પ્રમોદ, કુળ્યાદિની ગાધના કરનાર શય પધીને માદ પામેથી કશું જિનવી સેવાતુ રહેતુ નથી, તેથી મય આવિષય છે પ્રેયની પ્રાપ્તિ બધનો હેતુ છે, ત્યારે શ્રેયની પ્રાપ્તિ મુક્તિનો હેતુ બને છે પ્રેયપથી દિવમે ને દિવમે બધથી વધારે ને વધારે જકડાતો બન્ય છે, ત્યારે મયપથી દિવમે ને દિવમે મુક્તિના માર્ગમા પ્રગતિ માધતો બન્ય છે

એક છે આત્મગુણ નાશક. બીજું છે વર્ધક

પ્રય સાધકના તમામ આત્મગુણો ના । પામે છે, ત્યારે મયન માર્ગે તેનો વિકાસ થાય છે એક અનુભવી તત્ત્વન કહે છે કે Pleasures coach is virtue's grave--પ્રય એ શ્રેયની કમર નમાન છે, તેથી મય સાધક તેના આત્માના ક્ષાય પડે છે આવી બન્ય તો તેને કાલ નમડને કમળી ને નેમડે

એક છે આપદપ. બીજું છે આશીર્વાદપ

રૂપ બને છે. શ્રેયની સાધના એટલે અર્થ અને કામની સાધના. શ્રેયની સાધના એટલે મોક્ષ અને ધર્મની સાધના. દીર્ઘ દૃષ્ટિવાળો પુરુષ ધર્મ અને મોક્ષની સાધના રૂપ શ્રેયને જ પસંદ કરે છે.

શ્રેયની પસંદગીમાં જ ખરી સમજણ છે.

કઠોપનિષદમાં યમ અને નચિકેતાનો સવાદ આવે છે. નચિકેતાનો પિતા યજ્ઞ કરે છે અને યજ્ઞ પહેલાં દાન આપે છે. નચિકેતા પિતાને કહે છે, 'પિતા, પ્રિય વસ્તુનું દાન જો સાચું દાન છે, હું તમને અત્યંત પ્રિય છું; મારે તમારે બંધી વસ્તુઓની સાથે મને પણ દાનમાં આપવો જોઈએ. કહો પિતા, તમે મને કેને દાનમાં આપશો ?'

પુત્રનો આ પ્રશ્ન પિતાને ગમ્યો નહિ, તેથી તે મૈત્રાચ્ય.

પુત્રે બીજી વાર તે પ્રશ્ન પૂછ્યો, પરંતુ પિતાએ મૈત્રાચ્ય જ મેળ્યું. નચિકેતાએ ત્યારે ત્રીજી વાર આ સવાદ પૂછ્યો ત્યારે પિતાએ શુસ્કે ચંદને કહ્યું, 'બા, હું તને યમને આપુ છું.'

નચિકેતા આ સાંભળીને, યમને ત્યાં ગયો. યમરાજ ઘેર ન હતા, નચિકેતા ત્રણ દિવસ યમરાજને બારણે બૂખ્યા તરસ્યા બેઠો રહ્યો. ત્રીજે દિવસે યમરાજ આવ્યા, ત્યારે નચિકેતાની વાત સાંભળીને ખુશી થયા અને તેને વરદાન માગવાનું કહ્યું.

નચિકેતાએ પહેલું વરદાન માગ્યું કે, 'મારા પિતાને મારા પંચગુરુમાં આવ્યા છે તે ઉતરી જાય.'

બીજું વરદાન માગતા કહ્યું, 'યજ્ઞની અદ્ભુત માત્રા પિતાએ બીજી વસ્તુઓનું દાન કર્યું, પરંતુ પ્રિય વસ્તુનું દાન ન કર્યું અને તેથી તેમને જે દોષ લાગ્યા તેમને તે મિથ્યા થાય.'

યમે નચિકેતાને ત્રીજું વરદાન માગવાનું કહ્યું. નચિકેતાએ

કહ્યું, 'આપ મને મૃત્યુનું રહસ્ય સમજાવો અને બ્રહ્મવિદ્યા શીખવો' યમે કહ્યું, 'વત્સ, આ તે શુ માગ્યું ? બ્રહ્મવિદ્યા મમજીને તુ શુ કહીશ ? તેને બદલે તુ જોઈએ તેટલા પ્રમાણમાં ધન અને વૈભવ માગી લે. હજી તારી ઉમર નાની છે અને તુ ભોગ ભોગ-વવાને લાયક છે'

નચિકેતાએ કહ્યું 'આપ મારા પર પ્રમત્ત ધયા હો અને વન્દાન આપવા ઇચ્છતા હો તો મારે બ્રહ્મવિદ્યા જ આપની પાસેથી મમજીની છે, બીજી કંઈ મારે જોઈતું નથી'

યમગંજાએ નચિકેતાને બીજી માગવા મારે બહુ મમજીએ, પરંતુ તેજે તો તે જ માગણી કરી છેવટે યમદેવે તેને બ્રહ્મજ્ઞાન મમજીયું અને નચિકેતાએ આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું આ રીતે તેજે પ્રેમનો ત્યાગ કરી શ્રેયને પ્રાપ્ત કર્યું

ત્રેયનો કાંટાળો માર્ગ

મમજીતમા કહેવન છે કે, શ્રેયાંસી યદુ વિદ્વાનિ । યયના માર્ગમા ધણા કષ્ટો આવે છે, કષ્ટ પ્રિયને યયના માર્ગે જતા શુભી પર લગ્ન પડ્યું હતું, માકેડીન તથા ગીનાઆતને કે તો પ્યાવા પીતા પડ્યો હતો મહાત્મા ગાંધીજીને આ રીતે જતા ગાંધીજી ભોગ બનવું પડ્યું હતું આમ રીતે રીતે વિદ્વાને આગે છે એ ખરું, પરંતુ આ માર્ગનો આધર તેથી કંઈ જતો નથી

યયના પરે વિદ્વા આગે છે, તો પ્રેમના પરે વિદ્વા નથી આવતા એવું નથી કાયા અને રીતે પ્રેમની આત્મા કંઈ જતા હાલથી જુમાગી પડી હતી આમ જ તો મનને રીતે રીતે રીતે તમારન મેલ તો તે આગે જ

એકમાં છે અ તે દુઃખ, બીજામાં છે સુખ

જે માણસ મુશાકરીએ નીકળ્યા, બન્ને જુદે જુદે ગમે ગયા. બન્ને મુસાફર દર બેજન ચાલ્યા ત્યારે પહેલા મુસાફરે દશ બેજનને અતે સુદર જગીયામા પ્રવેશ કર્યો. ત્યાં તેને સુદર રાજ ભૂવનમાં આરામ કરવાનું મળ્યું. ત્યારે બીજો દશ બેજનને અતે આવતા મહાન ગણમાં દાખલ થયો ! બન્ને સગળ ચાલ્યા, બન્નેને સમાન કષ્ટ પડ્યું. છતાં એક ગમે આરામ મળ્યો, સુખ મળ્યું, અને બીજો માર્ગે દુઃખ પ્રાપ્ત થયું !

આ બે માર્ગો છે શ્રેયના અને પ્રેયના. કુટ બન્નેમા છે, પરંતુ શ્રેયસાધક કષ્ટો મહન કરીને કંઈક મેળવે છે, ત્યારે પ્રેય સાધક સહન કરીને શુભાવે છે, તેથી દીર્ઘદષ્ટિવાળો પુરુષ પ્રેયનો ત્યાગ કરે છે અને શ્રેયને ગ્રહણ કરે છે

એકમાં છે પરતાવો, બીજામાં છે સતોષ

આ બે માર્ગોની પસંદગી પ્રથમથી જ કુશળી ગ્રહે છે. જે યથાયોગ્ય પસંદગી નથી કરતો અને ઉતાવળથી પ્રેયને પસંદ કરે છે તેને આખરે પરતાવું પડે છે. એક વિદ્વાને કહ્યું છે કે, If a man take no thought about what is distant, he will find sorrow near at hand- જે માણસ દૂરનો વિચાર નથી કરતો તેને હાથવેતમા જ દુઃખનો ભેટો ચાય છે. દીર્ઘદષ્ટિવાળો માણસ જ ક-નોદમદ ચાય છે. એક બીજા વિદ્વાને કહ્યું કે, In life as in chess, forethought wins.

જેતરબતી રમતમા જેમ આગળથી વિચાર કરનારો હોતે છે તેમ જીવનની રમતમા પણ દીર્ઘદષ્ટિવાળો જ વિજયવત બને છે.

માટે શ્રાવકે દીર્ઘદષ્ટિ વાપરી શ્રેયનો માર્ગ પસંદ કર્યો તો જ એ અને તે માર્ગે જઈ, આત્માનું શ્રેય સાધવું તોઈએ

૧૫ દાન

હીરાકણી રૂપ ધર્મ

કેટલો ઉછરડા પર ચરવા જાય છે, ત્યાં એવાડમાંથી માણ કે
ઓખાના દાણા તે વીળીને ખાય છે, તેમાંથી તે તેના માગમાં
હીરાકણી આવી જાય તો તે ચગળીને કેટલી દે છે હીરાકણીનું મૂલ્ય
તેને અમનનું નથી એવાડના દાણા તેને પચાદ છે, પરંતુ હીરા-
કણીને નકામી અમળને તે કેટલી દે છે એક હીરાકણીની માફક
કોઠાગેના કોઠાગે અનાજ ભરેલું છે, પણ તેને જાન નથી
એટલે તે તેને કેટલી દે છે.

અજાની માનવીની કદર જોવી જ સ્થિતિ છે, હીરાકણી તેના
ધર્મને તે કેટલી દે છે અને ધર્માર્થ વૈભવના એવાડને તે અર્થ
પામી શકે છે તે ધનવૈભવને અનેક માનેશ માગી ગયો
તે માન્ય ભાગ્યીને અને તે ધનની એકો માન્યો જાય છે
ગયા તેને મેળવવા અને ભાગવવા માટે તે તરખાપડા અને એક
એવાડ મેળવીને તે મહા થાય છે પરંતુ ધર્મના પાત્રના મેળવવા
નથી અમનને તે કેટલી દે છે

અતઃ અને વિગતી પુણ્ય હીરાકણી અમન પામે તેને
અર્થ છે અને ધર્મને ભાગ્ય આપે છે એક અમન પામે તેને
અર્થ માને છે
હીરાકણી અમન પામે તેને અર્થ આપે છે એક અમન પામે તેને
અર્થ માને છે

ગુણો ક્રમાવવામાં આવેલ છે-તેમા દાન પદ્મો ગુણ છે.

પંદરમો ગુણ : દાન

સૂર્ય વિશ્વના તિમિરને હરણ કરે છે અને વિશ્વમાં પ્રકાશ ફેલાવે છે એ જ પ્રમાણે જ્ઞાની પુરુષો કહે છે કે દાનથી આત્માના તિમિરનો નાશ થાય છે, આત્મામા સત્યનો પ્રકાશ ફેલાય છે અતઃ તિમિરને હરણ કરવા માટે દાન સૂર્ય સમાન છે. કલ્પયુગનો મહાન ધર્મ દાન જ છે. ભોગનુ પરિણામ વિનાશ છે, ત્યારે દાનનુ પરિણામ અમરત્વ છે ખેડૂત ધાન્ય વાવે છે, વ્યાપારી વ્યાપારમા ધન રોકે છે. આ બંને ધાન્ય કે ધનનો ત્યાગ કરે છે, પરંતુ તે ત્યાગમા તેમનો સ્વાર્થ રહેલો છે, તે ત્યાગમા વધારે મેળવવાની આશા રહેલી છે. દાનમા પણ એક રીતે જોઈએ તો સ્વાર્થ તો રહેલો જ છે, તેમા કંગોડોગણુ મેળવવાની ખાતરી રહેલી છે,

શ્રેષ્ઠ રોકાણ દાનમાં છે

ખેડૂત ખેતરમા ધાન્ય વાવે તેને તમે ડાકો ગણતા હો. વ્યાપારી વ્યાપારમાં મૂડી રોકે તેને તમે દીર્ઘદષ્ટિ ભરેલુ ગણતા હો તો જે પોતાની સપત્તિ દાનમા વાપરે તેને સૌથી વધારે ડાકો અને દીર્ઘદષ્ટિવાળો તમારે કહેવો જોઈએ, કેમ કે ખેતરમા ધાન્ય વાવવાથી અમુક ગણુ વધારે ધન્ય પ્રાપ્ત થાય છે, વ્યાપારમા ધન રોકવાથી પણ તેમા વધારે થાય છે. પરંતુ દાનમા ધન વાપરવાથી તેનો અનેકગણો બચ્ચો મળે છે, તો પછી એવા કયો મર્ખ માણસ હોય-જે પોતાની સપત્તિનો પરોપકારના કામમા સદુપયોગ ન કરે? દાનમા આપેલી સપત્તિ સર્ગના ખજાનામા જમા થાય છે અને કંગોડો ગણી વધારે થતું પાછી મળે છે.

શાલીબદ્રનુ ઉત્તર તો આપ બાળ્યતાનું જો. તેમની પામે અમુક ધન ગણી હતી. તેમના ધન વૈભવથી ગાંધી મદાગાંધી પણ અજાન

જતા હતા. તેમનો વૈભવ જોવા રાજા દ્રાણીક પાણુ તેમના મહેલે
 ગયા હતા. આટલો ધનવૈભવ તેમને કયે કાળે મળ્યા હતા ?
 પૂર્વ જન્મમાં તેમણે મુનિગજને ખીંગુ દાન આપ્યું હતું અને
 તેના ધન સ્વરૂપે જ તેમને રાજા-મહારાજાને પાણુ આપી નાખે
 તેવી ઋદ્ધિની પ્રાપ્તિ થઈ હતી એક થાળી જેટલી ખીંગુ દાન
 કર્યાથી, તેમને કોઈ ગણી અમૃદિ મળી. આ દૃષ્ટિએ દાન કર-
 વામાં શુભાવવાનું નથી, પણ અનેકગણું મેળવવાનું જ છે.
 સવ શુભો ઉદારતા પર અવલભે છે

નર્વ અશુભોની શરૂઆત દાનથી જ થાય છે, તે મનુષ્યને
 જાણનારો શુભ નથી હોતો તે મનુષ્યમાં ખીન્ને દોષ ગણા ખીની
 મકનો નથી. મકુચીત મનમાં અન્ય શુભો પાણુ મકુચીત છે, દાન
 એ અન્ય અશુભોનો વિદ્યમ કરવાની કમળ છે તેનામાં તે
 શુભ નથી તે માનવતું ધવન કીડા જેતુ મદ અને તુલ્ય
 અન્ય શુભો જેમનામાં હોય તે માનવીનું જ કર્યાનું છે તે, પ
 દાનનો શુભ નો અ તેમ જ પ અને તે વિવિધ છે તે તીર્થ દો
 ભગવાનના હસ્થમાં ન્યાયે આનન્દક્યાણુની ભાવના રહે છે,
 આ તેઓ સન્માને માર્ગર્જન કરવા માટે નર્વ પ્રથમ દાન કરનાર
 પ્રાણ છે છે. આ રીતે દાન આનન્દક્યાણુ માટે પ્રથમ ન
 વાંદામાં પવિત્રતા છે. અંધમાં દુર્ગંધ

શુદ્ધ પાણુ તે કદ અધનમાં મો છે તેનો દોષ
 મીઠા માટે પુરો છે એ દોષો દાન કરનારને મળે છે અને
 તે અંધ તેમ દાન કરે તે નાઈ અનન્દ

ઑછું થઈ જશે' એી ભ્રમાણી કૃપણ માણસો કાદોને કશું આપના નથી, પણ ખરે જોનાં આપનાથી કશું ઑછું થતું નથી.

એક કવિએ કહ્યું છે કે એક વાર એક નદી વધી જતી હતી. વહેતી નદીની પાસે જંગલ એક ખાઓચીયું હતું. ખાઓચીયાએ નદીને કહ્યું, 'અરે, તું કેટલી મૂર્ખ છે! તારું આટલું બધું પાણી તું સમુદ્રમાં દાલવે છે અને સમુદ્રને તો તેની કાન કિમત નથી! મારે તું પાણી માચવી ગણ, તો તને ભવિષ્યમાં ઉપયોગી થશે'

નદીએ સ્મિત કર્યું અને પોતાને રમ્તે ચાલતી થઈ. ખાઓચીયાએ પોતાનું ડહાપણ વાપર્યું અને એક ટીપુ પણ વહેવા દીધું નહિ. પરિણામ એ આવ્યું કે નદી હમેશા આખ્યા કરતી હતી તેથી તેનું પાણી સ્વચ્છ રહ્યું અને ખાઓચીયાએ એક ટીપુ પણ વહેવા દીધું નહિ, તેથી તેનું પાણી દુર્ગંધ મારવા લાગ્યું, એટલું જ નહિ પરંતુ નદીની જલરાશી અખૂટ રહી અને ખાઓચીયાનું પાણી તો વરાળ થઈને અદ્ધર જતું રહ્યું.

નદી અને ખાઓચીયા પરથી અમલ્ય બોધ મળે છે. નદીની જેમ હમેશા જે આપ્યા જ કરે છે તેની ધનરાશી અખૂટ રહે છે અને તે આત્મિક ગુણના ખજાનામાં શ્રદ્ધિ કરે છે પણ જે કૃપણ ધનને માચવી ગણે છે તેનું ધન ખાઓચીયાના પાણીની જેમ નાશ પામે છે.

દાન આપવાથી ઘટતું નથી, વધે છે

દાન આપવાથી વસ્તુ ઘટતી નથી, પણ વધવા પામે છે. કૃષામાંથી પાણી ગમે તેટલું કાદો તો પણ તેની જગ્યાએ નવું પાણી આવે છે, તેની જ રીતે મર્યાદા મર્યાદા કૃષાઓ,

તે પુન પ્રાપ્ત થાય છે કેવાનુ પાણી કાઢવામા ન આવે તો નવુ પાણી આવતુ નથી અને જુનુ પાણી મડવા માટે છે, તેરી જ રીતે મ પતિનો મદવ્યય ન થાય તો નરી લક્ષ્મી પ્રાપ્ત થતી નથી અને જુની પણ ઘટતી જાય છે,

ગાયને દોડીને દધ કાઢવામા ન આવે તો ગાય દધ આપતી બધ થઈ જાય છે. છોડ કપડથી પુખ્ત હતાગવામા ન આવે તો નવા પુખ્તો કડી ગડતા નથી તેવીજ રીતે જુનુ વાપર્યા વિના નરીનતાતી પ્રાપ્ત થતી નથી

વપરાય છે તેજ ઉપયોગી થવાનું છે

જમીનમા દારેયુ ધન જમીનમા જ રહી જવાનું છે અને નિર્ભેડી કે બેંકમા મૂકેલા ધનની પણ તેજ નિધિ થઈ. પાનુ દાનમા વાપરેયુ ધન જ માથે આવશે. એક ગામમા એ વામન બ્રાહ્મણો ગરેલા હતા, તેમા મોટો બ્રાહ્મ કદાર દિલ્લો હતો અને નાનો બ્રાહ્મ કજીબ હતો. મોટો બ્રાહ્મ હમેશા પાતાના ધનનો મદવ્યય કરતો હતો. ગરીબો, નિનાધાનો, વિધવાઓ, વિશાળીઓ અને મુગા પગુઓ માટે તે પાતાના ધનનો ઉપયોગ કરતો હતો. નાનો બ્રાહ્મ નાગ કામમા ફરી એક દમડી પણ ખર્ચતો નહોતો એક વખતે મોટો બ્રાહ્મ બહુ બિમાર પડ્યો. તેની ભયવાની જગ્યા પણ આગા ગઈ નહિ. તેજે મર્ચના દિવાળીનો દોશ કરવા માટે નાના બ્રાહ્મને પગુ તેજે કરુ કે, મારી પાનુ કરુ તે માથે તે બ્રાહ્મને.

માનવ કેમન માનવ પુરુષાર્થ દ્વારા ઇશ્વરી શક્તિ છે અને જીવન મુકત બની, આ મનુષ્ય દ્રોષને મોક્ષ દ્રોષ બનાવી શકે છે.

સોળમો ગુણ : વિનય

આ માનવજીવન મહામાગર જેવું છે. તેનો વિનય કપાય રૂપી મીઠાની પ્રાપ્તિ માટે ઉપયોગ ન કરતા આત્મગુણો રૂપ સ્ત્રી મેળવવા માટે તેનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ. મનુષ્ય દ્રોષને મોક્ષ દ્રોષ બનાવવા માટે ક્રમે ક્રમે આગળ વધવાનું છે, તેમાં પ્રથમ આવકના ગુણોની પ્રાપ્તિ કરવાની છે. આવકનો માળમો ગુણ 'વિનિતપણું'નો છે. વિનય સર્વ સદ્ગુણોના પાયા સમાન છે. દશ વૈકલિક સૂત્રમાં ક્રમાનુસાર છે કે, વિણઓ જિણસાસણે મૂલો-જૈન શાસનમાં ધર્મનું મૂળ વિનય છે. માતા, પિતા, વડીલ, ગુરુ આદિનો યથાથોગ્ય વિનય કરવો અને જવાની માથે નમ્રતાનું વર્તણું એ આવકનું લક્ષણ છે.

વિનય એટલે વશીકરણ મત્ર

નમ્રતા જેવું વિશ્વમાં બીજું કોઈ વશાકરણ નથી વિનયથી આખા વિશ્વને વશ કરી શકાય છે. તમારા ઘરમાં એક વહુ આવે; ત બહે કરોડાધિપતિની પુત્રી હોય. ઉચ્ચ-ખાનદાન કુટુંબની જોવાની હોય, બી. એ.ની ઉપાધી મેળવેલ હોય, આત્યંત ગુણસુરત હોય, મધુર સંગીતની બાજુકાર હોય, પરંતુ જો તે અભિમાની અને ઉદ્વેગી હોય, મોટેગાઓનું કંથુ માનની ન હોય, તો જાદુભર્યું તેનું વતન હશે તો જોઈને તેના કપર જોઈને કપરજો ખર ?

હવે બીજી બાજુ નોંઠો. તમારું ઘર ગરીબની દીકરી આવે, તે અભણ હોય, બહુ સ્વરૂપવાન ન હોય, પણ જો તે તમારું કંથુ માનની હોય. તમારું પડકાર વેળા ઉપાડી લેતી હોય, તમારી

એક માનવીએ આ ઉપદેશ માફ મળવાની જરૂર છે, આગિ
ના જ્વળ તે તો મગગ ધગ્ગાં પાગ વધુ ખગગ છે. આગિગીય
જ્વળ જ ના. જ્વળ છે

સત્તરમો ગુણ: પરોપકાર

એમ મહેતા જાનની કુતર્કી દેવેક સ્થળે નિગમ્હન થાય છે તેમ
આગિગીય માનવી મર્વત્ર નિગમ્હકાર પામે છે તેના કુકુમ્હીજનો
પણ તેને આલના નથી, તેથી આગિયન જ્વળમા ધડતર કર્યું
તેમજો

ઉચ્ચ આગિના ધડતર માટે આવકના ૨૨ ગુણા દર્શાવામાં
આવ્યા છે-એમા મત્તરમો ગુણ 'પરોપકાર'નો છે.

કહ્યું છે કે પરોપકારાય સતાં વિમૂતય અર્થાત મનુષ્ય
પોની વિમૂતિજો પરોપકાર અર્થે જ હોય છે

અત્યારે સાગરમતીમા મહાત્માહતો જ્યા આશ્રમ છે ત્યા પ્રવે
દધિગી મુનિનો આશ્રમ હતો. તે મમથે વૃત્રાસુર નામનો એક
અસુર પ્રજાને સતાવતો હતો. ઋષિ મુનિજોના તપમા પણ તે
ભગ કરતો હતો ત્રામલી પ્રજાએ ઇન્દ્રને પ્રાર્થના કરી, ઇન્દ્રે
વૃત્રાસુર સાથે ભયાનક યુદ્ધ કર્યું, પણ વૃત્રાસુર મર્યો નહિ. ઇન્દ્રે
ઋષિજોને પ્રૂણુ, 'આટલી મહેનત કરવા છતાં વૃત્રાસુર મરણ
પામતો નથી તેનું કારણ શું છે?' ઋષિજોએ કહ્યું 'તમાગ
જુના આયુષીથી તે મરજો નહિ, તે માટે તો નવું જ ગ્રન્થ
તેમજો વૃત્રાસુર જેવા મહાબલી પાપાત્માનો મહાર, પુણ્યની પ્રતિમા
જેવા આયુધ વિના નહિ થાય.'

ઇન્દ્રે કહ્યું 'પણ તેનું આયુધ કાઢવું ક્યાથી?'

ઋષિજોએ ગગ્ગે જતાવતા કહ્યું. 'અલીથી થોડે દૂર એક
નાની નદી છે, એ નદીને કાઢે ત્યાગની નિર્મળ પ્રતિમા અમા એક

પંચપદાં

મુનિ રહે છે. તેમનું નામ છે દક્ષિણી મુનિ મનથી પણ તેમજ
 ગયત્રી કામના કહી કહી નથી. તેમના હાડકામાંથી આકુંઘ કાચામાં
 આવે તો કુચાચ તેની પાંચે એક પણ પાનુ રહી જઈ નહિ
 નહે કુચુ, 'આવી ચાચના કુચાથી મનિ માન પણ અમં તે
 નહિ થાય ને?

મુનિએ કુચુ, 'એ મહાત્મા અહિના કાચાન અવ ને
 કે અને અહિના કુચાણુએ મુલ્ય વાગે ને, તેમ અમં નહિ
 તે તેઓ મન્યની વા નેમને એમ છે,

નહે મનિ પાંચે જમને અધી હાડકન કહી અમં તમના પા
 તેમના હાડકાની ચાચના કહી દક્ષિણી મનિ એમના,
 આવી વ' અમે હપગેગ ખીલ્લે કો તમ ને
 માનવતાનો-અનુનાંય એમ થતો તેમ તો હુ એમ ને
 ના હા ને ને વાંચ મનસાને તૈયા
 નાકમે

પણ વાણી ન શકે જોડવા માટે આમજીએ જોડે જ શ્યોકમા
અટાકે પુગણોનો માર કવી દીધો છે. તે શ્યોક આ મુજબ છે

અઘ્રાઘ્ન પુરાણેષુ વ્યાસસ્ય વચ્ચન દ્વયમ્ ।

પરોપકાર હી પુણ્યાય પાપાય પર પોહનમ્ ॥

અઘ્રાઘ્ન પુગણોનો માર એ છે કે, પરોપકારથી પુણ્ય ઉપાર્જન થાય છે અને પરને પીડા દેવાથી પાપ બધાય છે. માણસ આ બે વાત યાદ રાખે તો પણ જમ છે, બીજાને કહી પીડા આપવી નહિ અને શક્ય પ્રમાણમા પરોપકાર કરવો—એ અગત્ય ગણાવેલો માર છે.

પરોપકારના પ્રકારો

પરોપકાર તન, મન અને ધનથી થઈ શકે છે, સારા કામમા ધન વાપરવું, ગરીબોને મદદ કરવી, અન્ન, વસ્ત્ર અંતે જોપદ્ધિ આદિ આપવા, કોઈને ભણવા માટે મદદ કરવી, ધનથી આ રીતે પરોપકાર થઈ શકે છે.

ગરીબથી કોઈની સેવા કરવી, કોઈ અગત્ય યા રૂઢના કામમા મદદ કરવી તે તનથી પરોપકાર છે

પોતાની શુદ્ધિ વડે બીજાનું ભણું કરવું. કોઈને સારી સલાહ આપવી. બે ભાઈઓ લડતા હોય, કોઈ ચડવાની તૈયારી હોય, તેમા લાખો રૂપીઆનું પાણી થાય તેવા સથોગો હોય, તેવા પ્રમ-જોમાં તેમને સારી મલાહ આપવી અને જાનેતી તકરારનું સમાધાન કરવું. વગેરે પ્રકારે મનથી પરોપકાર થઈ શકે છે મુઝાવેલ માણસને માર્ગદર્શન કરવું, કોઈ ન બી ભાઈ ને જાહેન મુઝાઈને અવળે માર્ગે જતા હોય તો તેમને મમજાવવા અને આગે માર્ગે ચડાવવા, તે પણ શુદ્ધિનો પરોપકાર છે.

ન બી ભાઈ—જાનેતોને આશ્રમન આપવું એ વાણીનો પરોપ-

મયમ, શીલ, મનોમ વગર દિગ ગુણો ખીલવાથી, સ્વર્ગ આપ-
ણામા આપે છે. જીવતા સ્વર્ગનો અનુભવ કર્યા માટે આપ્યા
આપણા દ્વંદ્વમા વિનિદ્રિ ગુણના ગુણોને ખીલવવા તત્ત્વો.

અદારમો ગુણ : કૃતજ્ઞતા

દ્વંદ્વમા સ્વર્ગ મળવા માટે ભગવાન મહારીઠે શ્રાવકના
એકથીમ ગુણો કરમાવ્યા છે. તેમા અદારમો ગુણ કૃતજ્ઞતા છે. કોઈએ
આપણા ઉપર તત્કિયિત ઉપકાર કર્યો હોય તો તનો મહાન
ઉપકાર માની, ઝાણ સુકત થવા પ્રયત્ન કરવો, તેનું નામ છે
કૃતજ્ઞતા. કોણા ઉપકારને બુદ્ધી જવું, તેનું નામ છે કૃતજ્ઞતા.
કૃતજ્ઞતા મનુષ્ય પૃથ્વી પર ભારૂંપ ગણાય છે.

કૃતજ્ઞની થવું, એ મહા પાપ છે.

જે માણસો ભક્ષાઈના જ્ઞાણમા પણ યુગઈ કરે છે, ઉપકાર
પર અપકાર કરે છે તે કૃતજ્ઞી કહેવાય છે. આવા માણસ અજે
મન્દુતમા એક ઝંકોડ છે. તેમા કૃત્યુ છે કે, મમ કે પર્વતા મારા,
નમે મારા: સુસાગરા. કૃતઘ્નાસ્તુ મહામારા, મારા વિશ્વા-
સઘાતકા ॥ પૃથ્વી કહે છે કે મને પર્વતોનો કે સમુદ્રોનો ભાર
લાગતો નથી, પણ કૃતજ્ઞી અને વિશ્વામઘાતી મનુષ્યોનો મને
ઘણો ભાર લાગે છે આવું કૃતજ્ઞી થવું એ મહા પાપ છે. શાવક
કૃતજ્ઞ થવું જોઈએ ઉપકારનો બદલો ઉપકારથી જ વાળવો જોઈએ
આ શ્રાવકનો અદારમો ગુણ છે આ ગુણને જે પ્રાપ્ત કરે છે તે
માયા મુખને મેળવી શકે છે

ઝાણ સુકત થવાનો ખરો માર્ગ

શ્રી હાણાગ મ્ત્રમા કરમાવ્યા પ્રમાણે ત્રણ જાનુના ગુણો
બદલો વાળવો મુન્દલ છે ગર્ભ ધારણ કર્યો ત્યાંથી યોગ્ય વય
થતા મુન્દી અનેક કષ્ટો મહન કરી, મનન મનુનિપર્વક ઝાણ કરનાર

માતા અને પિતાનો અદ્વિતીય વાળાદા મહદ્ગુણ ૩ નો ૧૭ ૨૨ ૨૭
 માતા-પિતાને આનાદિ દુઃખ, વ્યવસ્થાગમ્યી અનુકૂળ ૨૦ નો ૧૭ ૨૭
 ગોપાલન આપે અને આત્માના આનંદન દર્શી તમને મળે ૨૦ ૨૭
 અને તેમને માર પદ એવાડીન દુઃખ તો મળે ત માતા-પિતા
 પ્રાણુમાયી મુક્ત થઈ જા નાં પાંચ પ્રકાર માતાના માતા-પિતા
 સિત્તેગ પ્રાણીત થઈ અર્જીના આનંદ અને સમા ૨૦ ૨૭ ૨૭
 નો તે પ્રકાર મુક્ત થઈ જા

નમો નો દિવિદન દુઃખાદિ ૧૧ મહા આ ૧૧ ૧૨ ૨૨ ૨૭
 નીમલ્લ અનાય, કમયોગે ૧૨ ૧૨ દિવિદન ૧૧ ૧૧ ૧૨ ૨૭
 ગમાગ્યા પોતા ૧૧ અમાના નાન ૧૧ ૧૧ ૧૨ ૨૭
 પેરુ ૧૨ નાદિ પ્રાણ આગી દુઃખી ૧૨ ૨૨ ૨૭ ૨૭
 પ્રાણ તે પ્રાણ મુક્ત થઈ ૧૨ નાં પાંચ પ્રકાર માતાના માતા-પિતા
 તમને મિથિ ૨૧, અમારિ મના ૨૧ ૧૨ ૨૭ ૨૭ ૨૭

પણ આ કથા કારા તેણે માતાની લાગણીનું અગત્ય આલખન કર્યું છે. ઉન્માર્ગે ચડેલ પોતાના અવગત અને કાળજી કાઢી લનાર પુત્રને હોકર લાગે છે, ત્યારે પણ માતા તેટલા જ સ્નેહથી કહે છે કે, 'મારા પુત્રનું અક્ષણ હજી' માતાનું હૃદય કેવું સ્નેહાળુ હોય છે, તેનો ખ્યાલ યુવકને આવે છે અને તે પોતાની ભૂલ પણ મુધારે છે. આ કથા ભલે કાલ્પનિક હોય, પરંતુ માતાનું હૃદય તો ખરેખર આવું જ સ્નેહાળુ હોય છે, તેથી માત-પિતાની સંવા કચી, એ મનાનોની પવિત્ર દ્રવ્ય છે.

કૃતજ્ઞતાનો સાચો અર્થ

કૃતજ્ઞતાનો સાચો અર્થ જતાવતા એક વિદ્વાન કહે છે કે, Gratitude is not only the memory, but the homage of the heart - કૃતજ્ઞતાએ ફક્ત કરેલા ઉપકારને યાદ રાખવો એટલું જ નહિ, પરંતુ હૃદયપૂર્વક તેનો અન્કાર કરવામાં કૃતજ્ઞતા ગમેલી છે ઉપકાર કરનારે 'મેં ઉપકાર કર્યો છું' તેમ યાદ ન ગણવું જોઈએ, પણ જેના ઉપર ઉપકાર કરવામાં આવેલ છે તેણે તો કદી ઉપકાર ભૂલવો ન જોઈએ.

ઋણ સુકત થવા જાગૃતિ સેવો

આવી રીતે આ બધા ઉપકારીઓ તરફ કૃતજ્ઞતા જતાવવી, શ્રાવકનો અદાગમે ગુણ છે. દ્રોણએ નાનો મગ્ગો ઉપકાર કર્યો હોય, તો પાનું ને યાદ ગણવો જોઈએ, એટલું જ નહિ પરંતુ જે માણસ મુશ્કેલીમાં ઉપયોગી બને તેને જરૂરી સમયે ઉપયોગી બનવા માટે તમારે પણ જાગૃતિ મેંવવા જોઈએ.

બદલો આપવાના ત્રણ પ્રકાર

એક અગ્રેજ વિદ્વાને ક્યું છે કે, To return evil for good is devilish, to return good for good is

human but to return good for evil is the way to
અસાધનાં અથવા અસાધ્યી આપવો એ મનનીપાત્ર , અસાધ્ય
અથવા અસાધ્યી આપવો તમા માનવતા જેવી , ન
અસાધનાં અથવા અસાધ્યી વાળતા ન દિવ્યતા .

કૃતજ્ઞતાનું અર્થશબ્દ દર્શાવ

જેન આચાર્યશ્રીના દર્શનશાસ્ત્રના નામ સ્વયં આચાર્યશ્રીના
મહાન વિદ્યાન દત્તા તમને વિદ્યાનામય આચાર્યશ્રીના
પ્રત્યક્ષે, તે ગ્રંથાશ્રયમા મેલાગતા મહાનવિદ્યાના
દત્તા, તે દર્શનશ્રીના વિદ્યાનામય દત્તાના વિદ્યાનામય
જ્ઞાન માટે એવા આત્મવિદ્યાનામય
જ્ઞાન એ છે જ નહિ. તેમા આચાર્યશ્રીના
જ્ઞાનને જે ન મળે તે આચાર્યશ્રીના વિદ્યાનામય
વિદ્યાનામય

કેટલા બધા પ્રમાણમાં જનગૃતિ મેવવી જોઈએ.

ભરત મહારાજ-જેમના નામ પરથી આપણા દેશનું નામ ભારત પડેલું છે. જેઓ ઋષભદેવ ભગવાનના પુત્ર હતા, ૭ ખંડ ધરતીના ધણી હતા અને પહેલા ચક્રવર્તી હતા—તેમણે પોતાની પાસે એક સેવક રાખ્યો હતો. આ સેવકને એક જ કામ સોંપવામાં આવ્યું હતું. ભરત મહારાજ નહાતા હોય, જમતા હોય, ગળદરખારમાં હોય કે અતપુરમાં હોય દરેક વખતે ચાકર એકજ વાક્ય બોલતો. ‘ભરત! ચેત, ચેત. સસાર’ અસાર આટલું કહેવા માટે ખાસ નોકર રાખવામાં આવ્યો હતો. આ શબ્દો સાંભળીને ભરત મહારાજ હમેશા જનગૃત રહેતા હતા. પાપનો વિચાર મનમાં આવતા જ, તે જનગૃત બનતા અને આ જીવનની ક્ષણિકતા વિચારી પાપથી દૂર રહેતા. આપણે પણ પાપથી દૂર રહેવું હોય તો આ રીતે સતત જનગૃતિ સેવવી ઘટે છે

માનવ દેહની દુર્લભતા

જો એક વાર આ અમૂલ્ય માનવ દેહ નિર્ધારક જતો રહેશે તો કરી પ્રાપ્ત કરવો દુર્લભ છે. માનવ દેહની દુર્લભતા દર્શાવતી એક કથા છે. એક મોટું નગર રત્ન, ચોરાસી ગાંઢો તેનો વિસ્તાર હતો. ગામની બહાર નીકળવા માટે ફક્ત એક જ દરવાજો હતો. આંધળો માણસ દરવાજો શોધવા નીકળ્યો અને ઘણું રખડ્યો પણ દરવાજો તેને જડ્યો નહિ તે સમયે ચેલ્લેનો વ્યવહાર હતો નહિ અને રસ્તા પણ આજના જેવા ગીધા હતા નહિ. આ આંધળો માણસ દરવાજો શોધતો કરતો હતો તેવામાં એક દયાળુ માણસનું ધ્યાન ગયું. તે માણસને તેના પર દયા આવી અને તેણે આંધળા માણસને રસ્તો બતાવતા કહ્યું કે, ‘થોડું છેડે ગામને કરતો ગઈ છે, તેના પર લાય મૂનીને જગો તો થોડું છેડે દરવાજો આવશે.’ આંધળા માણસને આ સલાહ પસંદ પડી અને તેનો અમલ પણ

નાં દયા, દિવનના તેજ આજવા માડ્યું અને ગત પડ્યા મેં
જવાનું અને બીજા માગસનું ગમ્યુ આ રીતે થઈ દિવન
દેવાને પાસ આપ્યો, પણ એના દુઃખાગ્ય દેવાને આજવા
જ ખજવાળા આવી અને ખજવાળાના તન બીન પડ્યા પડ
લેના લીધે કે તુને જ દેવાને પચા થન ગયા ન ન્યાર
કરી આગલી જાડના ચક્રના પડ્યા તેજ થનાન દમન
નની અને ખજવાળાના માટ બીન પડ્યા માથ લે ન્યાર
નેતી આ દના થન, કરી આગલી ગાના ચમન નો
સના રહ્યા.

વીરભા ગુણ : વિશેષજ્ઞતા

માનવ જે પાન આગની જાન જસાયાનીમાથે વીરભા
દેવાને મા આના અમય માનવ જે માટ જખત નો
થાય જે, પર તુ તે દેવાને પ્રાપ્ત થતા માનવ જે
ખજવાળાના પડી જાય તો દેવાને પચા થન ગયા
કરી આગનીના દેવા બજવાળા નો તેજ થના
માથ કરી લેવાની જસાયા નો માથ નો
જસાયા માથ નો માથ નો માથ નો માથ નો

માનવતા અને પશુતાના તકાવત

કુતરો ગમે તેને બટકુ ભરી લે છે, કે મામા માણસને ફેટલી પીડા થશે તે વિચારવાની તનામા શકિત નથી, બેસ માણસને શીગડાં ભગવે છે હિર કપડા કાઢી નાખે છે, ગિલાદી દૂધ દોળી નાખે છે, કેમ કે બીજાને પીડા થશે કે નુકશાન થશે તે વિચારવાની તેમનામા શકિત નથી.

આ જ રીત માણસ બીજાને નુકશાન કરે અને મામાના દુષ્ખનો કે નુકસાનનો વિચાર ન કરે તે પશુ પશુની કોટીમા ગણી શકાય વિશેષજ તે તેને કદી શકાય, જે પારકી પીડાને જાણે છે, બીજાને હાનિ પહોંચાડતા અવધાય છે અને અમ્બલુતા નુકશાન થઈ જાય તે તે માટે પરતાવો કરે છે.

ચાર જનવર એક જગ્યાએ બાધ્યા હશે તેમાથી તમે ત્રણને ધામ નાખશો અને એક જાનવરને ઘાસ નહિ નાખો તો પહેલા ત્રણે મુખેથી ખાશે, પરંતુ તેને એક જાનવર માટે લાગણી નહિ થાય કે તેનું પાનુ ધામ ખાવા દેવાના વિચાર સમજો એ નહિ આવે. 'બીજા તરફ સદાનુભૂતિ ન બતાવવી' તે પશુતાનું લક્ષણ છે અજ્ઞાન માણસ પાણુ બીજા તરફ સદાનુભૂતિ બતાવતા નથી, ત્યારે વિશેષજ બીજાની પીડાને જાણનારે હોય છે.

અજ્ઞાની અને વિશેષજનો તકાવત

અજ્ઞાની અને વિશેષજ, બંને આકૃતિએ તો માનવ જ છે, પરંતુ તે બંને વચ્ચે કાંઈ થોડા જોરો તકાવત હોય છે. મોનુ અને પિતળ બંને એક જ રંગના જણાય છે, પણ બંનેમાં ફેરફાર તકાવત છે? ગાયનુ દૂધ અને આકૃતનુ દૂધ-એ બંનેનો રંગ સરખો જ હોય છે, પરંતુ ગાયમા ફેરફાર તકાવત માનુષ પડે છે આકૃતનુ દૂધ એ સમાન છે, ત્યારે ગાયનુ દૂધ અમૃતતુલ્ય છે, આકૃતના દૂધનો કોઈ આખમા પડે તો માણસ આધજો બની

જાય છે, ત્યાં ગાયના દૂધથી માણુચના નીચેન અન મગજન
પોપાણુ મગ છે. આ જ રીતે અજાન માણુચન ડચન વિચનુચ ને
જ્યાં વિશેષજનનુ અમનનુચ છે

વિશેષજ પુરુષ સમતા જાળવે છે

વિશેષજ એક વિવેકી પુરુષ, તે દુષ્કર્મ કરી જતા નથી ના
નષ્કર્મ કરી જતા નથી, જ્યાં નષ્કર્મ આવે જ્યાં
વિવેકી પુરુષ લડીના અચળ અભાવના વિચાર કરે ના
તેથી દુષ્કર્મ પામતા નથી, જ્યાં લડી આવે ના
વિવેકી પુરુષ તેની અચળતા નજરે નમક ના
નષ્કર્મોગ કરી એવા પ્રયત્ન કરે છે, પુરુષ ૩ અચળ ના
વિશેષ થાય ત્યાં પાણુ તે નીચેની નાપવત વિચિત્ર વિચાર
ન અન પોતની લાગણીથી દુઃખે છે એ વિચાર પા
કે તા તેથી તે દુષ્કર્મ કરતા નથી અચળ અચળ ના
કર્મોગ કરતા નથી

નષ્કર્મ અન દુષ્કર્મ આવે છે અન અચળ ના
માત્ર તે આવે-જ કયા ને જાણના અન ના
અન પાત્ર વિષય ના અચળ ના અન ના
અન વિચિત્ર ના અન ના અન ના

વિચાર અનવાન એક ને અન ના અન ના

જાની પુરુષોના હૃદયમાં તેો હૃદયના અધાપાવાળાને જોઈને કમળાનો સ્ત્રોત વહેવા લાગે છે. આજે બહારનો અધાપો દૂર કરવા માટે અનેક ઉપાયો યોજાય છે, પણ હૃદયનો અધાપો દૂર કરવા માટે ઉપાય કરવાનું કોઈ વિચારતું નથી. અનતજાની નીર્થકર પ્રભુએ હૃદયચક્ષુને ખોલવાનો રામચાણુ ઉપાય દર્શાવ્યો છે અને તે છે હેય, જેય અને ઉપાદેયની ત્રિપદીનું જ્ઞાન. હૃદયચક્ષુને ખોલવાની આ દિવ્ય ઔષધિ છે આયુર્વેદની, માન્યતા છે કે આંખના તમામ દર્દો ત્રિક્ષણથી દૂર થાય છે જેમ ત્રિક્ષણ ચર્મ-ચક્ષુના રોગોને દૂર કરે છે અને નેત્રને ગુદ્ધ દ્રષ્ટિ આપે છે તેમ હેય, જેય અને ઉપાદેયની ત્રિપદી હૃદયને દિવ્ય દ્રષ્ટિ આપે છે. આ વડે માણુસે હૃદયના અધાપાને દૂર કરી, વિશેષજન બનવું જોઈએ.

આ ગુણની ખીલવણીમાં વિકાસ છે

ચર્મચક્ષુ નાહિ હોય તેો ચાલશે, પરંતુ હૃદયચક્ષુ બંધ હશે તેો વધુ તુકશાન થશે. ચર્મચક્ષુ બંધ હશે તેો બહુ બહુ તેો શરીરને ઇજા થશે, પરંતુ હૃદયચક્ષુ બંધ હશે તેો આત્માને ઇજા પહોંચશે. આધજો માણુસ ખાડામાં ગળડી પડે છે, ત્યારે અજાની માણુસ તેો પતનની જાડી ખાડામાં ગળડી પડે છે આધજો માણુસ ટેકરાઓ સાથે અથડાય છે, ત્યારે અજાની મનુષ્ય તેો મોહ અને પ્રસોબનના તીક્ષ્ણ ટેકરાઓ સાથે અથડાયા કરે છે. વિશેષજન પુરુષ આ ખાડા અને ટેકરાઓથી બચી શકે છે માટે આવડે આ ગુણને ખીલવાને આત્મોન્નતિ માધવો જોઈએ અને ઇષ્ટ ધ્યેયે પહોંચવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ.

૨૧ ક્યેયચિદ્ધિ

ગુણુરત્નો મેળવવાના માર્ગ

નમુદ્રમા માતી અન રત્ના બન્ધા ૫ ૧૫ ૧
 પ્રનારને ત મળી નરના નર્થી, ન માગ્ય નમુદ્રમા ૧૬ ૧૬ ૨
 માં છે ત જ નમુદ્રન તળીયે પડ્યા માતી નર ૧૭ ૧૭ ૩
 મેળવી નર છે તેરી નર રીત માન્યામા અમુદ્ર ૧૮ ૧૮ ૪
 ન ગુણા બોલિઃ વગુના મા મા પ્રસાદ ન મા નર ૧૯ ૧૯ ૫
 ગુણુરત્નો મેળવવા માટે તેા અપાની રીતિયાન બે ૨૦ ૨૦ ૬
 આગમા રખા માતી રત્ના એ

આમાન્ય માતરી બોલિઃ વગુના મા મા પ્રસાદ ૨૧ ૨૧ ૭
 નર્થી માને તથો તે આતિ ગુણુરત્નો ૨૨ ૨૨ ૮
 ગુણુરત્નો પ્રસાદમા ન પ્રસાદ ૨૩ ૨૩ ૯
 મા મા પ્રસાદ થત પડે

૨૪ ૨૪ ૧૦

તે શ્રાવ કહેવાય છે. વિવેકી પુરુષે પ્રેયને તથા શ્રવને પસંદ કરવું જોઈએ અને આત્માના અનેક ગુણ-ગુણોને પ્રાપ્ત કરવા જોઈએ.

પ્રેયથી ઉપજતું મુખ લલિત છે અને આખરે તે દુષકર્ય અને છે, જ્યારે શ્રાવ માત્ર મુખ આપનાર છે તેથી જ શ્રાવકે પ્રેયથી દૂર રહેવું ધરે છે અને શ્રવને આપનાવવું ધરે છે.

શ્રેયસ પ્રાપ્તિનો ગુહ્ય ઉપદેશ

ઉત્તરજનમા જ્યારે ગમ્મ વીર વિક્રમ ગમ્ય કરતા હતા ત્યારે ઉત્તરજનમા એક વૈલવશાળી શેઠ રહેતા હતા, તેને ચાર પુત્રો હતા. પુત્રો સરકારી ને મુશીકા હતા. તેઓ બધા લગ્નમળીને માથે રહેતા હતા. એક વખતે ગેઠ માદા પડ્યા, ત્યારે શેઠે વિચાર્યું કે, 'હવે હું લાંબો વખત છવીશ નહિ, મારે જતાં જતા પુત્રોને સારી શિખામણ આપતો જાઉં.'

એમ વિચારી શેઠે પુત્રોને બોલાવ્યા અને કહ્યું 'તમે બધા સુસરકારી છો, એટલે મારે તમને વિશેષ કહેવાની જરૂર નથી, તમે બધા લગ્નમળીને માથે રહેજો એવો મને વિચાર છે, પણ દોષ વખતે પાગલ ધરતી આવેલી સ્ત્રીઓમા મધ ન રહે અને તમારે જુદા થવું પડે તો બધી મર્યાદા તમે જોડી લેજો. મારે કળ્યા આ પતંગના ચાર પાયા નીચે ડાળેલા છે, તે દરેક કળ્યા પર નામ લખેલું છે; તમારે જુદા થવાનું થાય ત્યારે તે ઠાઠી લેજો અને સૌ પોતપોતાના નામનો કળ્યા લઈ લેજો.'

યોગ દિવસ આઠ ગેઠનું અવમાન થયું, ઘડો વખત તેઓ માથે ગયા, પરંતુ આખરે સ્ત્રીઓના ક્રોધને લીધે તેઓ જુદા થયા. ચારે બાઈઓએ પતંગ નીચેની જમીન ખોદી અને કળ્યા કાઢ્યા સૌએ પોત પોતાના નામ વાચીને કળ્યા લઈ લીધા; દરેકના કળ્યામા શું શું બધું છે તે જોવા સૌ આવું ગયા.

ધોયી પ્રથમ મોટાભાઈએ પોતાનો કામધા ખોલ્યો તેમાયી નુકસાન
નીકળ્યા ! તેને નવાઈ લાગી, પરંતુ તેણે વિચાર્યું કે પિતાએ
તા માગે માટે તેમા ધન બચુ દરે, પરંતુ માન નહીંવત્તા ને
દેવ જોડે ‘પતના કોલના થઈ ગયા થાજે ’

પતી ખીસ્ત ભાઈએ કહેલા ખોલ્યો, તો તેમાયી મારી મીઠા
સોને આથી વધારે નવાઈ થાગી ત્રાજમાથી નાક નીકળ
યાને ધોના આશ્ચર્યનો પાગ ન રહ્યા બધાને થયું - આ કે શ
પ્રસાદા ન અધી દિવસી પરંતુજો ભરેલી ના. કે ના
ખાંધો તો તેમાથી ધાનના તણખલા નીકળ્યા’

ધો વિચાર્યા લાગ્યા કે આવી વસ્તુજો કામધા મા ના
મધ્ય કામ્ય દેવ જોડે, જે પત્રાને વાનગામા નાક નીકળ
ના, તેથી તેજોએ વિચાર્યું કે પિતાજીએ બધાને ને
સત્તુજો નહિ પરંતુ શિખામાય પી મરી ગા. માન્ય ના -
આ સત્તુજોમાયી આપણે બોધયા’ થયતા

‘મનુષ્યોના અર્થે એ દે કે માનુષ્યોને ને નાક નીકળ
‘તો તો પાગ તેની માળા નાક નીકળ, તે નાક નીકળ ને
માયી નમે સ્વપ્ન મેળવવાનો જાગે તેજે, પાગ નાક નીકળ ને
માયી નાક નાકવાન નહીં મા’ ‘પત ને કે નાક નીકળ ને
માયો નાક

કગ્ગા નાદિ.

તણખણુ કહે છે કે આપણી છાત્રી તણખણા જેવી છે; ધન, વૈભવ પણ તણખણા જેવા તુરં છે-ક્ષણિક છે; માટે પ્રેયને છોડીને શયને રહેને જવું જોઈએ. કેમકે પ્રેયનું મુખ ક્ષણિક છે. ગાત્રકાગેએ કહ્યું છે કે,

લ્લખમિત્ત સુખલા વહુ કાલ દુઃખા ।

હાણુ માત્રનું મુખ અને બહુ કાળનું દુઃખ પ્રેયમા રહેલું છે, માટે શયનો માર્ગ પસંદ કરવો જોઈએ. અપ્રેયમા પણ કહ્યું છે કે, A man of pleasure is a man of pain - ભોગ ભોગવનારે માણસ દુઃખમય બની જાય છે

ધોટાએ પોતાના પુત્રોને મળી વખતે આવીજ શીખામણ આપી હતી, તેણે પોતાના પુત્રોને કહ્યું હતું કે, 'જેરા, ચાર વાતો તમને કહેવાની છે, તેમા એ વાતો ભૂલી જવાની છે અને એ વાતો યાદ રાખવાની છે

એક તો કોઈએ તમારૂં અગાડ્યું હોય, કોઈએ તમારો વિરોધ કર્યો હોય તો તે ભૂલી જશો.

કોઈના પર તમે ઉપકાર કર્યો હોય તો તે ભૂલી જાતો.

મૃત્યુને હમેશા યાદ રાખજો-જેથી તમાગ હાથે ખગળ કામો ન થાય.

સૌથી છેલ્લી અને અગત્યની વાત એ છે કે, કોઈ કોઈને મુખ કે દુઃખ આપી શકતું નથી, પરંતુ પોતાના કર્મથી જ દુઃખને મુખ કે દુઃખ પ્રાપ્ત થાય છે, માટે તમે કોઈ પર ગુણ કે દ્વેષ કરશો નહિ વળી જેવા કર્મો કરશો તેવું કળ તમારું ભોગવવાનું હોમા અશુભ કર્મોથી દૂર રહેજો.

આ રીતે ધોટાએ શયનો માર્ગ બતાવ્યો છે. બજવાન મદા

အသံအသံ

(1) કામની પ્રાપ્તિ અથવા અનિષ્ટ થાય તેમ જ
 ધર્મના એ પ્રકારે જ-પ્રાપ્તિ થાય અથવા નહીં
 ધર્મમાં આને કંઈ અનિષ્ટ અથવા અનિષ્ટ થાય તે
 પૈશાની અથવા અનિષ્ટમાં જાણ કરવામાં નથી
 આવકને અનિષ્ટમાં જાણ કરવામાં

[illegible]

...તેમની વાણીમા ધ્રુવિત ગાજે છે. તેમનું નમૂન-
અગ્રેજીનું જ્ઞાન તેમને વિચારોની ઉદ્ધતતામા મદદગાર બને છે
અને તેમની અલુચ્છતા વિષય પ્રતિપાદન માટે દૃષ્ટાંતો પ્રગટ પાડે
છે ...તેમના પ્રવચનોનું વાચન રમિકતા કે હમયકતાનો અંગ કદર્શ
વિના ગેયક બને છે.

—પ્રબળધ્રુ

વિષયોનું વૈવિધ્ય, ગેયક અને પ્રગટ સેલી, યુગળાવી ન
નાખે એવી વિદ્વતા, સમભાવ, તુલનાત્મક જ્ઞાન, પ્રમાણુમા વાચ-
નની આધિકતા, મૌલિક ચિંતન અને વ્યાખ્યાન માટે કંગેલ સપૂર્ણ
તૈયારી—આ બધી બાબતોને લીધે પ્રવર્તીજના વ્યાખ્યાનોએ નવો
જ ચીસો પાડ્યો છે—જે સૌને માટે સદા દિનકર નીવડે એવો છે.
એમના વ્યાખ્યાનો સાક્ષણવા લોકોમા પડાપડી થાય છે એ વાત
તો હવે સર્વવિખિત છે. વ્યાખ્યાનોની ઉત્તમતાની એ પણ એક
પારાગીશી છે.

—રતનજયેત

માનવતાના સરકાર અને વિચારોને ઉર્ધ્વગામી બનાવવાનું
આ વ્યાખ્યાનોમા સાદુ બળ છે. દાખલા ફલીયેથી પોતાની વાતને
પુષ્ટિ આપીને કહેવાની રીત ઓતોજનોને પ્રિય થઈ પડે તેથી છે.

—જનમભૂમિ

આ પુસ્તકમા મહાસતી શ્રી ઉલ્લસવળકવરજના ઓગળ્યી
અને ક્રાન્તિકારી પ્રવચનોનું અડુ જ સુદૃઢ સકલન અને અપાદન
થયેલ છે. મતીજી સ્થાકવારી સમાજની એક પરમ વિદ્યા અને
પ્રૌઢ વિચારગ્રીહ માધ્યમી છે. તેમના પ્રવચનોમા સ્વાભાવિક વાણીના
પ્રવાહ, સુખ સમાજને પ્રયુક્ત કરનાર વિસત્રાણુ પ્રવાહ અને ઉચ્ચ
વિચારધારા વિદ્યમાન છે. હવેનને સમાજનેપયોગી, પવિત્ર, ઉત્તમ
અને સુખી બનાવવા માટે આ પુસ્તક માર્ગદર્શક આભિયાન
કાર્ય કંઠે,

આ પુસ્તકમા ગાંધીય, ધાર્મિક અને નામૃતિક પ્રવચનોનો
નવગ્રહ અડુ જ ઉપયોગી રીતે કરવામા આવેલ છે. પ્રવક્તા,
વ્યાખ્યાન કાતા અને અપદનકો માટે પણ આ પુસ્તક અત્યંત ઉપયોગી

ઉજ્જવળ વાણી ભાગ ૨ જે નાં અગાઉથી નોંધાયેલા ગ્રાહકોના નામો

પ્રત	નામો
૧૦૦	શ્રી રસીકલાલ પ્રભાશંકર શેઠ
૧૦૦	,, માણેકચંદ માધવજી ભાણુવડવાલા
૧૦૦	,, વ. સ્થા. જૈન. શ્રા. સંઘ દાદર
૧૦૦	,, લવણપ્રસાદ કુલચંદ શાહ
૫૧	,, મનસુખલાલ ખાવલભાઈ
૫૨	,, મનુભાઈ અમૃતલાલ શેઠ
૫૨	,, સ્વે. સ્થા. જૈન સંઘ ખંભાત
૫૦	,, ઈંદ્રવદન વલ્લભદાસ મહેતા
૨૫	,, રામજી કરશનજી શાહ
૨૫	,, હરતીમલજી સાગરમલજી
૨૫	,, મગનલાલ તલકચંદ
૧૧	,, કાંતલાલ લલ્લદાસ આટકીઆ
૧૧	,, બાબુભાઈ પ્રાણજીવનદાસ
૧૦	,, ખેતરી દેવજી સંઘવી
૧૦	,, શાંતિલાલ પ્રેમચંદ મહેતા
૫	,, વલ્લભજી નરભિરામ ઘેલાણી
૫	,, નંદલાલ ચત્રભુજ
૫	,, અંબાલાલ છોટાલાલ ખંભાતવાલા
૫	,, કૃષ્ણભાઈ પાનાચંદ તેજાણી
૫	,, જશવંતરાય
૫	,, દેવજી ગણપત
૫	,, જગજીવનદાસ ભાઈ
૪૦	,, પાચથી ઓછો ખુકોવાલા

૬૯૫

આ પુસ્તક છપાવવા માટે શ્રીયુત ગીધરલાલ દામોદર દત્તજી
તરફથી રૂ. ૫૦૧) બેટ મળેલા છે

